

Редакція перекладу від 25.03.2015

Переклад з англійської Павла Малковича

КАРЛОС КАСТАНЕДА

ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: ШЛЯХ ЗНАННЯ ІНДІАНЦІВ
ЯКІ

Карлос Кастанеда був аспірантом антропології в Каліфорнійському університеті, займався збором інформації про лікарські трави, що використовувались індіанцями в мексиканському штаті Сонора, коли йому довелось зустрітись з доном Хуаном, старим індіанцем Які. “Вчення Дон Хуана” — історія перших п'яти років, які учитель і учень провели разом. Продовження “Окрема реальність”, “Подорож до Істлану”, “Казки про силу”, “Друге кільце сили” та “Дарунок Орла” — опубліковані видавцем Arkana.

“Неможливо перебільшити значимість того, що зробив Кастанеда”

- The New York Times

Шлях знання племені Які

“Вчення Дон Хуана” — історія дивовижної подорожі: перші кроки на шляху становлення “людини знання” — подорож, яка триває впродовж “Окремої реальності” і “Подорожі до Істлану”.

Дону Хуану — та двом чоловікам, які розділили зі мною його магічний світ

Подяки

Я хотів би висловити глибоку вдячність професору Клементу Мейгану, який спрямував хід моєї антропологічної польової роботи; професору Гарольду Гарфінкелю, який дав мені розуміння та надихнув на мої розслідування; професору Роберту Еджертону, який від початку надавав критику моїй роботі; професорам Вільяму Брайту і Педро Карраско за їх критику і підтримку; і професору Лоуренсу Уотсону за його неоціненну допомогу в роз'ясненні аналітики моєї роботи. Зрештою, я вдячний пані Грейс Стимсон і пану Ф. Гілфорду за допомогу в підготовці рукопису.

Передмова Волтера Гольдшмідта

Ця книга є одночасно алегоричним твором та працею етнографії.

Карлос Кастанеда, під опікою дона Хуана, веде нас через сутінки, через тріщину Всесвіту, що пролягає між денним світлом і темрявою, не просто у відмінний світ, а в реальність іншого порядку. Щоб домогтися цього він вдавався до допомоги мескаліто, трави диявола, антропоморфного пейоту, дурману, і грибів. Але це не просто переказ психоделічного досвіду, завдяки тонким маніпуляціям дона Хуана, мандрівник проходив шлях, в той час як його інтерпретації надають сенс та оцінку подіям, які ми можемо збагнути як навчання чарівника.

Антропологія вчить нас, що світ по-різному визначається в різних місцях. Це означає не тільки те, що люди мають різні практики; очікують на різний посмертний шлях. Це означає, що світи різних народів мають різну структуру. Метафізичні передумови розділяють набагато глибше: простір може не відповідати евклідовій геометрії, час — не утворювати суцільний односторонній потік, причинно-наслідковий зв'язок — не піддаватись логіці Арістотеля, людина може уподібнюватись іншим істотам, життя мало чим відрізняється від смерті. Ми дізнаємось про обриси інших світів з логіки їх мов, з міфів та обрядів, які записують антропологі. Дон Хуан показав нам відблиски світу чаклунів Які, ми сприймаємо його як реальність, під впливом галюциногенних речовин, яка абсолютно відрізняється від інших. В цьому надзвичайна цінність цієї роботи.

Кастанеда справедливо стверджує, що цей світ, при всьому багатоманітті його сприйняття, має свою власну внутрішню

логіку. Він спробував пояснити її зсередини, як це було, зсередини його власних глибоко особистих переживань, перебуваючи під опікою дона Хуана, замість того, щоб описати її в термінах нашої логіки. Те, що він не може остаточно домогтися успіху — обмеження, накладене нашою культурою, впливом нашої мови на сприйняття, а не провал автора; поки це в наших силах, він зв'язує світ чаклунів Які з нашим власним, світ незвичної реальності з нашою повсякденною реальністю.

Центральне значення знайомства з світами, відмінними від нашого (власне сутність антропології) — досвід який дає розуміння, що наш власний світ лише конструкт культури. Відчувши вплив інших світів, ми інакше дивимось на власний і це дозволяє нам в якусь мить збагнути, що реальний світ теж певна культурна конструкція. Тому опис досвіду можливий лише як алегорія та етнографічна праця водночас. Мудрість і поезія дона Хуана, майстерність його оповіді, відкриває нам нове бачення, як самих себе, так і реальності. Завдання алегорії — розкрити оману та привідкрити істину.

Інтерв'ю Карлоса Кастанеди з доном Хуаном почалися ще коли він був студентом антропології в Університеті Каліфорнії в Лос-Анджелесі. Ми повинні визнати його терпіння, сміливість, і його проникливість в пошуках, здатність поєднувати досвід учнівства і спостерігача. У цій роботі він демонструє чудовий спосіб для доброго етнографа — здатність входити в чужий йому світ. Я вірю, що він знайшов свій шлях серця.

Волтер Гольдшмідт

Para mi solo recorrer los caminos que tienen corazón, cualquier camino que tenga corazón. Por ahí yo recorro, y la única prueba que vale es atravesar todo su largo. Y por ahí yo recorro mirando, mirando, sin aliento.

(Для мене існує тільки подорож шляхами серця, будь-яким шляхом, який має серце. Єдине моє завдання у цій подорожі — пройти якомога далі. І я подорожую, вдивляючись знову і знову, затамувавши подих.)

дон Хуан

... Більше нічого не можна вдіяти, ніж встановити початок і напрямок нескінченно довгого шляху. Спроба будь-яким чином систематизувати чи визначити — не більше ніж ілюзія. Досконалості тут можна досягнути лише у суб'єктивному сенсі, як студентів, який прагне комунікувати з усім, що здатний бачити.

Джордж Сімел

Вступ

Влітку 1960, будучи студентом-антропологом Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, я здійснив декілька подорожей на Південний Захід, щоб зібрати інформацію про лікарські трави, які використовувались місцевими індіанцями. Події, що тут описуються, відбулись протягом однієї з моїх мандрівок. Я чекав на грейхаундський автобус у прикордонному містечку і розмовляв зі своїм другом, який був гідом і помічником у моїй експедиції. Раптом він нахилився до мене і прошепотів, що чоловік, сивий індіанець, який сидить навпроти вікна,

дуже добре знається на травах, а особливо на пейоті. Я попросив мого друга познайомити нас.

Він вклонився йому, тоді підійшов і потис руку. Якийсь час вони говорили і мій друг закликав мене, але негайно залишив мене наодинці зі старим індіанцем, навіть не потурбувавшись нас познайомити. Старий незворушно дивився. Я сказав йому своє ім'я і він повідомив, що зветься Хуаном і що він до моїх послуг. Він говорив ввічливо іспанською мовою. Ми потисли один одному руки з моєї ініціативи і тоді якийсь час мовчали. Ця мовчанка не виглядала напруженою, вона була невимушеною, спокійною і природною для нас обох. Попри те, що його темне обличчя і шию вкривали зморшки, виказуючи вік, мене вразило, що його тіло було рухливе і м'язисте.

Я розповів йому, що збираю відомості про лікарські трави. Незважаючи на те, що насправді мені взагалі нічого не було відомо про пейот, я тримався так, неначе мені відомо дуже багато і навіть натякнув, що йому було б корисно зі мною поспілкуватись. Поки я розводив теревені, він повільно кивнув і подивився на мене, але нічого не сказав. Я потупив погляд і ми обоє лишилися один навпроти одного в цілковитій тиші. Зрештою, після, як мені здалося, дуже довгого часу, дон Хуан підвівся і визирнув у вікно. Його автобус під'їхав. Він попрощався і залишив станцію.

Я був роздратований тим, що наговорив йому дурниць і тим, що він наскрізь мене бачив, пронизуючи своїми дивовижними очима. Коли мій друг повернувся, він спробував втішити мене в моїй невдалій спробі дізнатися що-небудь від дона Хуана. Він пояснив, що старий дуже мовчазний і відлюдькуватий, але хвилювання від цієї першої несподіваної зустрічі було не легко розвіяти.

Я постановив собі дізнатися, де мешкає дон Хуан, і пізніше кілька разів відвідував його. Під час кожного візиту я

намагався вивести його на розмову про пейот, але без успіху. Однак ми стали дуже добрими друзями, а мої наукові зацікавлення були забуті, або щонайменше скеровані далеко вбік від моїх початкових намірів.

Друг, який познайомив мене з доном Хуаном, пояснив згодом, що старий походив не з Арізони, де ми зустрілись, а був індіанцем Які зі штату Сонора в Мексиці.

На початку я бачив дона Хуана, просто як незвичного чоловіка, якому багато відомо про пейот і який напрочуд добре володіє іспанською. Але люди, які його оточували, вірили, що він наділений деяким “таємним знанням”, що він є “брухо”. Іспанське слово “брухо” означає знахар, лікар, відьмак, чаклун. Воно по суті позначає особу, яка володіє неабиякою, зазвичай злою, силою.

Мені знадобився цілий рік, щоб увійти в довіру дону Хуану. Одного разу він пояснив мені, що володіє деякими знаннями, які отримав від свого вчителя, “бенефактора”* як він його назвав, який керував його своєрідним навчанням. Дон Хуан, у свою чергу, обрав мене в учні, попередивши, що потрібно мати дуже твердий намір, бо навчання буде дуже довгим і важким.

* ісп. *benefactor* — покровитель, благодійник, добродійник. Вчитель, що навчає магії.

Описуючи свого вчителя, дон Хуан вживав слово “діаблеро”. Згодом я дізнався, що “діаблеро” — це термін, який використовувався виключно сонорськими індіанцями. Він стосувався злих людей, які практикують чорну магію і здатні обернутися на звірів — птахів, собак, койотів чи будь-яких інших тварин. Під час однієї з моїх подорожей в Сонору зі мною стався дивний випадок, який демонструє ставлення індіанців до діаблеро. Я вів автомобіль вночі у товаристві двох друзів-індіанців і побачив тварину, яку я

прийняв за пса, перебігаючого шосе. Один з моїх товаришів сказав, що це був не пес, а велетенський койот. Я пригальмував і взяв ближче до узбіччя, щоб роздивитися тварину. Вона на мить спинилась біля передньої фари, а потім зникла в чапаралі*. Це справді був койот, але вдвічі більший за нормальний розмір. Збуджено перемовляючись, мої друзі вирішили, що це був дуже незвичайний звір, і один припустив, що це міг бути діаблеро. Я вирішив скористатися можливістю, щоб розпитати індіанців про цю сферу їхніх вірувань в існування діаблеро. Я розмовляв з багатьма людьми, розповідав їм про цей випадок і ставив запитання. Три розмови нижче демонструють їхні реакції.

*chaparal — американська рослина, що росте кущами

— Чой, як ви гадаєте, це був койот? — я запитав молодого чоловіка після того, як він почув цю історію.

— Хто знає? Пес, швидше за все. Надто великий для койота.

— Ти гадаєш, це міг бути діаблеро?

— Ні, це безглуздя. Такого не буває.

— Чому ти так вважаєш, Чой?

— Люди вигадують. Я б'юся об заклад, що якби ти впіймав його, ти б побачив, що це був пес. Одного разу я мав справу в іншому містечку і верхи виїхав до світанку. Коли я їхав, то побачив тінь на дорозі, яка виглядала як величезний звір. Мій кінь встав дибки і скинув мене з сідла. Я теж неабияк перелякався. Але тінь виявилась жінкою, що йшла до міста.

— Ти кажеш, Чой, що не віриш в діаблеро?

— Діаблеро! Що таке діаблеро? Скажи мені, що це?

— Я не знаю, Чой. Мануель, який їхав зі мною тієї ночі, сказав, що койот може бути діаблеро. Чи ти можеш мені розповісти, що таке діаблеро?

— Діаблеро... ну розповідають, що це брухо, який може перетворюватись на кого забажає. Але кожен знає, що це нісенітниця. Старше покоління набите історіями про діаблеро, але ми, молодь, вже давно в таке не віримо.

***

— Що це була за тварина, донья Лус? — запитав я одну жінку середнього віку.

— Одному Богу відомо, але мені здається, це не був койот. Є дещо, що може бути подібним на койота, але ним не бути. А що він робив: просто біг чи їв?

— Він стояв увесь час. Але, коли я вперше побачив його, мені здалось, що він щось їв.

— Ти впевнений, що він нічого не ніс у зубах?

— Можливо, але поясни: яка різниця?

— Різниця є. Якщо він ніс щось у зубах, це був не койот.

— А що тоді?

— Це був чоловік або жінка.

— Як ви називаєте таких людей, донья Лус?

Вона не відповіла. Я допитувався ще якийсь час, але без успіху. Зрештою вона відповіла, що не знає. Я запитав її, чи можна таких людей назвати діаблеро, а вона відповіла, що “діаблеро” — лише одна з багатьох назв, яку вони мають.

— Ти знаєш кого-небудь з діаблеро? — Запитав я.

— Я знала одну жінку, — відповіла вона, — її вбили. Це сталося, коли я ще була маленькою дівчинкою. Кажали, вона могла перетворюватись на собаку. А однієї ночі собака увійшла в дім білої людини, щоб вкрасти сир. Білий чоловік застрелив її з рушниці і в той самий момент як собака змерла в будинку білого чоловіка, ця жінка померла у своїй

хатині. Її рідні зібралися разом і вимагали від білого відшкодування. Він заплатив великі гроші за те, що вбив її.

— Як вони могли вимагати гроші, якщо він вбив лише собаку?

— Кажали, що він знав, що це не собака, бо інші люди були разом із ним і всі вони бачили, що собака стояла на задніх лапах, як людина, і потягнулася за сиром, який був на таці, підвішеній до стелі. Чоловік чекав на злодія, бо його сир зникав щоночі. Отже, він убив злодія, знаючи що це не собака.

— А зараз ще бувають діаблеро, донья Лус?

— Такі речі — дуже велика таємниця. Кажуть, що діаблеро вже не лишилось, але я сумніваюся, тому що діаблеро повинен передати те, що знає сам, кому-небудь зі своєї сім'ї.

— Як ви гадаєте, що то була тварина, Хенаро? — запитав я одного дуже старого чоловіка.

— Пес з якогось ранчо. Що ж іще?

— Це міг бути діаблеро.

— Діаблеро? Ви божевільний! Діаблеро не буває.

— Ви гадаєте, діаблеро більше не лишилося, чи їх не було взагалі?

— Був час, коли вони існували. Усім відомо. Це кожен знає. Але люди дуже боялися їх і повбивали всіх.

— Хто їх убив, Хенаро?

— Усі люди разом. Останній діаблеро, про якого я знав, був С.... Він знищив десятки, а може, й сотні людей своїм чаклунством. Ми не могли цього стерпіти і люди зібралися разом, захопили його зненацька вночі і спалили живцем.

— Як давно це було, Хенаро?

— В 1942-му.

— Ви самі це бачили?

— Ні, але люди досі говорять про це. Вони кажуть, що від нього не лишилося попелу, хоч багаття розпалювали з сирого дерева. Все, що лишилося від нього — велика брудна калюжа.

Хоча дон Хуан визначив свого бенефактора як діаблеро, він ніколи не згадував місця, де здобув свої знання, і ніяк не ідентифікував свого вчителя. По суті, дон Хуан дуже мало розповідав про своє особисте життя. Все, що він сказав, це те, що він народився на південному заході в 1891 році, що провів майже все своє життя в Мексиці, що в 1900 році його рідню було примусово переселено мексиканським урядом до центральної Мексики разом із тисячами інших сонорських індіанців і що він жив у центральній і південній Мексиці до 1940 року. Отже, оскільки дон Хуан мандрував дуже багато, його знання можуть виявитись продуктом багатьох впливів. І хоча він сам розглядає себе як сонорського індіанця, я не був упевнений, чи можна визначити його знання, як такі, що повністю належать культурі індіанців з Сонори. Але моя мета не полягає у встановленні його точного культурного походження.

Моє навчання в дона Хуана почалося в червні 1961 року. До цього часу ми бачилися нечасто і я завжди розглядав його як дослідник-антрополог. Протягом цих перших розмов я приховано робив записи, а згодом, пригадуючи, відновлював розмови повністю. Коли я прийняв навчання, використовувати цей метод стало дуже важко, оскільки наші розмови торкалися багатьох різних тем. Тоді дон Хуан дозволив мені — після довгих протестів — відверто записувати все, про що говорилося. Я також хотів робити фотографії й аудіозаписи, але цього він мені не дозволив.

Моє навчання проходило спершу в Арізоні, а коли під час мого учнівства дон Хуан переїхав до Мексики — в Сонорі. Метод навчання вимагав, щоб ми бачились час від часу протягом декількох днів. Мої візити стали значно довшими протягом літніх місяців 1961, 1962, 1963 і 1964 років. Озираючись на минуле, я впевнений, що такий порядок навчання перешкоджав його успіхові, оскільки не давав мені повністю потрапити під вплив вчителя — а це дуже важливо, щоб стати магом. З іншого боку, це дозволяло мені зберігати певний суверенітет; це, в свою чергу, сприяло критичному дослідженню, яке було б неможливим, якби я навчався без перерв. У вересні 1965-го я вирішив припинити навчання.

Протягом кількох місяців після цього я обмірковував ідею впорядкування і систематизації моїх нотаток. Мені вдалося зібрати величезну кількість відомостей, які склали багато різноманітних сфер, тому я почав укладати власну класифікаційну систему. Я поділив здобутий матеріал по сферам, спорідненим ідеям, методам і розмістив елементи ієрархічно відповідно до того, наскільки вони були важливі особисто для мене. Таким чином я прийшов до наступної класифікації: використання галюциногенів; способи і методи використання магії; надбання і користування предметами сили; використання лікарських трав; пісні та легенди.

Обмірковуючи пережиті мною події, я усвідомив, що моя спроба класифікації була зумовлена нічим іншим, як простим переліченням категорій, будь яка спроба уніфікувати цю систему була насправді дуже складним завданням. Це було не те, чого я прагнув. Протягом місяців після мого відходу від навчання я відчував потребу зрозуміти те, що я пережив і що відчував, вивчаючи послідовну систему вірувань, застосовуючи експеримент і практику. Це стало очевидним після першого заняття, в

якому я брав участь під керівництвом дона Хуана, овіяного таємничістю. Вирішивши передати мені свої знання, він продовжував методичними кроками подавати свої тлумачення. Виявити його метод і зрозуміти, як він може бути доведений — це було найважчим завданням для мене.

Мою нездатність досягнути це в звичних уявленнях можна було помітити в тому, що після чотирьох років навчання я все ще залишався початківцем. Було очевидно, що знання дона Хуана та його метод навчання передаються мені так само, як колись передавались йому від його бенефактора, таким чином мої труднощі в розумінні його знання мали б бути подібні до тих, з якими колись стикався сам дон Хуан. Він натякав на нашу із ним схожість у тому, що на початку він теж був нездатний зрозуміти свого вчителя. Такі зауваження навели мене на думку, що для будь-якого початківця, незалежно від того, індіанець він чи ні, магічне знання видається незбагненним через незвичний характер отриманого досвіду. Особисто я як західна людина сприймав цей досвід як такий, що практично неможливо пояснити звичними поняттями буденного мислення, а з цього випливало, що мої намагання класифікувати здобутий польовий матеріал зазнали невдачі.

Отже, для мене стало очевидним, що знання дона Хуана може розглядатися лише в його понятійній системі, тільки в його термінах воно може бути зрозумілим і переконливим. У спробах примирити власні погляди з поглядами дона Хуана, я зрозумів, що кожного разу, намагаючись пояснити мені своє знання, він використовував поняття, що роблять його зрозумілішим для нього самого. Оскільки ці поняття були для мене чужі, спроби досягнути його вчення призвели до того, що я опинився у геть незручному становищі. Тому найпершим завданням для мене було визначити порядок, в якому рухається його система знань. Працюючи над цим, я побачив, що дон Хуан надавав особливої уваги

галюциногенним рослинам. Це спостереження змусило мене переглянути мій спосіб систематизації здобутого знання.

Для різних цілей дон Хуан використовував три галюциногенні рослини: пейот (*Lophophora williamsii*), дурман (*Datura innoxia*) і гриб (імовірно *Philocibe mexicana*). Ще до контактів з європейцями американські індіанці знали галюциногенні властивості цих рослин, оскільки широко застосовували їх для розваг, лікування, чаклунства і для досягнення екстазу. В контексті вчення дона Хуана вживання дурману і грибу пов'язане із набуттям сили, яка має назву “союзник”*. Використання пейоту він пов'язував зі здобуттям мудрості або знання того, як правильно жити.

*англ. ally — союзник енергетична сутність, неорганічна істота, форма життя паралельних світів і цього світу, яка не має органічного тіла й часто може допомагати людині, надавати силу, а іноді шкодити.

Важливість рослин для дона Хуана пов'язувалася з їхньою здатністю викликати в людині стани незвичного сприйняття. Таким чином він уводив мене в переживання ряду таких станів з метою розкриття і закріплення свого вчення. Я називав їх “станами незвичної реальності”, маючи на увазі надзвичайну реальність, протилежну буденності життя. Різниця полягає в особливостях природи цих станів. В контексті вчення дона Хуана вони розглядалися як справжні, незважаючи на те, що їх реальність дуже відмінна від звичайної.

Дон Хуан вважав стани незвичайної реальності єдиним шляхом практичного навчання та набуття сили. Він дав зрозуміти, що усі частини його вчення спрямовані на набуття сили. Це стосувалося усього, навіть безпосередньо непов'язаного зі станами незвичної реальності. У моїх нотатках всюди є його зауваги, які це підтверджують. До

прикладу, одного разу він натякнув, що деякі речі мають у собі певну кількість сили, і хоча сам він не ставився до таких предметів з особливою пошаною, він зауважив, що їх допомогу часто використовують слабші брухо. Я намагався детальніше розпитати його про такі предмети, але він промовчав. Коли ця тема виникла знову іншого разу, він неохоче погодився поговорити про це.

— Існують певні предмети, просякнуті силою, — сказав він, — безліч таких предметів, які сприяють силі людей за допомогою прихильних духів. Такі речі є знаряддям, не звичайним знаряддям, а знаряддям смерті. Проте це всього лише начиння. В ньому не має сили вчити. Вірніше кажучи, це царина предметів війни, створених для бою, вони зроблені, щоб вбивати, завдавати удари.

— Що це за предмети, доне Хуане?

— Це не звичайні речі, швидше, це різновиди сили.

— Як можна отримати ці різновиди сили?

— Все залежить від того, що ти хочеш отримати.

— А скільки різновидів існує?

— Як я вже сказав, безліч. Будь-що може бути предметом сили.

— Добре, а які ж тоді з них найбільш могутні?

— Сила предмета залежить від його власника. Від того, яка це людина. Предмет сили слабкого брухо — майже іграшка, а той, що належить сильному — набуває від нього силу.

— Тоді, які предмети сили найбільш звичайні? Які з них використовує більшість брухо?

— Тут немає переваг. Усі предмети сили однакові.

— А ви маєте якісь предмети сили, доне Хуане?

Він не відповів. Тільки подивився на мене і засміявся. Він мовчав довгий час і я подумав, що моє запитання роздратувало його.

— Для такого різновиду сили існують обмеження, — продовжував він, — але я впевнений, цього тобі не зрозуміти. Майже все життя я витратив на те, щоб зрозуміти, що один союзник вартий усіх предметів сили та їх дитячих таємниць. Я мав такі штуки, коли ще був дуже молодим.

— Які предмети ви маєте?

— Маїс-пінто, кристали і пір'я.

— Що таке маїс-пінто, доне Хуане?

— Це маленьке зерня маїсу з червоною смужкою посередині.

— Усього лише одна зернина?

— Ні, брухо має сорок вісім зернин.

— А як їх використовують, доне Хуане?

— Кожна з них може вбити людину, потрапивши в тіло.

— Як зерня потрапляє в людське тіло?

— Це предмет сили і його сила,* серед іншого, в тому, що він здатний входити в тіло.

*Сила — мається на увазі не тільки фізична сила, але й енергія, міць, величина магічної сили, від якої залежить успішність дії мага. Часто співмірна мудрості.

— Що зерня робить, потрапивши в тіло?

— Воно занурюється в тіло й оселяється в грудях або в нутрощах. Людина починає хворіти і, якщо брухо, який лікуватиме її, не виявиться сильнішим, вона помре через три місяці після того, як зерня увійшло в тіло.

— А є якийсь спосіб вилікувати хворого?

— Єдиний вихід — висмоктати зерня, але не кожен брухо наважаться це зробити. Брухо може вдатися висмоктати його, але якщо в нього забракне сили виплюнути зерня, воно потрапить всередину і вб'є його самого.

— Але як зернина примудряється потрапити в тіло?

— Щоб пояснити це, я повинен тобі розповісти про чаклунство з маїсом, яке є одним із найсильніших серед усіх мені відомих. Воно здійснюється за допомогою двох зернят. Одне з них кладеться в свіжий бутон жовтої квітки. Квітка кладеться в місце, де може вступити в контакт з жертвою: на дорозі, де вона щодня проходить, або в іншому місці, де зазвичай буває. Незабаром жертва наступає на зерня або торкається якимось чином і чаклунство здійснюється. Зернина занурюється в тіло.

— Що стається із зерням, коли людина торкається його?

— Вся його сила входить в неї і зерня стає вільним. Воно перетворюється в інше зерня. Воно може лишитися там, де здійснилася ворожба, або потрапити куди завгодно, не має значення. Найкраще замести його в кущі, де його з'їсть яка-небудь пташка.

— А може пташка з'їсти зерня перед тим, як його торкнеться людина?

— Ні! Немає таких дурних пташок. Повір мені. Пташки тримаються від такого подалі.

Потім дон Хуан описав дуже складний метод отримання таких зернят.

— Ти повинен зрозуміти, що маїс-пінто — це лише знаряддя, а не союзник. — сказав він. Як тільки ти зрозумієш різницю, твої проблеми зникнуть. Але якщо ти гадаєш, що з допомогою таких речей ти станеш майстром,

ти повний дурень.

— Союзники наділені силою, як предмети сили? — запитав я.

Дон Хуан зневажливо розсміявся перед тим, як відповісти. Здавалося, що його терпець зараз урветься.

— Маїс-пінто, кристали і пір'я — справжні іграшки у порівнянні з союзниками. — сказав він. — Ці предмети сили потрібні лише тому, хто не має союзника. Шукати їх — марна трата часу, особливо для тебе. Краще намагайся знайти союзника. Коли ти здобудеш його, ти зрозумієш, про що я зараз тобі говорю. Предмети сили — це іграшки для дітей.

— Але зрозумійте мене правильно, доне Хуане, — наполягав я, — я хочу мати союзника, але також я хочу дізнатися про все, що зможу. Ви ж казали, що знання — це сила.

— Ні! — сказав він рішуче. — сила залежить від того, якого роду знання, яким ти володієш. Який сенс від знання речей, які не корисні для тебе.

У системі вірувань дона Хуана здобуття союзника базується на використанні станів незвичної реальності, які він викликав у мене за допомогою галюциногенних рослин. Він вважав, що зосередившись на цих станах і нехтуючи іншими сторонами знання, я досягну комплексного бачення подій, які пережив.

Тому я поділив цю книгу на дві частини. В першій частині я представив набір моїх польових нотаток, пов'язаних зі станами незвичної реальності, які я пережив протягом мого навчання. Я впорядкував мої записи відповідно до того, як відбувалося навчання, не завжди у хронологічній послідовності. Я ніколи не записував описів станів

незвичної реальності раніше, ніж через кілька днів після того, як їх пережив, чекаючи, доки стану спроможним трактувати їх холоднокровно й об'єктивно. Мої розмови з доном Хуаном часто записувались одразу ж негайно після переживання незвичної реальності. Мої записи таких розмов часто передують повному опису пережитого.

Мої польові нотатки представляють суб'єктивну інтерпретацію того, що я сприймав під час переживання подій. Ця інтерпретація відтворена тут точно за моїми розповідями дону Хуану, який вимагав повного і точного пригадування кожної дрібниці пережитого мною. Записуючи свої відчуття, я додавав другорядні деталі, намагаючись відтворити повну картину кожного переживання незвичної реальності. Я бажав описати свої відчуття настільки повно, наскільки це можливо.

Мої польові нотатки також показують зміст системи вірувань дона Хуана. Я стиснув довгі сторінки запитань і відповідей між доном Хуаном і мною для уникнення повторень. Також я хотів точно відобразити загальний настрій нашого спілкування. Я усунув тільки ті діалоги, які не сприяли моєму просуванню на шляху отримання знання. Знання, які дон Хуан давав мені, були майже завжди випадкові і кожна частинка вимагала годин моїх розпитувань. Однак було безліч випадків, коли він сам усе пояснював.

У другій частині цієї книги я представляю структурний аналіз, який складають виключно дані, представлені в першій частині. Свій аналіз я намагаюсь розподілити на наступні складові: (1) дон Хуан представив своє знання як логічну систему мислення; (2) система має сенс, тільки якщо розглядається крізь її структурні частини; (3) система була створена для скерування учня до рівня концептуалізації, який здатний показати учневі певну логіку

речей, що учню вдалося пережити.

ЧАСТИНА ПЕРША:

ВЧЕННЯ

РОЗДІЛ 1

Мої нотатки першого заняття з доном Хуаном датовані 23 червня 1961 року. Це була зустріч, з якої почалося моє навчання. На той час я вже бачився з ним кілька разів, але лише в ролі спостерігача. Я використовував кожную нагоду, щоб попросити його розповісти про пейот. Він щоразу ігнорував мої прохання, але ніколи не відмовляв мені навідріз, а я розглядав його вагання як можливість того, що він буде схильний поговорити про своє знання після довгих вмовлянь.

Цього разу він дав зрозуміти, що задовольнить мої прохання за умови, що у своїх запитаннях я виявлятиму ясність розуму і цілеспрямованість стосовно того, про що запитую. Виконати таку умову було для мене практично неможливо, оскільки прохання передати знання про пейот були лише приводом для встановлення тіснішого зв'язку з ним самим. Я гадав, що близькість йому цієї теми зробить його більш відкритим і охочим до розмов, і це дасть мені доступ до його знання про лікарські властивості трав. Він зрозумів мої прохання буквально і зацікавився моїм завзяттям отримати знання про пейот.

П'ятниця, 23 червня 1961 року

- Ви будете вчити мене про пейот, доне Хуане?
- Чому ти хочеш взятися за це?
- Я справді хочу дізнатися про це. Хіба не достатньо просто хотіти знати?
- Ні, ти повинен пошукати в своєму серці і знайти, чому такий юнак, як ти, бажає взятися за цю сферу знання.
- Чому ви навчались цього, доне Хуане?
- Навіщо ти питаєш про це?
- Можливо, ми обоє маємо однакові причини.
- Сумніваюся. Я індіанець. У нас різні шляхи.
- Єдина причина та, що я хочу дізнатися про це просто, щоб знати. Але я запевняю вас, доне Хуане, я не маю поганих намірів.
- Я вірю тобі. Я курих про тебе.
- Що ви кажете?
- Це зараз не важливо. Я знаю про твої наміри.
- Ви маєте на увазі, ви бачили мене наскрізь?
- Можеш називати це так.
- Тоді ви будете мене вчити?
- Ні!
- Це тому, що я не індіанець?
- Ні, це тому, що ти не знаєш свого серця. Дуже важливо, щоб ти точно знав, чому ти хочеш вплутати себе в це. Вчення про “Мескаліто” — дуже серйозний крок. Якби ти був індіанцем, достатньо було б одного бажання. Дуже мало індіанців мають таке бажання.

Неділя, 25 червня 1961 року

Я залишився з доном Хуаном до вечора. О сьомій вечора я збирався виїжджати. Ми сиділи на веранді навпроти його будинку і я наважився запитати його ще раз про вчення. Це було цілком банальне запитання і я не очікував, що він відповість на нього. Я запитав його, чи існує шанс, що одного бажання буде достатньо так, якби я був індіанцем. Він довго не відповідав. Я був вимушений лишитися, бо він, здавалось, намагався щось вирішити.

Нарешті він сказав мені, що можливість є, і продовжив пояснювати. Він звернув увагу на те, що я дуже стомлююсь, сидячи на підлозі, і що мені потрібно знайти “місце” на підлозі, де я б міг сидіти, не втомлюючись. Я сидів навпочіпки, обійнявши руками коліна. Коли він сказав це, я дійсно був змучений і помітив, що моя спина болить і я цілком виснажений.

Я очікував пояснень того, що він має на увазі під місцем, але він не робив спроб роз’яснити цей момент. Я подумав, що можливо потрібно змінити позицію, тому підвівся і сів ближче. Він заперечив і підкреслив, що під місцем мається на увазі таке місце, де людина може почуватися природно радісною і сильною. Він поплескав місце, на котрому сидів, і сказав, що це його власне місце, і додав, що я маю з’ясувати самотійно й без підказок, де моє місце.

Він поставив переді мною завдання, яке потребувало вирішення. Я не знав, з чого почати, і навіть що він має на увазі. Кілька разів я просив його дати підказку або хоча б натяк, яким чином можна знайти розташування точки, де я почуватимуся щасливим і сильним. Я наполягав і переконував, що не маю жодного уявлення про те, що він має на увазі, бо я не міг зрозуміти, в чому полягає завдання.

він запропонував мені ходити навколо веранди, доки я не знайду місце.

Я підвівся й почав крокувати по підлозі, а, коли втомився, сів навпроти нього.

Він дуже розсердився на мене і звинуватив у тому, що я неуважно його слухав і, можливо, я вже не бажаю вчитися. За якийсь час він заспокоївся і пояснив, що не кожне місце придатне для сидіння чи взагалі перебування, і що в межах веранди є одне унікальне місце, найкраще для мене. Моє завдання полягало в тому, щоб виокремити його з усіх можливих місць. Загалом я мав провідчувати усі можливі місця, придатні для сидіння, а з них обрати одне вірне.

Я заявив, що хоча веранда не є великою — чотири на два з половиною метри, кількість можливих місць дуже велика, і перевірка їх усіх займе дуже багато часу, а оскільки розмір таких місць не визначений, то їх може бути безліч. Моїх аргументів виявилось замало. Він піднявся і суворо попередив мене, що на це може піти кілька днів, але, якщо я не впораюся із завданням, то можу повертатися додому, оскільки нам немає про що говорити. Він наголосив, що йому відомо, де моє місце і тому мені не вдасться збрехати йому, і додав, що тільки так зможе прийняти моє рішення вчитися про Мескаліто як гідну підставу. Він додав, що ніщо у цьому світі не є дарунком і що ми маємо здобувати усе важкою працею через пізнання і власний досвід.

Він пішов у чапараль за будинок попісяти і повернувся просто в дім через задній хід.

Я подумав, що подібне завдання відшукати уявне місце — це спосіб відмовити мені, але підвівся і почав ходити вперед і назад. Небо було чистим. Я міг бачити усе на веранді і біля неї. Я вирішив ходити годину або більше, але не сталося нічого, щоб виказало мені розташування місця. Я втомився

від ходіння і сів. Через кілька хвилин я пересів на інше місце, а згодом на ще одне, поки таким напів-систематичним способом я не покрити площу усієї підлоги. Свідомо я намагався відчутися різницю між усіма місцями, але мені бракувало критеріїв, за якими я міг би їх розрізнити. І я відчув що даремно втрачаю час, але вирішив лишитися, виправдовуючи це тим, що подолав довгий шлях, щоб побачитись із доном Хуаном, і що все одно не маю інших справ.

Я ліг на спину, поклавши руки під голову. Через якийсь час я перевернувся на живіт. Я повторював ці обертання по усій підлозі. Вперше мені здалося, що я нарешті знайшов хоч якийсь критерій: я відчував тепло, лежачи на спині.

Я обертався знову в іншому напрямку і знову покрити усю довжину підлоги, полежавши обличчям донизу там, де першого разу лежав на спині. І знову я відчував тепло і холод, залежно від мого положення, але не було різниці між місцями.

Тоді в мене виникла чудова ідея — місце дон Хуана! Я сів на ньому, а тоді ліг, спочатку обличчям до землі, а згодом на спину. Але місце було точно таке ж, як і інші. Я підвівся. З мене було досить. Я хотів попрощатися з доном Хуаном, але не хотів будити його. Подивився на годинник. Була друга година ночі. Я крутився тут шість годин.

В цей момент дон Хуан вийшов і пішов за дім в чапараль. Він повернувся і став біля дверей. Я відчув себе зовсім пригніченим і захотів сказати йому щось бридке і поїхати. Але зрозумів, що його провини тут немає — це був мій власний вибір пройти через все це безглуздя. Я сказав йому про свою поразку: що крутився по підлозі як ідіот усю ніч і досі не маю жодної розгадки його завдання.

Він розсміявся і сказав, що це його не здивувало, бо я не

робив це правильно. Я не користувався очима. Це була правда. Я був впевнений, що мушу “відчути” різницю. Я сказав йому про це, але він відповів, що й очима можна відчувати, коли ти не дивишся прямо на речі. Оскільки це стосується мене, я мушу використовувати усі засоби, які маю.

Він повернувся до будинку. Я був упевнений, що він спостерігав за мною. Я гадав, що він не мав іншого способу дізнатися, що я не використовую очей.

Я почав обертатися знову, бо це був найбільш зручний спосіб. Цього разу я спирався підборіддям на руки і намагався усе роздивитися.

Через якийсь час темрява навколо мене змінилася. Коли я зосередив погляд на точці просто навпроти мене, фон на задньому плані поля мого зору почав переливатися в зелено-жовтих тонах. Результат був вражаючим. Не відводячи погляду, я почав плазувати вбік на животі, кожного разу на тридцять сантиметрів.

Зненацька в точці біля центру я відчув зміну відтінку. В точці справа на фоні поля зору зелено-жовтий перетворився на яскраво фіолетовий. Я зосередив на цьому свою увагу. Фіолетовий колір зберігав насиченість увесь час, доки я був зосередженим.

Я позначив місце своїм піджаком і покликав дона Хуана. Він вийшов на веранду. Я був дуже схвилюваним, бо справді бачив зміну відтінків. Він виглядав байдужим, але наказав мені сісти на місце й описати свої відчуття.

Я сів, а тоді ліг на спину. Він став біля мене і ще раз запитав, що я відчуваю, але я не відчував жодної різниці. Майже чверть години я намагався відчути або побачити різницю, поки дон Хуан терпляче стояв біля мене. Тоді я відчув обурення. В роті був металевий присмак. Раптом у мене

розболілась голова. Мене почало нудити. Думка про мої безглузді зусилля доводила до люті. Я встав.

Дон Хуан повинен був помітити моє розчарування. Він не сміявся і дуже серйозно заявив, що я маю бути непохитним із самим собою, якщо бажаю вчитися. В мене є лише два варіанти вибору, сказав він: або здатися і їхати додому, і тоді я ніколи не зможу вчитися, або вирішити завдання.

Він пішов до будинку. Я хотів поїхати негайно, але був надто стомленим, щоб керувати автомобілем; до того ж відчуття відтінків було настільки вражаючим, що я був упевнений у тому, що знайшов критерій, і, можливо, були ще й інші. В усякому разі їхати було вже запізно. Отже я сів, витягнувши ноги, і почав усе спочатку.

Цього разу я рухався швидше по кожному місцю, перетинаючи місце дона Хуана, до краю підлоги і тоді повертався назад, покриваючи площину по краю. Коли я дістався центру, я зрозумів, що відбулась ще одна зміна в кольорах, знов на межі мого поля зору. Одноманітний відтінок, який я бачив по усій площині, перетворився в одному місці справа на ядуче-мідний. Так тривало якийсь час, а тоді раптово він перетворився в інший стійкий відтінок, що відрізнявся від тих, які я вже виявив. Я зняв один черевик і, помітивши місце, продовжував обертатись поки не охопив усю підлогу в усіх можливих напрямках. Жодних змін в кольорах більше не було.

Я повернувся на місце, позначене черевиком, і перевірів його. Воно знаходилося у півтора-двох метрах на південний схід від місця, відміченого піджаком. Поруч лежав великий камінь. Я приліг тут ненадовго, намагаючись знайти хоч якісь зачіпки, оглядаючи усі деталі, але не зміг відчутти жодної різниці.

Тоді я вирішив перевірити інше місце. Швидко

обернувшись на колінах, я збирався лягти на піджак, коли мене охопило дивне відчуття. Це було схоже на фізичне відчуття чогось, що справді тисло в моєму животі. Я підстрибнув і відступив в одну мить. По шиї поповзли мурашки. Мої ноги злегка вигнулися, тулуб нахилився вперед, а руки жорстко витягнулися вперед із пальцями, що трималися як клешні. Я помітив мою дивну позу і злякався ще більше.

Мимовільно відійшовши, я сів на камінь біля черевика. З каменя я пересів на підлогу. Я намагався збагнути те, що відбулося, спричинивши в мені такий переляк. Я подумав, що це могло статися через утому, яку я відчував. Був уже майже ранок. Я відчував себе збентеженим дурнем, усе ще не знаючи, як пояснити те, що мене налякало і як вирішити завдання дона Хуана.

Я вирішив спробувати востаннє. Підвівся, повільно наблизився до місця, позначеного піджаком і знов відчув якийсь страх. Цього разу я намагався керувати собою. Я сів, а потім устав навколішки, щоб лягти на живіт, але не зміг себе примусити зробити це. Я поклав руки на підлогу навпроти себе. Моє дихання почастишало, а в животі все перевернулось. Я ясно відчув панічний страх і доклав зусиль, щоб не втекти геть. Я подумав, що, можливо, дон Хуан спостерігає за мною, повільно відповз в інше місце і сперся на камінь. Я хотів трохи відпочити, щоб привести до ладу думки, але заснув.

Я почув дона Хуана, що, сміючись, говорив над моєю головою:

— Ти знайшов місце, — сказав він.

Спочатку я не зрозумів, про що йдеться, але він запевнив мене знову, що місце, на якому я заснув, виявилось тим, яке я шукав. Він запитав, як я почувався, лежачи на ньому. Я

відповів йому, що не помітив жодної різниці.

Він попросив мене порівняти відчуття в цей момент із тими, які були на іншому місці. Найперше, що спало на думку, це що я не зможу описати мої відчуття минулої ночі. Він примусив мене пригадати мої відчуття на другому місці. З невідомих мені причин, я дійсно боявся цього місця, я не сидів на ньому. Він сказав, що тільки дурень може не помітити різниці.

Я запитав його, чи мають ці місця якісь назви. Він відповів, що краще з місць називається “місцем сидіння”* (sitio), а інше “ворогом”, ці два місця пов’язані з самопочуттям людини, особливо людини, яка прагне знання. Лише той факт, що людина сідає на своє місце, народжує велику силу, відповідно вороже місце ослаблює і навіть може спричинити смерть. Він сказав, що я відновив свою енергію, щедро розтрачену попередньої ночі, подрімавши на своєму місці.

*Місце сили

Він також сказав, що кольори, які я бачив, пов’язані з особливостями кожного місця, з отриманням або втратою енергії на ньому.

Я запитав, чи є інші місця, подібні до знайдених мною, і як мені слід їх шукати. Він відповів, що багато місць у світі можуть бути подібними до цих двох і що найкращий спосіб знайти їх — розрізнити відповідні їм кольори.

Залишалось незрозумілим, чи розв’язав я проблему, і я навіть не був упевнений, що вона існувала — мене не покидала думка, що все це було натягнутим і суперечливим. Я був переконаний, що дон Хуан спостерігав за мною протягом усієї ночі і тепер жартує зі мною, називаючи місце, де я заснув, тим, що я шукав. Хоча я не міг знайти логічних причин тому, що мені не вдалося сісти на інше місце, коли

він запропонував мені це зробити. Було дивне роздвоєння між моїм страхом іншого місця і раціональним осмисленням усього, що відбулося.

Дон Хуан, з іншого боку, був упевнений, що я досягнув успіху, і запевнив мене, що збирається вчити мене про пейот.

— Ти просив мене передати тобі знання про Мескаліто, — сказав він, — і я хотів дізнатися, чи достатньо в тебе сили, щоб зустрітись із ним. З Мескаліто краще не жартувати. Ти мусиш керувати своїми ресурсами. Тепер я впевнений. Мені достатньо твого бажання, щоб тебе вчити.

— Ви справді будете вчити мене про пейот?

— Мені більше подобається називати його Мескаліто. Я б радив тобі теж його так називати.

— Коли ви збираєтесь почати?

— Це не так просто. Спочатку ти маєш бути готовим.

— Я гадаю, що готовий.

— Це не жарт, ти мусиш чекати, доки не позбудешся сумнівів, і тоді зустрінешся з ним.

— Я мушу підготуватися?

— Ні, ти просто мусиш вичекати якийсь час. Ти швидко втомлюєшся. Минулої ночі ти був готовий здатися після першої перешкоди. Мескаліто вимагає дуже твердого наміру.

РОЗДІЛ 2

Понеділок, 7 серпня 1961 року

Я прибув у дім дона Хуана в Арізоні о сьомій вечора, в п'ятницю. П'ятеро інших індіанців сиділи разом з ним на веранді. Я привітався з доном Хуаном і сів чекати, доки вони до мене звернуться. Після формальної паузи один із них підвівся, підійшов до мене і сказав “доброї ночі” — буенас ночес, я підвівся і відповів “доброї ночі”. Тоді усі інші підвелись, підійшли до мене і ми усі бурмотіли “буенас ночес” і трусили руки один одному, ледь торкнувшись пальцями або потримавши руку якусь мить, а тоді раптово відпустивши.

Усі разом ми знову присіли. Вони здавалися дещо сором'язливими і мовчазними, хоча усі говорили іспанською.

Близько пів на восьму вони раптом піднялися і пішли за будинок. Ніхто не промовив ні слова. Дон Хуан подав мені знак слідувати і всі ми сіли в старенький пікап, що був припаркований там. Я сів позаду з доном Хуаном і двома молодшими чоловіками. Тут не було ні сидіння, ні лави і на металевій підлозі було твердо і незручно, особливо коли ми з'їхали з траси на ґрунтову дорогу. Дон Хуан прошепотів, що ми їдемо в будинок одного з його друзів, у котрого є для мене сім мескаліто.

Я запитав його:

— Хіба ви самі не маєте жодного, доне Хуане?

— Я маю, але не можу запропонувати їх тобі. Розумієш, це має зробити хтось інший.

— Ви можете сказати мені чому?

— Тому, що ти, можливо, не прийнятний для нього і він не вподобає тебе і тоді ти ніколи не пізнаєш його прихильності, яка необхідна, а наша дружба буде зруйнована.

— Чому я можу не сподобатись йому? Я ж нічого йому не зробив.

— А й не потрібно нічого робити, щоб сподобатись чи не сподобатись. Він або прийме тебе, або прожене геть.

— Але якщо він не прийме мене, чи зможу я щось зробити, щоб сподобатись йому?

Два інші чоловіки, здавалося, підслухали моє запитання і розсміялися.

— Ні, тоді вже нічого не зробиш, — сказав дон Хуан.

Він відвернувся від мене і я вже не міг нічого йому сказати.

Ми їхали щонайменше годину перед тим, як зупинилися навпроти маленького будинку. Вже було темно і після того, як водій вимкнув фари, я міг розрізнити лише невиразні обриси будівлі.

Молода жінка, мексиканка, судячи з акценту, крикнула на пса, щоб той не гавкав. Ми вийшли з машини і увійшли в дім. Чоловіки бурмотіли “буенас ночес”, проходячи повз неї. Вона їм відповіла і продовжувала кричати на пса.

Кімната була велика і заповнена безліччю речей. Слабеньке світло з маленької електричної лампи відтворювало дуже похмуру сцену. Тут було кілька припертих до стіни стільців зі зламаними ніжками і впалими сидіннями. Троє чоловіків сіли на канапу, котра була найбільшою з меблів в кімнаті. Вона була дуже велика й осіла майже до підлоги, у тьмяному світлі вона виглядала червоною і брудною. Решта з нас сіла на стільці. Ми довго сиділи, зберігаючи тишу.

Раптом один з чоловіків підвівся і вийшов в іншу кімнату. Він був приблизно п'ятдесяти років, високий і кремезний. За мить він повернувся з банкою з під кави. Він відкрив кришку і простягнув банку мені. В ній було сім дивних предметів, різних за розміром і консистенцією. Деякі з них були майже круглі, інші — видовжені. На доторк вони були схожі на горіхову пасту, або на поверхню корка. Їх коричневий колір надавав їм схожості до твердої сухої горіхової шкаралупи. Якийсь час я крутив їх в руках, потираючи поверхню.

— Це для жування [esto se masca]. — прошепотів дон Хуан.

Я не помітив, що він сів біля мене, поки він не заговорив. Я поглянув на інших, але ніхто не звертав на мене уваги, вони дуже тихо перемовлялися між собою. Це був момент сильної нерішучості і страху. Я був майже нездатний себе контролювати.

— Мені потрібно до вбиральні, — сказав я йому, — я вийду і прогуляюся.

Він вручив мені кавову банку і я поклав шматочки пейоту в неї. Коли я виходив з кімнати, чоловік, який дав мені банку, підійшов і сказав, що туалет в іншій кімнаті.

Туалет був майже навпроти дверей, поруч із ним майже впритул стояло велике ліжко. На ньому спала жінка. Я заляк на місці біля дверей на якусь мить, а згодом повернувся в кімнату, де були всі інші.

Власник будинку заговорив до мене англійською:

— Дон Хуан сказав, що ти з Південної Америки. Там буває мескаліто?

Я відповів йому, що ніколи не чув про це.

Вони виглядали зацікавленими Південною Америкою і ми поговорили якийсь час про індіанців. Тоді один з чоловіків

запитав мене, чому я хочу їсти пейот. Я сказав йому, що хочу дізнатися, чим є пейот. Вони усі ніяково засміялись.

Дон Хуан мене м'яко підштовхнув:

— Жуй його, жуй [Masca, masca].

Мої долоні були спітнілі, а живіт напруженим. Банка, зі шматками пейоту, стояла на підлозі біля стільця. Я нахилився, взяв один навмання і поклав до рота. Він мав присмак чогось затхлого. Я розкусив його надвое і почав жувати одну половину. Я відчув гостру їдку гіркоту, в одну мить мій рот занімів. Гіркота посилювалась, доки я продовжував жувати, намагаючись перебороти неймовірний потік слини. Своїми яснами і внутрішньою частиною роту я відчував ніби їм солоне сухе м'ясо або рибу, які, здавалось, треба жувати чимдалі більше. Після того, як я зжував другу половину і мій рот повністю заціпенів, я більше не відчував гіркоти. Шматок пейоту був жмутом волокон, схожим на волокнисту частину апельсину або на тросниковий цукор і я не знав: ковтнути його чи виплюнути. В цей момент власник будинку підвівся і запросив усіх вийти на веранду.

Ми вийшли і сіли в темряві. Надворі було зручніше і господар виніс пляшку текілі.

Чоловіки сиділи вряд спинами до стіни. Я сидів з правого краю. Дон Хуан сів поруч, розмістивши банку зі шматками пейоту між моїми ногами. Потім він дав мені пляшку текілі, яка передавалась по колу, і сказав, щоб я відпив трохи, щоб змити гіркоту.

Я виплюнув залишки першого шматка і зробив невеликий ковток. Він сказав мені не ковтати, а просто прополоскати рот, щоб зупинити слину. Це не дуже допомогло мені зі слиною, але усунуло гіркоту в роті.

Дон Хуан дав мені шматок сухого абрикосу, а може інжиру.

Я не міг ні розгледіти в темряві, ні розібрати смак — а він сказав мені жувати повільно і старанно, без поспіху. Мені було важко ковтати, здавалося, коли я ковтну, воно не буде опускатися по стравоходу.

За кілька хвилин пляшка знову повернулася по колу. Дон Хуан дав мені шматок сухого м'яса. Я сказав, що не хочу їсти.

— Це не їжа. — наполягав він.

Процедура повторювалась шість разів. Я пам'ятаю, як розжував шість шматочків пейоту, коли раптом розмова сильно пожвавилась, хоча я не міг розрізнити мови, тема розмови, в якій кожний приймав участь, була дуже цікавою і я намагався уважно слухати, щоб також прийняти участь. Але коли я спробував заговорити, зрозумів, що не можу. Слова безладно перемішалися в моїй голові.

Я сидів, опершись спиною до стіни, і слухав, про що говорять. Вони говорили італійською і постійно повторювали одну фразу про тупість акул. Я думав, що це була логічно зв'язана тема. Я вже розказував дону Хуану, що річка Колорадо в Арізоні раніше називалась іспанцями ель ріо де лос тізонес (el río de los tizones) — річка затопленого лісу, але хтось прочитав або вимовив неправильно “tizones”, і річка почала називатися ель ріо де лос тібуронес (el río de los tiburones) річка акул. Я був упевнений, що вони обговорюють цю історію, і мені не спадало на думку, що ніхто з них не розмовляє італійською.

Я мав дуже сильне бажання виблювати, але не можу пригадати, чи зробив це. Я запитав, чи може хтось дати мені води. Я відчував нестерпну спрагу.

Дон Хуан приніс мені велику каструлю і поставив на землю біля стіни. Він також приніс горня чи бляшанку, занури в каструлю, подав мені і попередив, що я не повинен пити, а

можу лише прополоскати рот, щоб освіжити його.

Вода виглядала чужорідно-блискучою, склянистою, як тонка слюда. Я хотів запитати дона Хуана про це і старанно намагався висловитись англійською, але зрозумів, що він не знає англійської. Я відчув велике збентеження, а також помітив ясність своїх думок, хоча й не міг говорити. Я хотів розповісти про дивні властивості води, але те, що послідувало, не було мовою, це було подібно до відчуття, ніби мої думки виливаються з рота дивною рідиною. Це було відчуттям легкого блювання без скорочення діафрагми. З мене виливався приємний потік рідких слів.

Я випив і відчуття блювання зникло. В цей час усі звуки затихли і я виявив, що мені важко фокусувати зір. Я поглянув на дона Хуана і помітив, що поле мого зору зменшилось до круглої ділянки навпроти очей. Я не відчував ні страху, ні дискомфорту, навпаки, для мене це було несподіванкою. Я міг буквально сканувати землю, фокусуючись на будь-чому, а потім, повільно повертаючи голову в будь-якому напрямі. Коли я вперше вийшов з веранди, то зауважив, що все було в темряві, за винятком далекого відблиску вогнів міста. Проте в межах круглої ділянки мого зору все було ясным. Я забув про дона Хуана та інших і повністю захопився дослідженням землі своїм прицільним поглядом.

Я бачив з'єднання підлоги веранди зі стіною. Я повільно повернув голову вправо, слідуючи по стіні, і побачив дона Хуана, що сидів навпроти. Я змістив голову лівише, щоб подивитися на воду. Я побачив дно каструлі, злегка підняв голову і побачив середнього розміру чорного пса, що наближався. Я дивився, як він підходить до води. Пес почав пити. Я підняв руку, щоб прогнати його від моєї води. Я сфокусував зір на собаці, щоб здійснити цей рух, і раптом побачив, як пес став прозорим. Вода була сяючою в'язкою

рідиною. Я бачив, як вона вливалася через горло пса в його тіло. Я бачив, як вона рівномірно розтікається по всій його довжині, а тоді виливається через кожну волосину. Я бачив райдужну рідину, що протікала через довжину кожної окремої волосинки і тоді виходила, утворюючи довгу безбарвну шовковисту гриву.

У цю мить я відчув інтенсивні конвульсії, і за мить навколо мене утворився дуже низький і тісний тунель, твердий і надзвичайно холодний. На доторк він був схожий на твердий товстий лист металу. Я виявив, що сиджу на підлозі тунелю. Я спробував підвестися, але вдарився головою об металеву стелю, а тунель стиснувся так, що я почав задихатися. Пригадую, як повз до круглого отвору, де закінчувався тунель; коли ж я до нього дістався (якщо дістався), я вже зовсім забув про пса, про дона Хуана і про себе самого. Я був виснажений. Мій одяг був мокрим і холодним від липкої рідини. Я крутився взад і вперед, намагаючись знайти положення для відпочинку, позу, в якій моє серце не буде так швидко битись. Під час моїх пересувань я знову побачив пса.

Уся пам'ять повернулася до мене одразу і раптово в моїй голові усе проясніло. Я повернувся, щоб побачити дона Хуана, але не зміг розрізнити нікого і нічого. Все, що я був здатен бачити, був пес, який ставав райдужним, сильне світло виходило з його тіла. Я знову побачив воду, що текла по ньому, немов розпалюючи його, як багаття. Я дістався до води, занурив обличчя в каструлю і пив разом з ним. Мої руки впиралися в землю переді мною, і поки я пив, я бачив, як рідина біжить по моїм венам, набуваючи червоного, жовтого і зеленого відтінків. Я пив ще і ще. Я пив, поки не став палахкотіти, я весь палав. Я пив, доки рідина, що йшла крізь моє тіло, не почала проходити крізь і витікати, нагадуючи волокна шовку, і в мене теж з'явилась довга саялива і райдужна грива. Я поглянув на пса і його грива

була така ж, як і моя. Незрівнянне щастя охопило усе моє тіло, і ми разом побігли до якогось жовтого тепла, що виходило з невідомого місця. І там ми бавились. Ми гралися і боролися, поки я не став знати усі його бажання, а він усі мої. Ми по черзі керували одне одним подібно до маріонеток. Я міг керувати його ногами, рухаючи пальцем ноги, а кожного разу, як він кивав головою, я відчував непереборне бажання стрибати. Але найбільш пустотливим його вчинком було змушування мене сидючи чухати голову ногою, він робив це, хлопаючи вухами з боку в бік. Це було для мене дуже незвичним і неймовірно смішним. Яке поєднання грації та іронії, яка майстерність, думав я. Ейфорію, що володіла мною, неможливо описати. Я сміявся, аж поки мені не забракло повітря.

Я мав ясне відчуття, що не можу розплющити очей, немовби мусив дивитися через товщу води. Це було довге і дуже неприсмне відчуття, ніби сон вже минув, але не можеш ніяк прокинутися. Повільно світ яснішав і фокусувався. Поле зору знов ставало круглим, збагачувалось і разом з тим прийшла звичайна усвідомлена дія, повернутись і поглянути на цю дивну істоту. І тут я зіткнувся з дуже важким переходом. Перехід від нормального стану пройшов для мене майже непомітно, я був при свідомості, мої думки і відчуття свідчили про це: перехід був м'який і ясний. Але ця друга трансформація пробудження в серйозну, тверезу свідомість була насправді приголомшливою. Я забув що я людина! Смуток від такої неповторної ситуації був настільки сильним, що я заплакав.

Субота, 5 серпня 1961 року

Пізніше того ранку, після сніданку, господар будинку, дон

Хуан і я поверталися до житла дона Хуана. Я відчував себе розбитим, але не міг спати в пікапі. Тільки після того, як той чоловік від'їхав, я провалився в сон на веранді дона Хуана.

Коли я прокинувся, було вже темно, дон Хуан вкрив мене ковдрою. Я шукав його, але його не було вдома. Він повернувся пізніше з горщиком, повним печених бобів, і стосом перепічок. Я був вкрай голодний.

Після того, як ми закінчили їсти і відпочивали, він попросив мене розповісти про все, що зі мною трапилося минулої ночі. Я переповів усе в найменших подробицях і настільки точно, наскільки це можливо.

Коли я закінчив він похитав головою і сказав:

— Я гадаю з тобою все добре. Мені важко зараз це пояснити, як і чому, але я думаю, все для тебе пройшло добре. Бачиш: іноді він грайливий, як дитина, іноді грізний і вселяє жах. Він або жартує, або абсолютно серйозний. Неможливо наперед передбачити, яким він буде з кожним іншим чоловіком. Проте, коли хтось знає його добре — іноді можливо. Ти бавився з ним цієї ночі. Ти єдиний, кого я знаю, хто мав таку зустріч.

— Чим те, що я пережив, відрізняється від досвіду інших?

— Ти не індіанець, тому мені важко висловити, що є що. Проте він або приймає людину, або проганяє її, незважаючи, індіанець це чи ні. Це я знаю. Я бачив багатьох таких. Я також знаю, що він жартує, примушує багатьох сміятися, але я ніколи не бачив, щоби він з кимось бавився.

— Доне Хуане, можете розповісти мені, як пейот захищає...

Він не дав мені закінчити, із силою штовхнувши мене в плече.

— Ніколи не називай його так. Ти ще недостатньо бачився з

ним, щоб знати його.

— Як Мескаліто захищає людей?

— Він радить. Він відповість на будь-які питання, які ти схочеш поставити.

— Це означає, що Мескаліто реальний? Я маю на увазі, він це щось, що можна побачити?

Він, здавалось, був ошелешений моїм питанням. Він поглянув на мене якимось дивним запитуючим поглядом.

— Я хотів сказати, чи цей Мескаліто ...

— Я чув, що ти сказав. Хіба ти не бачив його минулої ночі?

Я хотів сказати, що бачив тільки собаку, але помітив його спантеличений вигляд.

— Так ви гадаєте те, що я бачив минулої ночі, було ним?

Він поглянув на мене з розумінням, усміхнувся і похитав головою так, ніби не міг повірити, і дуже проникливим голосом додав: *A rосо sees que era tu* — *тама* (Тільки не кажи мені, що ти вважаєш, що це була твоя мама). Він зупинився перед тим, як сказати *мама*, оскільки те, що він хотів сказати "*tu chingada madre*" — було ідіомою, що вживалась як неввічливий натяк на матір співрозмовника. Слово *мама* було настільки невідповідне, що ми обоє довго сміялися.

Потім я помітив, що він заснув, так і не відповівши на моє питання.

Неділя, 6 серпня 1961 року

Я відвіз дона Хуана до дому, в якому приймав пейот. По

дорозі він розповів мені, що ім'я чоловіка, який запропонував мені Мескаліто, було Джон. Коли ми під'їхали до будинку, Джон сидів на веранді з двома молодшими чоловіками. Усі вони були вкрай веселі. Вони сміялися і говорили дуже невимушено. Усі троє перфектно знали англійську. Я сказав Джону, що приїхав подякувати за його допомогу.

Я хотів дізнатися їхню думку про свою поведінку під час галюциногенного досвіду і сказав їм, що намагався думати про те, що робив тої ночі, але не зміг пригадати. Вони сміялися і були неохочі говорити про це. Здавалося, їх стримувала присутність дона Хуана. Усі зиркали на нього, ніби чекали якогось знаку, який би дозволив їм продовжувати. Дон Хуан, мабуть, натякнув їм, хоча я нічого не зауважив, бо раптом Джон почав розповідати мені, що я робив тієї ночі.

Він сказав, що зрозумів, що на мене подіяло, коли почув моє ригання. Він нарахував, як я ригнув тридцять разів. Дон Хуан поправив його і сказав, що це сталось тільки 10 разів.

Джон продовжував:

— Тоді ми усі підсунулись до тебе. Ти задерев'янів і мав конвульсії. Дуже довго, поки ти лежав на спині, ти рухав ротом, ніби говориш. Тоді ти почав битися головою об підлогу і дон Хуан вдягнув на тебе старий капелюх, і ти припинив. Ти дрижав і скиглив, годинами лежачи на підлозі. Я думав, що усі тоді поснули, але крізь сон я чув, як ти сопів і стогнав. Тоді я почув, як ти зойкнув, і прокинувся. Я побачив, як ти з вереском стрибаєш у повітря. Ти кинувся до води і, перевернувши каструлю, почав борсатись у калюжі.

Дон Хуан приніс тобі ще води. Ти спокійно сів навпроти каструлі. Тоді ти підстрибнув і зняв із себе увесь одяг. Ти

став навколiшки навпроти води i почав пити великими ковтками. Тодi ти просто сiв i вдивлявся в небо. Ми подумали, що ти так i будеш сидiти решту часу. Майже усi заснули, включаючи дона Хуана, коли зненацька ти підстрибнув, завив i погнався за псом. Пес iз переляку теж завив i побiг назад до будинку. Тодi усi прокинулись.

Ми усi повставали. Ти повернувся з iншого боку будинку, все ще переслiдуючи собаку. Пес бiг попереду тебе, гавкаючи i виючи. Менi здається, ти оббiг разiв iз двадцять по колу, навкруги будинку, гавкаючи по-собачому. Тут поблизу немає сусiдiв, але твої завивання були такими гучними, що iх, мабуть, було чути за кiлометри.

Один з молодикiв додав:

— Ти спiймав собаку i принiс її на веранду в руках.

Джон продовжував:

— Тодi ти почав гратися з собакою. Ти боровся з нею, i пес, i ти кусали одне одного та бавились. Я гадаю, це було весело. Моя собака зазвичай не бавиться. Але цього разу ти i вона переверталися одне навколо одного.

— Тодi ти побiг до води i пес пив разом з тобою, — додав молодий чоловiк. — Ти бiгав п'ять чи шiсть разiв до води з собакою.

— Як довго це тривало? — спитав я.

— Кiлька годин, — сказав Джон, — одного разу ми втратили вас з поля зору. Я думав, що ви забiгли за будинок. Ми чули, як ти гавкаєш i стогнеш. Ти гавкав настiльки схоже на собаку, що ми не могли вас вiдрiзнити.

— Може, це була тiльки собака? — сказав я.

Вони розсiмiялися i Джон сказав:

— Хлопче, ти гавкав!

— А що сталося потім?

Усі троє дивились один на одного і, здавалось, не могли пригадати, що сталося потім. Зрештою молодий чоловік, який до цього мовчав, сказав:

— Він поперхнувся, — сказав він, дивлячись на дона Хуана.

— Так, ти справді поперхнувся. Ти дуже дивно заплакав, а потім впав на землю. Ми подумали, що ти відкусиш собі язика, дон Хуан розтиснув твою щелепу і вилив тобі на обличчя воду. Тоді ти задрижав і в тебе знову були конвульсії. Потім ти довгий час лежав нерухомо. Дон Хуан сказав, що все скінчилось. Вже був ранок, ми вкрили тебе ковдрою і лишили спати на веранді.

Він зупинився і тоді подивився на інших чоловіків, які явно намагались не засміятись. Він повернувся до дона Хуана і щось запитав. Дон Хуан усміхнувся і відповів. Джон повернувся до мене і сказав:

— Ми лишили тебе на веранді, бо боялися, що ти обдзюриш усі кімнати.

Усі дуже голосно розреготались.

— Що зі мною було? — запитав я. — Хіба я...

— Хіба ти? — Джон передразнив мене. — Ми не збирались цього згадувати, але дон Хуан сказав, що все гаразд. Ти обісцяв мою собаку!

— Що я зробив!?

— Чи не думаєш ти, що пес втікав, бо злякався тебе? Він втікав, бо ти сцяв на нього.

Тут усі разом розреготались. Я намагався запитати одного з молодиків, але вони сміялись і не чули мене.

Джон продовжував:

— Мій пес теж не поступався. Він теж тебе обілляв!

Це твердження, певно, було надзвичайно смішним, бо усі вони аж ревіли від сміху, включаючи дона Хуана. Коли вони заспокоїлися, я запитав з усією серйозністю:

— Це усе правда? Це справді трапилось?

Продовжуючи сміятись, Джон відповів:

— Клянуся, мій пес справді обісцяв тебе.

Повертаючись до дому дон Хуана, я спитав його:

— Це все справді трапилось, доне Хуане?

— Так, — сказав він, — але вони не знають, що бачив ти. Вони не усвідомлюють, що ти бавився з “ним”. Тому я не турбував тебе.

— Але ця справа з псом і мною, пісяючих одне на одного, правда?

— Це не був пес! Скільки разів я тобі буду це повторювати? Це єдиний шлях зрозуміти. Єдиний шлях! Це був Він і Він бавився з тобою.

— А ви знали це перед тим, як я розповів?

Він запнувся на мить перед тим, як відповісти.

— Ні, я згадав, після твоєї розповіді, що ти дивно виглядав. Я підозрював, що все гаразд, бо ти не виглядав наляканим.

— А пес справді грався зі мною, як вони кажуть?

— Чорт забирай! Це був не пес!

Четвер, 17 серпня 1961 року

Я розповів дону Хуану, що відчуваю стосовно пережитого.

З точки зору запланованої мною роботи це була катастрофічна подія. Я сказав, що не бажаю повторювати подібну “зустріч” з Мескаліто. Я погодився з тим, що все, що трапилося зі мною, було більш ніж цікавим, але додав, що нічого не може мене підштовхнути шукати повторення цього. Я серйозно вірив, що не створений для такої діяльності. Пейот спровокував в мені, як пост-ефект, дивний фізичний дискомфорт. Це був невиразний страх або неспокій, дивна меланхолія, яку я не міг точно усвідомити. І я не розглядав такий стан, як належний.

Дон Хуан розсміявся і мовив:

— Ти починаєш вчитися.

— Цей спосіб навчання не для мене. Я не створений для нього, доне Хуане.

— Ти, як завжди, перебільшуєш.

— Це не перебільшення.

— Так. Єдина проблема, що ти перебільшуєш тільки погані сторони.

— Тут немає хороших сторін, як на мене. Все, що я знаю, це те, що це мене лякає.

— Нічого поганого тут нема. Коли ти боїшся, ти можеш бачити речі з різних боків.

— Але мене хвилює зовсім не бачення речей в різних проявах, доне Хуане. Мені здається, я покину навчання Мескаліто. Я не можу прийняти його, доне Хуане. Мені насправді погано.

— Звісно, що погано, навіть для мене. Ти не єдиний хто в безвиході.

— Чому ви в безвиході, доне Хуане?

— Я думав про те, що сталося тієї ночі: Мескаліто справді бавився з тобою. Це була насправді вказівка, знак.

— Який знак, доне Хуане?

— Мескаліто відмітив тебе для мене.

— Що?

— Спочатку це не було так ясно. Він сказав, що ти обраний [escogido]. Мескаліто вказав мені на тебе і, вказуючи, сказав мені, що ти обраний.

— Ви маєте на увазі, що я обраний серед інших для якоїсь мети, чи щось таке?

— Ні, я маю на увазі, що Мескаліто сказав мені, що ти можеш бути тим, кого я шукаю.

— Коли він сказав це вам, доне Хуане?

— Коли грався з тобою — цим він сказав мені. Це робить тебе обраним для мене.

— Що означає бути обраним?

— Існує таємне знання, яке мені відоме [Tengo secretos]. Я не можу його передати, доки не знайду обраного. Тієї ночі, коли ти грався з Мескаліто, все стало зрозумілим. Але ти не індіанець. Неймовірно!

— Але що це означає для мене, доне Хуане? Що я повинен робити?

— Я прийняв рішення і збираюся вчити тебе таємному знанню, яке є долею людини знання.

— Ви маєте на увазі секрет Мескаліто?

— Так, але це ще не всі секрети, які мені відомі. Є багато інших, різного роду, які мені потрібно комусь передати. В мене теж був вчитель, мій бенефактор, і я також колись був

обраним після випробувань. Він навчив мене всьому, що я знаю.

Я знову запитав його, що ця нова роль вимагає від мене, він сказав — тільки вчитися, вчитися в тому сенсі, який мені вже двічі став відомий.

Ситуація розгорталась дивним чином. Тільки я налаштувався облишити ідею вивчати пейот, як він сам запропонував мені передати усе своє “знання”. Я не знав, що мені думати, але відчував, що це раптово повертає справу дуже серйозною стороною. Я намагався сказати, що не маю відповідних якостей, що це вимагає рідкісної сміливості, якої я не маю. Я казав, що схильний швидше говорити про те, як діє хтось інший. Я хотів почути його думку про усе це. Я сказав, що був би щасливий, якби ми сиділи і він розповідав день за днем. Для мене це було би навчанням.

Він слухав мене, не перериваючи. Я говорив дуже довго. Тоді він сказав:

— Усе це дуже легко збагнути. Страх — це перший справжній ворог, якого людина мусить перемогти на шляху знання. А ти, крім того, жадібний до знання. Це дуже добре, бо ти будеш вчитись всупереч самому собі: так говорить правило.

Я ще довго протестував, намагаючись відмовити його. Але він, здавалось, був упевнений, що мені нічого не залишається, як вчитися.

— Ти думаєш не в тому напрямі. — сказав він. — Мескаліто справді бавився з тобою. От про що ти повинен думати. Чому ти не цікавишся цим, замість того, щоб боятися?

— Хіба це було так надзвичайно?

— Ти єдиний, кого я бачив, з ким би він грався. Ти не звик

до такого життя, тому ти не помічаш знаків. Проте ти серйозний чоловік, але твоя серйозність пов'язана з тим, що ти робиш, а не з тим, що відбувається поза тобою. Ти занадто зосереджений на собі. В цьому твоя проблема. А це провокує жахливу втому.

— Але що можна ще зробити, доне Хуане?

— Шукати і бачити диво навколо себе. Ти стомлюєшся від дивляння в самого себе, і воно робить тебе сліпим і глухим до всього навколо.

— Ви влучили в яблучко, доне Хуане, але як мені змінитись?

— Думай про диво того, що Мескаліто грав з тобою. Не думай більше ні про що. Усе необхідне саме прийде до тебе.

Неділя, 20 серпня 1961 року

Минулої ночі дон Хуан проводив мене у світ свого знання. Ми сиділи навпроти його дому у темряві. Раптом, після довгої мовчанки, він почав говорити. Він сказав, що збирається повідомити мені ті самі слова, які колись сказав його бенефактор в перший день, коли він став його учнем. Дон Хуан, без сумніву, пам'ятав ці слова, оскільки повторив їх кілька разів, щоб бути впевненим, що я нічого не пропущу:

— Людина вирушає до знання так само, як іде на війну: повністю пробудженою, зі страхом, з повагою і з абсолютною впевненістю. Йти до знання, як і йти на війну будь-яким іншим способом — велика помилка, і той, хто вчинить її, неодмінно доживе до часу, коли пошкодує про цей крок.

Я запитав його, чому так, і він відповів, що коли людина виконує ці чотири правила, для неї не існує помилок, про які вона би могла шкодувати, за таких умов її вчинки втрачають хаотичність, притаманну дурням. Якщо така людина зазнає невдачі або програє, вона програє лише один бій, а цим не слід надто перейматися.

Тоді він сказав, що збирається навчити мене знання про союзників, точно тим самим способом, яким навчав його власний бенефактор. Він особливо наголосив на словах “точно тим самим способом”, повторивши їх кілька разів.

— Союзник, — сказав він, — це сила, яку людина може впустити в своє життя, як помічника, як порадника і джерело сили, необхідної для здійснення вчинків, великих чи малих, правильних або хибних. Союзник необхідний, щоб покращити людське життя, направляти дії людини, а також доповнювати її знання. Фактично, союзник — незамінна допомога в пізнанні.

Дон Хуан говорив це з великим переконанням і силою. Здавалось, він ретельно підбирає слова. Наступне речення він повторив чотири рази:

— Союзник дозволить тобі побачити й осягнути такі речі, які жодна людина не здатна уявити.

— Союзник — це щось на зразок духа-покровителя?

— Це ні покровитель, ні дух. Це допомога.

— Мескаліто — ваш союзник?

— Ні. Мескаліто — це інший різновид сили. Унікальна сила! Заступник і вчитель.

— Що відрізняє Мескаліто від союзника?

— Його не можна приручити і використовувати, як союзника. Мескаліто поза цим усім. Він сам обирає, як

явитися тому, хто перед ним, не зважаючи на те, хто це — брухо чи звичайний пастух.

Дон Хуан з великим запалом говорив про Мескаліто, як про вчителя і наставника в житті. Я запитав його, як Мескаліто навчає про те, як слід жити, а дон Хуан відповів, що Мескаліто показує, як слід жити.

— Як він це показує? — спитав я.

— Він має багато способів показати це. Іноді він показує на твоїй долоні, або на скелях, або на деревах, або просто перед тобою.

— Це як картина перед очима?

— Ні, це як вчення навпроти тебе.

— Він говорить?

— Так, але не словами.

— Як тоді він говорить?

— До кожного по різному.

Я відчув, що мої питання дратують його, і не питав більше. Він продовжив пояснювати, що немає точних приписів у пізнанні Мескаліто, тому ніхто не може вчити знанню Мескаліто, окрім нього самого. Це робить його унікальною силою, неповторною для кожної людини.

З іншого боку, щоб здобути союзника, необхідне дуже ретельне і послідовне навчання, без жодних відхилень. У світі існує багато таких союзних сил, говорив він, але він знайомий лише з двома з них. І він збирався познайомити мене з ними і їх таємницями, але мені доведеться самому обрати одного з них, бо я можу мати тільки одного союзника. Союзником його бенефактора була *la yerba del diablo* — трава диявола, але сам він не любив її, хоча його бенефактор передав йому її секрети. Його власним

союзником був humito, димок, сказав дон Хуан, але не вдавався у подробиці.

Я спитав, що це таке. Він не відповів. Після довгої паузи я запитав:

— Якого роду сила союзника?

— Я вже казав тобі, допомога.

— Як він допомагає?

— Союзник — це сила, яка здатна перенести людину далеко за її власні межі. Так союзник відкриває речі, невідомі жодній людині.

— Але Мескаліто теж забирає людину поза її межі. Хіба це не робить його союзником?

— Ні. Мескаліто забирає тебе, щоб вчити. Союзник забирає тебе, щоб дати тобі силу.

Я попросив його пояснити мені це більш детально, або показати різницю між їхньою дією. Він довго дивився на мене, а потім розсміявся. Він сказав, що вчитися через базікання не тільки даремна трата часу, але й дурість, тому що навчання — найважче завдання, за яке може братися людина. Він попросив мене пригадати, як я намагався знайти своє місце сили, як я хотів знайти його, не прикладаючи зусиль, бо очікував підказок. Якби я дав тобі підказку, ти б ніколи нічому не навчився. Але знаючи, як важко знайти місце сили, а найголовніше, дізнавшись, що воно існує, ти отримав унікальне відчуття впевненості. Він сказав, що поки я сиджу, врісши в своє місце сили, ніщо не зможе завдати мені тілесної шкоди саме через мою впевненість, що це саме те особливе місце. Я маю силу відбити будь-яку загрозу. Якби навіть він сказав мені, де моє місце сили, я б ніколи не здобув тієї впевненості, яка потрібна для певного знання. Таким чином, знання стає

справжньою силою.

Дон Хуан розповів, що кожного разу, як хтось приступає до пошуку знання, він мусить викладатися, як я, коли шукав місце сили, а межі навчання визначаються тільки властивостями самого учня. Таким чином, в розмовах немає сенсу. Він сказав, що деякі види знання наділені могутньою силою і можуть тільки зашкодити мені. Він певно відчув, що більше не має що сказати, піднявся і попрямував до будинку. Я сказав, що це лякає мене і що це не те, чого я уявляв чи хотів.

Він сказав, що страх — це природно, усі ми переживаємо його і тут нічого не вдієш, але з іншого боку, яке б не було страшне навчання, набагато страшніше уявити людину без знання і без союзника.

РОЗДІЛ 3

Минуло більше двох років з того часу, як дон Хуан вирішив мене вчити про силу союзників і настав час, коли він вважав, що я готовий до практичного, безпосереднього навчання, яке він вважав єдиною справжньою його формою. Крок за кроком він описав загальні риси двох союзників. Він підготував мене до необхідного результату усіх розмов — сутності усього вчення — станів зміненої реальності.

Спочатку він розповідав про силу союзників, ніби випадково. Перші згадки в моїх записах розкидані серед інших тем наших розмов.

Середа, 23 серпня 1961 року

— Трава диявола була союзником мого бенефактора. Вона могла бути і моїм союзником, але вона мені не подобалась.

— Чому тобі не подобалась трава диявола, доне Хуане?

— Вона має серйозний недолік.

— Вона слабша від інших союзників?

— Ні, не збивай мене. Вона настільки ж сильна як найкращі союзники, але є в ній дещо, що мені особисто не подобається.

— Ви можете мені сказати, що це?

— Вона спотворює людину. Вона дає людині відчуття смаку сили надто рано, не зміцнивши її серце, робить її деспотичною і непередбачуваною. Вона робить її слабкою в центрі своєї могутньої сили.

— Хіба не можна цього уникнути?

— Можна перебороти, але не уникнути. Хто б не зробив її союзником, мусить заплатити цю ціну.

— Як можна її побороти, дон Хуан?

— Трава диявола має чотири голови: корінь, стебло і листя, квіти і насіння. Кожна з них особлива, і хто б не став на її шлях, мусить вивчити її в цьому порядку. Найважливіша голова — коріння. Сила трави диявола завойовується через коріння. Стебло і листя — голова, яка лікує хвороби, належним чином використовуючи цю голову, можна зробити подарунок людству. Третя голова у квітах і використовується, щоб робити людей божевільними, або слухняними, або вбивати їх. Той, чийм союзником є трава диявола, ніколи не вживає ні квітів, ні стебла і листя, за винятком випадків, коли сам хворий, але коріння і сім'я вживає завжди, особливо сім'я, воно — четверта голова трави диявола, найсильніша голова з чотирьох.

— Мій бенефактор, говорив, що сім'я — це твереза голова, єдина з них, яка зміцнює людське серце. Трава диявола небезпечна для свого протезе, бо вона прагне вбити його швидше, так зазвичай і буває, ніж він досягає секретів тверезої голови. Хоча є історії про людей, яким вдалося розкрити усі таємниці тверезої голови. Істинний виклик для людини знання!

— Ваш бенефактор розгадав ці таємниці?

— Ні.

— А ви когось зустрічали, хто б зробив це?

— Ні, такі люди жили ще в ті часи, коли це знання цінувалося.

— Ви знайомі з кимось, хто б знав таких людей?

— Ні.

— Може ваш бенефактор знав таких людей?

— Він знав.

— Чому ж він не дістався до таємниць тверезої голови?

— Приручення трави диявола як союзника — одне з найважчих завдань, які мені відомі. Вона, наприклад, ніколи не ставала зі мною одним цілим, можливо тому, що я ніколи не любив її.

— Але ж ви все ще можете використовувати її як союзника, хоч і не любили її?

— Можу, хоча я волію не робити цього. Можливо з тобою буде по-іншому.

— Чому її називають травою диявола?

Дон Хуан зробив невпевнений жест, стиснув плечима і якийсь час мовчав. Зрештою він сказав, що трава диявола — тимчасова назва. Він також сказав, що є і інші її назви, але вони не вживаються, оскільки вимовляння імені союзника — річ дуже серйозна, особливо коли намагаєшся навчитись приручати його силу. Я запитав, чому називання імені така серйозна річ. Він відповів, що імена оберігаються для вживання тільки тоді, коли потрібно просити про допомогу, в момент великого потрясіння або крайньої потреби, і він запевнив мене, що такий момент станеться раніше чи пізніше в житті того, хто шукає знання.

Неділя, 3 вересня 1961 року

Сьогодні після полудня дон Хуан зібрав з поля дві рослини дурману.

Цілком несподівано він перевів нашу розмову на траву диявола і попросив мене відправитися з ним в гори на її пошуки.

Ми поїхали до ближніх гір. Я дістав з багажника лопату і пішов в одне з урвищ. Досить довго ми пробиралися через чапараль, який густо розрісся на м'якому, піщаному ґрунті. Дон Хуан зупинився біля невеличкої рослини з темно-зеленим листям і білявими квітами-дзвіночками.

— Ось. — сказав він.

Одразу ж він почав копати. Я намагався допомогти йому, але він відмовив, сильно похитавши головою, і продовжив обкопувати рослину по колу. Яма мала конічну форму, глибока по краям і зі звуженням гіркою в центрі. Припинивши копати, він став навколішки перед рослиною, обтрушуючи пальцями пісок навколо, оголюючи приблизно на 10 см. великий бульбовидний, роздвоєний корінь, який значно відрізнявся шириною від стебла, що виглядало значно тендітніше.

Дон Хуан поглянув на мене і сказав, що рослина — чоловічої статі, бо корінь, розгалужений точно в тому місці, де з'єднується зі стеблом. Тоді він встав і пішов, шукаючи щось.

— Що ви шукаєте, доне Хуане?

— Я хочу знайти палку.

Я почав шукати навколо, але він зупинив мене:

— Не ти! Ти сідай ось тут. — він показав, на каміння за двадцять кроків від нас. — Я знайду сам.

За якийсь час він повернувся з довгою, сухою гілкою. Використовуючи її як заступ, він дбайливо розчистив землю навколо двох оголених відгалужень кореню. Він заглибився більше ніж на пів метра. Поки він заглиблювався, земля

ставала щільнішою настільки, що вже неможливо було встромляти гілку.

Він присів перевести подих. Я сів біля нього. Ми досить довго мовчали.

— Чому ви не копаєте лопатою? — спитав я.

— Так можна поранити рослину. Я взяв гілку, яка належить цьому місцю — тепер, якщо я вдарю корінь, шкода не буде така значна, як від лопати або чужого предмету.

— А що це за гілка, яку ви взяли?

— Підходить будь-яка суха гілка паловерде (paloverde*). Якщо немає сухої, можна зрубати свіжу.

*Paloverde — квіткове дерево з сімейства бобових, що розповсюджене на Американському континенті.

— А можна використовувати інші дерева?

— Я ж сказав, паловерде і нічого іншого.

— Чому так, доне Хуане?

— Бо трава диявола має дуже мало друзів і паловерде — єдине дерево у цій місцевості, яке у згоді з нею, єдина річ, яка викопує і підчіплює її. Якщо ти пошкодиш корінь лопатою, вона не виросте для тебе, коли ти пересадиш її, але якщо ти пошкодиш її такою гілкою, можливо, рослина навіть не відчує цього.

— А що робити з коренем тепер?

— Я збираюся зрізати його. Ти мусиш піти. Іди знайди іншу рослину і чекай поки я тебе покличу.

— Вам не потрібна моя допомога?

— Ти можеш допомогти тільки, коли я попрошу.

Я відійшов і почав шукати іншу рослину, борючись з

сильним бажанням підкрастися і підглядіти. Через якийсь час він покликав мене.

— Тепер давай шукати самицю. — сказав він.

— Як її відрізнити?

— Вона вища і піднімається над землею, як маленьке деревце. Рослина-чоловік ширша і стелиться над землею і більше подібна на кущ. Коли ми викопасмо самицю, ти побачиш — її корінь роздвоюється далеко від стебла. Самець, навпаки, роздвоєний одразу від стебла.

Ми разом шукали дурман навколо, поки дон Хуан, вказавши на рослину, сказав: “Ось самиця”. І він почав так само обкопувати її. Невдовзі він очистив корінь так, що можна було побачити, як його слова справдилися. Я знов покинув його, поки зрізався корінь.

Коли ми повернулися додому, він розкрив пакунок, в якому тримав рослини дурману. Спочатку він взяв більшу, чоловіка, і вимив його у великій металевій таці. Дуже обережно він зчистив бруд з кореню, стебла, листя. Після цього ретельного очищення він від’єднав стебло від кореню, попередньо зробивши неглибокий надріз по колу, у місці з’єднання, коротким зубчастим ножом. Він взяв стебло і розділив на окремі купки з листя, квітів, всіяних шипами сім’яних коробок частинки. Він викинув усе, що було сухим або поточеним хробаками, і зберіг тільки цілі частини. Він зв’язав разом два відгалуження кореню двома мотузками і переломив навпіл, так само зробивши поверховий надріз в місці з’єднання. Таким чином стало дві рівні частини кореню.

Тоді він взяв шматок грубого полотна і спочатку поклав на нього два зв’язаних шматка кореню, на верх він поклав листя акуратним жмутком, тоді квіти, сім’яні коробки і стебло. Він загорнув полотно і зав’язав кути у вузол.

Він повторив точно кожен крок з іншою рослиною, самицею, за винятком того, що лишив відгалуження коріння цілим, як перевернута літера Y. Тоді він поклав усі частини на інший шматок полотна. Коли він закінчив, було вже темно.

Середа, 6 вересня 1961 року

Сьогодні, пізнім полуднем, ми повернулися до теми трави диявола.

— Гадаю, ми можемо починати з цією травою. — сказав дон Хуан раптом.

Ввічливо зачекавши, я запитав його:

— Що ми будемо робити з нею?

— Рослини, які я викопав і зрізав — мої, — сказав він, — це так, якби вони були мною. Ними я збираюся навчити тебе, способу приручення трави диявола.

— Як ви будете це робити?

— Трава диявола поділена на частини. Кожна з цих частин особлива, кожна має власне призначення і використання.

Розкритою лівою рукою він відміряв відстань на підлозі від кінця великого пальця до безіменного.

— Це моя частина. Свою ти відміряєш власноруч. Тепер, завойовуючи владу над травою, ти повинен почати з першої частини коріння моєї рослини. Я відміряю її для тебе, таким чином, що ось це — моя частина, з якої ти мусиш розпочати.

Він зайшов до будинку і виніс полотняні клунки. Він сів і розгорнув їх. Я зауважив, що це була чоловіча рослина. Я також помітив, що там був тільки один шматок кореню. Він

взяв цей шматок, який лишився від попередніх двох, і потримав його навпроти мого обличчя.

— Це твоя перша порція. — сказав він. — Я даю її тобі. Я зрізав її для тебе. Я відміряв її, як свою власну, тепер бери її.

На мить я подумав, що буду повинен її гризти, як моркву, але він поклав її всередину маленького білого бавовняного мішечка.

Він пішов назад до будинку. Сів там на підлогу зі схрещеними ногами і круглим каменем почав розминати корінь в мішечку. Він робив це на пласкому камені, що слугував ступкою. Час від часу він обмивав два камені, водою з маленької, видовбаної з дерева, посудини.

Він товк, нерозбірливо наспівуючи щось дуже тихо і монотонно. Коли він розім'яв коріння в м'яку масу в мішечку, він виклав його в дерев'яну посудину. Він також поклав туди ступку і товкач, наповнив посудину водою і переніс до паркану, поставивши в корито.

Він сказав, що коріння має мокнути усю ніч поза будинком, щоб просякнутись нічним повітрям (el sereno).

— Якщо завтра буде сонячний спекотний день — це буде чудовий знак. — сказав він.

Неділя, 10 вересня 1961 року

В четвер, сьомого вересня, був ясний і спекотний день. Дон Хуан виглядав дуже задоволеним хорошим знаком і повторив кілька разів, що трава диявола, ймовірно, вподобала мене. Коріння мокло усю ніч і біля десятої години ми пішли за будинок. Він взяв посудину з корита, поставив на землю і присів біля неї. Він взяв торбину і розтер її об дно посудини. Він підняв її невисоко над водою і почав вичавлювати вміст, а потім вкинув торбину у воду. Він повторив усю процедуру ще три рази, тоді відкинув мішок в корито, лишивши посудину під пекучим сонцем.

Ми повернулися за дві години. Дон Хуан приніс з собою середнього розміру чайник з кип'яченою жовтуватою водою, нахилив посудину дуже обережно і злив воду, залишивши густий осад, що зібрався на дні. Він полив кип'яченою водою осад і лишив посудину на сонці.

Це він повторив тричі з інтервалами трохи більше години. Зрештою він вилив більшу частину води з посудини, нахилив її під таким кутом, щоб на неї падало сонячне світло і лишив її.

Коли ми повернулися за кілька годин, було вже темно. На дні посудини був осад, що нагадував клейку речовину. Вона нагадувала недоварений крохмаль, білуватий або світло-сірий. Вийшла майже повна чайна ложка. Він забрав посудину всередину будинку, поки він набирав воду щоб закип'ятити, я вибирав шматки бруду, що надуло вітром в осад. Він розсміявся з мене:

— Ця піщинка не може когось поранити.

Коли вода закипіла, він налив приблизно стакан води в посудину. Це була та сама жовтувата вода, яку він

використовував перед тим. Порошок розчинився і став схожим на молоко.

— Що це за вода, доне Хуане?

— Вода фруктів і квітів з урвища.

Він вилив вміст посудини в старий глиняний кухоль, який нагадував горщик для квітів. Було невимовно гаряче, тому він дмухав на нього, щоб трохи охолодити. Він зробив ковток і вручив кухоль мені.

— Тепер пий! — сказав він.

Я одразу взяв і без вагань випив усю рідину. Вона була на смак дещо гіркуватою, хоча гіркота була ледь помітною. Що було помітним, так це різкий запах. Віддавало тарганами.

Майже одразу я почав пітніти. Мені було дуже жарко і кров прилила до вух. Навпроти очей я побачив червону пляму, а м'язи живота почали скорочуватися болючими спазмами. За якийсь час, навіть попри те, що біль зник, я відчув холод, а піт просто заливав мене.

Дон Хуан запитав, чи бачу я темні або чорні плями перед очима. Я сказав, що бачу все у червоному.

Мої зуби цокотіли від нестримної знервованості, що находила на мене хвилями, неначе випромінюючись з середини моїх грудей.

Тоді він запитав мене, чи мені страшно. Його питання здалося мені безглуздим. Я сказав йому, що очевидно боюся, але він запитав мене знов, чи я боюся її. Я не розумів, що він має на увазі, і відповів “так”. Він засміявся і сказав, що це насправді не страшно. Він запитав, чи я ще досі бачу червоне. Усе, що я бачив, було у величезній червоній плямі навпроти очей.

За якийсь час я відчув себе краще. Поступово нервові судоми зникли, залишивши тільки біль, втому і напружене бажання спати. Я не міг тримати очі відкритими, але усе ще чув голос дона Хуана. Навіть коли я впав у сон, стійке відчуття реальності в червоному с'яйві тримало мене усю ніч. Мої сни відбувалися у червоному с'яйві.

Я прокинувся в суботу о третій годині дня, проспавши майже два дні. В мене був легкий головний біль, розлад шлунку і дуже гострий переривчастий спазм у кишечнику. За винятком цього, це було звичайне пробудження. Я знайшов дона Хуана дрімаючим, сидячи навпроти будинку. Він посміхнувся мені.

— Тої ночі усе пройшло чудово, — сказав він, — ти бачив червоне, а це важливо.

— А що б сталося, якби я не бачив червоного?

— Ти міг бачити чорне, це був би поганий знак.

— Чому поганий?

— Коли людина бачить чорне, це означає, що вона не створена для трави диявола, вона буде блювати чорним і зеленим.

— Вона помре?

— Я не думаю, що хтось помре, але довго хворітиме, точно.

— А що з тими, хто бачить червоне?

— Вони не блюють і корінь дає їм задоволення, це означає, що вони мають сильну і насильницьку натуру; таку, яка подобається траві. Таким чином вона приваблює. Погано тільки, що людина стає рабом трави диявола, заради сили, яку вона їй дає. Але це речі, якими ми не керуємо. Людина живе, тільки щоб вчитися. І якщо вона вчиться, це тому, що її природа така, добре це чи погано.

— Що ми будемо робити тепер, дон Хуан?

— Тепер ти мусиш посадити саджанець, що я відрізав від другої половини першої порції коріння. Ти вживав першу його половину позаминулої ночі, а тепер друга мусить бути посаджена в землю. Вона має вирости і дати насіння, перш ніж ти дійсно візьмешся за приручення рослини.

— Як я буду її приручати?

— Трава диявола приручається через коріння. Крок за кроком ти повинен вивчити усі секрети кожної частини кореню. Ти повинен поглинути їх, щоб вивчити секрети і підкорити силу.

— А інші частини мають бути приготовані так само, як перша?

— Ні, кожна частина по-своєму.

— В чому особливість впливу різних частин?

— Я вже говорив: кожна частина вчить різних видів сили. Те, що ти приймав позаминулої ночі, було ніщо. Кожний може це зробити. Але тільки брухо здатний приймати серйозніші порції. Я не можу тобі сказати, як вони діють, бо я ще не знаю, чи вона прийме тебе. Ми мусимо чекати.

— Тоді коли ви мені скажете?

— Коли твоя рослина виросте і дасть насіння.

— Якщо першу порцію може прийняти будь-хто, для чого вона?

— В розбавленій формі вона добра для усіх чоловіків: старших, які втратили силу або молодших, які шукають пригод, або навіть для жінок, які прагнуть пристрасті.

— Ви ж казали, що коріння використовується тільки для сили, але я бачу, що воно використовується і для інших

цілей. Я правий?

Він довго дивився на мене дуже пильно, що мене трохи збентежило. Я відчув, що моє питання роздратувало його, але я не міг зрозуміти, чому.

— Трава використовується тільки для сили. — сказав він зрештою сухим, суворим тоном. — Чоловік, який хоче повернути свою силу; юнак, що шукає випробування втоми і голоду; людина, яка хоче вбити іншу людину; жінка, яка бажає пристрасті — вони усі прагнуть сили. І трава дасть їм її. Ти відчуваєш, що вона тобі подобається? — запитав він після паузи.

— Я відчуваю дивну енергію, — сказав я, і це була правда. Я помітив це при пробудженні і відчував це згодом. Це було дуже своєрідне відчуття дискомфорту, або розладнаності. Усе моє тіло рухалося і витягувалося з надзвичайною легкістю і силою. Мої руки і ноги свербіли. Мої плечі, здавалося, напружилися, м'язи спини і шиї викликали бажання поштовхати або потертися об дерева. Я відчував, що можу зруйнувати стіну, протаранивши її.

Ми більше не говорили. Просто сиділи на веранді. Я помітив, що дон Хуан провалюється в сон. Він поклював носом, а потім просто випростав ноги і ліг на підлогу, поклавши руки під голову, і заснув. Я підвівся і пішов за будинок, де я спалив надлишок фізичної енергії, прибравши сміття, бо пригадав, як він просив мене допомогти йому прибрати сміття на подвір'ї за будинком.

Пізніше, коли він прокинувся і прийшов за будинок, я був більш розслаблений.

Ми сіли їсти і за їжею він тричі спитав мене, як я почуваюся. Оскільки це було рідкістю, я нарешті запитав:

— Чому вас хвилює, як я почуваюся, доне Хуане? Ви

очікуєте, що в мене буде погана реакція на випитий сік?

Він розсміявся. Він нагадав мені злостивого хлопчика, який підлаштував витівку і час від часу перевіряє результат. Все ще сміючись дон Хуан сказав:

— Хворим ти не виглядаєш. Нещодавно ти навіть не дуже ввічливо зі мною говорив.

— Я не робив цього, доне Хуане, — заперечив я, — ніколи не говорив до вас неввічливо. — Я був повністю впевнений у цьому, бо не пам'ятав щоб колись дратувався на нього.

— Ти захищася її. — сказав дон Хуан.

— Кого захищаю?

— Ти захищав траву диявола. Ти вже поводишся, як закоханий.

Я збирався заперечити, але зупинив себе.

— Дійсно, я не помітив, що захищаю її.

— Звісно, не помітив. Ти навіть не пригадуєш, що сказав, чи не так?

— Ні, мушу визнати — не пам'ятаю.

— Ось бачиш: це і є трава диявола. Вона підкрадається до тебе, як жінка, так що ти навіть не усвідомлюєш цього. Усе, що тебе займає — це гарне самопочуття і сила: м'язи надимаються енергією, кулаки сверблять, ноги горять бажанням розтоптати когось. Коли чоловік пізнає її, він справді наповнюється жаданням. Мій бенефактор говорив, що трава диявола оберігає тих, хто жадає сили, і позбувається тих, хто не здатні її втримати. Але в ті часи сила була більш звичною, її шукали жадібно. Мій бенефактор був могутнім чоловіком, а його бенефактор, згідно з тим, що він говорив мені, був у свою чергу ще більш талановитим у пошуку сили. В ті часи було більше

підстав бути сильним.

— Ви гадаєте зараз немає підстав шукати силу?

— Сила подобається тобі зараз. Ти молодий. Ти не індіанець. Тому трава диявола буде в хороших руках. Виглядає, що вона подобається тобі. Це робить тебе сильним. Я відчув усе це особисто. Та все ж я не люблю її.

— Можете сказати мені чому?

— Мені не до вподоби її сила. Для неї вже більше немає вжитку. В інші часи, про які мені розповідав мій бенефактор, був сенс шукати силу. Люди робили надзвичайні вчинки, їхньою силою захоплювалися і їх боялися, їх знання шанували. Мій бенефактор розповідав мені історії про справді неймовірні речі, які відбувалися дуже давно. Але тепер ми, індіанці, більше не шукаємо сили. Зараз індіанці використовують траву хіба щоб натиратися. Вони використовують листя і квіти для інших цілей, вони навіть кажуть, що вона лікує нариви. Але вони не прагнуть отримати її силу, силу яка діє як магніт, більш потужний і більш небезпечний по мірі заглиблення кореня в землю. Коли дістанешся глибини трьох з половиною метрів, а кажуть, що дехто це робив, знаходиш джерело постійної сили, безкінечної сили. Дуже мало людей досягало такого в минулому і ніхто в наш час. Кажу тобі: сила трави диявола більше нам не потрібна. Мені здається мало по малу ми втратили інтерес до неї, і тепер це вже більше не має значення. Власне, я не шукав її і, навіть коли я був у твоєму віці, я теж відчував її дію всередині себе. Я відчував те, що й ти сьогодні, але в п'ятсот разів сильніше. Я вбив чоловіка одним ударом руки. Я міг кидати валуни, велетенські камені, які не могли зрушити навіть двадцять чоловік. Я стрибав так високо, що зривав листя з верхівок найвищих дерев. Але усе це було ні до чого. Усе це лякало індіанців, тільки індіанців. Решта, хто нічого не знав, не вірили в це.

Вони бачили лише божевільного індіанця, або щось, що шмигало по верхівках дерев.

Ми довго сиділи мовчки. Я захотів щось сказати.

— Усе було по іншому, коли були люди, — продовжував він, — люди, які знали, що чоловік може стати гірським левом, або птахом, або просто може літати. Отже, я більше не використовував траву диявола. Для чого вона? Щоб страхати індіанців? [Para que? Para asustar a los indios?]

І я помітив, що він сумний. І мене глибоко переповнило співчуття. Я хотів щось сказати йому, навіть якщо це щось дуже банальне.

— Мабуть, доне Хуане, це доля усіх людей, які прагнуть знання.

— Мабуть, — сказав він тихо.

Четвер, 23 листопада 1961 року

Я не побачив дона Хуана на веранді, коли під'їхав. Я подумав, що це дивно. Я голосно покликав і його невістка вийшла з будинку.

— Він всередині, — сказала вона.

Виявилося, що він вивихнув щиколотку кілька тижнів тому. Власноруч він наклав собі гіпс, намочивши смужки полотна у місиві з кактусів і перетертих кісток. Тканина, яка щільно огортала його щиколотку, висохла на сонці і набула форми. Гіпс був міцним, як штукатурка, але не важким.

— Як це трапилось? — спитав я.

Його невістка, мексиканка з Юкатану, яка доглядала за ним, відповіла мені.

— Це сталося випадково. Він впав і ледь не зламав собі ногу. Дон Хуан розсміявся і перед тим, як відповісти мені, зачекав, поки жінка не покине кімнату.

— Випадок, ще б пак. Неподалік в мене є ворог. Жінка. Ла Каталіна. Вона штовхнула мене у мить, коли я цього не очікував, і я впав.

— Чому вона зробила це?

— Вона хотіла вбити мене, ось чому.

— Вона була тут з вами?

— Так!

— Чому ви її впустили?

— Я не впускав. Вона залетіла.

— Перепрошую що?

— Вона — чорний дрізд. І дуже вміла. Заскочила мене зненацька. Вона вже давно намагається покінчити зі мною. Цього разу їй це майже вдалося.

— Ви сказали, що вона чорний дрізд. Вона — пташка?

— Знову ти зі своїми питаннями. Вона чорний дрізд. Так само я — ворона. Я — людина чи птах? Я чоловік, який вміє ставати птахом. Повернімося до Ла Каталіни, вона — жорстока відьма. Її намір вбити мене настільки сильний, що я насилу відбився від неї. Чорний дрізд увірвався до мого дому, а я не зміг зупинити його.

— Ви можете стати птахом, дон Хуан?

— Так, але давай повернемось до цього пізніше.

— Чому вона хоче вбити вас?

— О, це вже стара проблема між нами. Ситуація вийшла з

під контролю і виходить, що я тепер мушу покінчити з нею, перш ніж вона покінчить зі мною.

— Ви хочете використати магію? — запитав я з великим сподіванням.

— Не будь дурнем. Ніяке чаклунство на неї не подіє. Я маю інші плани. Якось я тобі розкрию їх.

— Ваш союзник може захистити вас від неї?

— Ні. Димок може мені тільки сказати, що робити. Тоді я мушу захистити себе сам.

— А як щодо Мескаліто? Він може захистити вас від неї?

— Ні! Мескаліто — вчитель, а не сила, яку можна використати у особистих цілях.

— А як щодо трави диявола?

— Я вже ж сказав, що мушу захиститися самостійно, слідуючи вказівкам димка, мого союзника. І наскільки я знаю, димок може багато. Якщо ти хочеш знати про усі можливі питання, димок про все тобі розповість. І він дасть тобі не тільки знання, але й розповідь, що робити. Це найбільш дивовижний союзник, якого може мати людина.

— Він і для будь-кого є найкращим союзником?

— Він для кожного інший. Багато-хто боїться і нізачо не торкнеться його, і навіть не наблизиться. Димок, як і будь-що, не для всіх.

— А який цей димок, дон Хуан?

— Це дим пророків!

В його голосі звучала повага — тон, якого я ніколи перед цим за ним не помічав.

— Зараз я почну розповідати тобі точно те, що розповів

мені мій бенефактор, коли почав вчити мене про це. Хоча в той час, як і ти зараз, я не був здатен усвідомити все. “Трава диявола для тих, хто прагне сили. Димок — для тих, хто хоче дивитися і бачити”. А на мою думку: димок незрівнянний. Одного разу вступивши в його володіння, будь-яка інша сила стане тобі підвладна. Це чудово. Звичайно це забирає твій час. Тільки рік піде на те, щоб познайомитися з двома життєво важливими частинами: люлькою і курильною сумішшю. Люлька була передана мені моїм бенефактором і, після довгих років догляду, вона стала моєю. Вона зрослась з моїми руками. Передати її у твої руки, до прикладу, буде справжнім завданням для мене і великим досягненням для тебе, якщо звісно нам це вдасться. Люлька буде відчувати напруження, коли знаходитиметься в ще чийось руках, і якщо хтось із нас зробить помилку, то вона невідворотно сама розколеться або вислизне з наших рук і розіб’ється, навіть, якщо впаде на купу соломи. Якщо це трапиться — це означатиме кінець для нас обох. Особливо для мене. Димок неймовірним чином повернеться супроти мене.

— Як він повернеться проти вас, якщо він ваш союзник?

Моє питання, схоже, змінило напрям його думок. Він довгий час не говорив.

— Складність інгредієнтів, — продовжив він раптом, — робить курильну суміш одною з найбільш небезпечних речовин, які мені відомі. Без підготовки ніхто не може приготувати її. Вона смертельна для будь-кого, кому димок не є покровителем. Люлька і суміш вимагають дуже обережного поводження, а той, хто зібрався вчитися, мусить підготувати себе, суворим і скромним життям. Їх дія настільки лякаюча, що тільки дуже сильний чоловік зможе встояти навіть проти дуже маленької зтяжки. На початку усе жахає і плутається, але з кожною новою зтяжкою речі

прояснюються. І раптом світ відкривається знову! Неймовірно! Коли це стається, димок стає союзником людини і вирішує будь які питання, дозволяючи увійти у незбагненні світи.

— Це найголовніша властивість димка, його найбільший дар. І він здійснює його без найменшої шкоди. Я називаю димок справжнім союзником.

Ми, як завжди, сиділи навпроти його дому, де земляна підлога була завжди чиста і добре втрамбована. Зненацька він підвівся і зайшов до будинку. Через кілька хвилин він повернувся з вузьким згортком і знову присів.

— Це моя люлька, — сказав він.

Він нахилився до мене і показав мені люльку, яку він витягнув із зеленої полотняної торбинки. Довжиною вона була десь 22-25 см., стрижень був зроблений з червоного дерева, гладкий і без оздоблення. Чашка також, здається, була дерев'яна, але об'ємніша за стрижень, вона мала гладеньку темно сіру, майже кольору вугілля кінцівку.

Він потримав люльку навпроти мого обличчя. Я гадав, що він передасть її мені і протягнув руку, щоб взяти, але він швидко сховав її назад.

— Ця люлька була передана мені моїм бенефактором, — сказав він, — у свою чергу, я передам її тобі, але спочатку ти мусиш познайомитися з нею ближче. Кожного разу, як ти сюди приходитимеш, я даватиму її тобі. Спочатку торкайся її. Дуже недовго, поки ти і люлька не звикнете одне до одного. Потім покладеш її до себе в кишеню, або за пазуху. І зрештою візьмеш її до рота. Усе це має робитися мало по малу, турботливо і без поспіху. Коли зв'язок між вами буде встановлено [la amistad esta hecha], ти покуриш з неї. Якщо ти прислухаєшся моїх порад і не будеш поспішати, димок, можливо, стане також і твоїм улюбленим союзником.

Він протягнув мені люльку, але не відпускаючи її. Правою рукою я наблизився до неї.

— Обома руками, — сказав він.

Я торкнувся люльки обома руками на дуже коротку мить. Він не повністю відкрив її мені так, що я не міг взяти її. А тільки торкнувся. Потім він забрав її.

— Перший крок, щоб сподобатись люльці. Це забирає час.

— А я можу їй не сподобатись?

— Ні ти не можеш їй не сподобатись, але повинен вчитися любити її, бо коли настане твій час куріння, люлька допоможе тобі бути безстрашним.

— А що ви курите, дон Хуан?

— Ось це!

Він розтулив комір і показав маленьку торбинку, що знаходилась під сорочкою і висіла на шиї як медальйон. Він зняв її, розв'язав і дуже обережно висипав частину вмісту на долоню.

Як мені здалося, суміш виглядала, як посічені листочки чаю різного кольору, від темно-коричневого до світло-зеленого з вкрапленнями світло-жовтого.

Він засипав суміш до торбинки, закрив її, туго зав'язавши шкіряним мотузком, і заховав під сорочку.

— Що це за суміш?

— Тут багато складових. Здобути усі складові — дуже важка справа. Для цього треба далеко мандрувати. Маленькі гриби [los honguitos], які потрібні для суміші, ростуть тільки в певний період року і виключно в особливих місцях.

— Ви маєте різні суміші, для різних видів допомоги, яка вам потрібна?

— Ні! Є тільки один димок і інших, таких як він, немає.

Він вказав на торбинку на своїх грудях і підняв люльку, яка лежала на колінах.

— Ці двоє є одним! Одного немає без іншого. Ця люлька і таємниця суміші передані мені моїм бенефактором. Вони були передані йому його бенефактором так само, як і мені. Суміш, хоч і дуже важко, але потрібно поповнювати. Її таємниця захована в складниках, способі їх збирання і змішування. Люлька, з іншого боку, на все життя. Вона має доглядатися з безмежною турботою. Вона міцна і витривала, але ні в якому разі її не можна вдарити чи стукнути. Її потрібно брати сухими руками, і ніколи спітнілими, а використовувати виключно, коли ти на самоті. І нікому, абсолютно нікому не можна бачити її, якщо не йдеться про передачу її наступнику. Це сказав мені мій бенефактор і таким чином я беріг люльку усе своє життя.

— Що станеться, якщо ви втратите чи зламаєш люльку?

Він повільно підняв голову і подивився на мене.

— Я помру!

— Усі чаклунські люльки схожі на вашу?

— Не усі мають такі люльки, як моя. Але я знаю кількох чоловіків, в кого є.

— А ви самі можете зробити таку люльку, доне Хуане? — не вгамовувався я. — скажімо, якби у вас її не було, як би ви передали мені те, що хочете?

— Якби я не мав люльки, я б не захотів її передавати. Я б передав тобі щось інше, замість неї.

Здавалося, він був незадоволений мною. Він дбайливо поклав люльку в футляр, який був встелений м'якою тканиною, бо люлька одразу дуже легко в нього ковзула, і

зайшов у будинок, щоб покласти люльку на місце.

— Ви злі на мене, дон Хуан? — запитав я коли він повернувся. Він здивувався моєму питанню.

— Ні я ніколи ні на кого не серджуся! Жодна людина не може вчинити нічого такого, на що можна було сердитись. Ти злишся на людей, коли відчуваєш, що їх дії важливі. Я давно такого не відчуваю.

Вівторок, 26 грудня 1961 року

Пересадка саджанця не вимагала особливої дати, хоча припускалося, що це буде наступний крок у прирученні рослини сили.

Я прибув до дона Хуана в суботу 23 грудня раннім полуднем. Він як завжди якийсь час сидів в тиші. День був теплим, а небо вкрите хмарами. Пройшли місяці, з того часу, коли він вперше дав мені порцію.

— Час повернути траву в землю. — сказав він раптово. — Але спочатку потрібно укріпити твій захист. Ти будеш берегти і захищати її. Тільки ти сам можеш бачити її. Оскільки встановлювати захист буду я, я теж буду бачити твою рослину, але це не добре, бо як я вже говорив, я не люблю траву диявола. Ми не є одним цілим, але моя пам'ять не житиме довго, я надто старий. Ти маєш оберігати її від чужих очей, бо сила захисту буде неповною увесь час, поки той, хто побачить її, буде зберігати це в пам'яті.

Дон Хуан пішов до своєї кімнати і витягнув з-під старого солом'яного килимка три полотняні клунки. Він повернувся на веранду і сів.

Після довгої мовчанки він розкрив один клунок. Це була

жіноча рослина дурману, яку він зібрав для мене; усе листя, квіти і сім'яні коробочки, які він раніше поклав, висохли. Він взяв довгий шматок коріння у вигляді літери Y і загорнув клунок.

Коріння було сухим і зморщеним, складки кори лушилися і перекручувалися. Він поклав корінь на коліна, розкрив шкіряну торбину і дістав звідти ніж. Він потримав сухий корінь навпроти мене.

— Ця частина для голови. — сказав він і зробив перший надріз на нижній ніжці Y-подібного кореня, який перевернутим нагадував людину з розставленими ногами. — Це — для серця, — сказав він і зробив надріз у місці з'єднання двох кінцівок.

Тоді він обрізав кінцівки кореню, залишивши приблизно по сім сантиметрів кожної. Тоді повільно і терпляче він почав вирізати фігурку людини.

Корінь був сухим і жилавим. Для того, щоб різьбити на ньому, дон Хуан зробив ще два надрізи і зчистив волокнистий луб між ними в глибині надрізів. Проте, коли він перейшов до деталей, він вирізав навіть кисті рук. Зрештою фігурка стала схожою на людину, зі складеними на грудях руками і кистями, стисненими в замок.

Дон Хуан підвівся і пішов у блакитний агавовий чагарник навпроти його будинку, одразу за верандою. Він взяв твердий шип з центру м'ясистого листка, нагнув його і повернув три чи чотири рази. Це майже від'єднало шип від листа, він вільно висів. Дон Хуан стиснув його зубами і відірвав. Шип вийшов з м'якоті, витягнувши з собою білі хвостики пів метра завдовжки. Ще залишаючи шип між зубами, він скрутив хвостики разом між долонями і зробив мотузок, яким він обв'язав ноги фігурки. Він обводив нижню частину фігурки, доки мотузок не скінчився, а тоді

дуже вправно приладнав, як шило, до передньої частини фігурки між зчепленими долонями. Він знову використав зуби, щоб, обережно потягнувши, витягнути шип. Це виглядало як довгий спис, що стирчить з грудей фігурки. Більше не дивлячись на фігурку, дон Хуан поклав її в шкіряну торбинку. Він виглядав виснаженим, ліг на підлогу і заснув.

Було вже темно, коли він прокинувся. Ми повечеряли консервами, які я привіз йому, і сіли на веранді. Ми довго сиділи, а тоді дон Хуан пішов за будинок, взявши три полотняних клунки. Він нарізав хмизу, сухих гілок і розпалив вогонь. Ми зручно всілися біля нього і він розкрив три клунки. Окрім того, що в першому містились сухі частини жіночої рослини, в другому було усе, що лишилося від чоловічої рослини, а третій, найбільший, містив зелені свіжозрізані частини дурману.

Дон Хуан пішов до корита і повернувся з кам'яною ступою, дуже глибокою, швидше схожою на горщик з плавно окресленим дном. Він зробив неглибоку ямку і надійно встановив ступку на землю. Він підкинув найбільш сухі гілки у вогонь, взяв два клунки з сухими частинами жіночої і чоловічої рослини і усі разом висипав їх до ступки. Він стряхнув полотно, щоб упевнитися, що усе впало в ступку. З третього клунку він витягнув ще дві свіжі частини кореню дурману.

— Я збираюся приготувати їх для тебе, — сказав він.

— А що це, доне Хуане?

— Один шматок від чоловічої рослини, інший — від жіночої. Тільки тепер ці частини можна класти разом. Ці частини з глибини одного метру.

Рівномірними ударами товкача він розім'яв їх у ступці, наспівуючи щось низьким голосом, який звучав, як

ритмічне монотонне гудіння. Слова я не міг розібрати. Дон Хуан був зануреним у роботу.

Коли коріння повністю розтовклося, він дістав кілька листків дурману з клунку. Вони були чистими, свіжозрізаними, усі були неушкоджені, без червоточин і порізів. Він разом вкинув їх до ступки. Тоді взяв пригорщу квітів дурману і став повільно вкидати їх до ступки. Я нарахував чотирнадцять. Потім він взяв в'язку свіжих зелених сім'яних коробочок, які були закриті і всіяні шипами. Він додав три стебла дурману без листя, вони були темно червоні і, здавалось, колись належали величезним рослинам, судячи по багатьом відгалуженням.

Після того, як усі ці складники, були покладені до ступки, він розім'яв їх в м'яку масу такими ж ударами. В певний момент він нахилив ступку і руками вичерпав суміш в старий горщик. Він простягнув руки до мене і я подумав, що він хоче, щоб я витер їх. Замість того він взяв мене за ліву руку і дуже швидким рухом розділив середній і підмізинний пальці, настільки, наскільки це було можливо. Тоді вістрям ножа він проколов мені правий бік між пальцями і провів донизу по шкірі безіменного пальця. Він зробив це настільки вправно і швидко, що коли я рвонув руку назад, вона вже була глибоко надрізана і рясно стікала кров. Він швидко схопив мою руку знов і нахиливши над горщиком, вичавлював туди побільше крові.

Рука зааніміла. Я був у стані шоку, в холодному заціпенінні, з гнітючим відчуттям в грудях і вухах. Я відчув, як сковзаю вниз з сидіння. Я зомлів. Він відпустив мою руку і помішав у горщику. Коли я отямився, я був дуже злий на нього і якийсь час пішов на те, щоб до мене повернулось самовладання.

Він розмістив три камені навколо вогню і поставив на них горщик. До усіх інгредієнтів він додав ще щось, що було

схоже на великий шмат столярного клею, каструлю води і почав доводити до кипіння. Дурман, змішаний зі столярним клеєм, мав дуже специфічний запах, і дійшовши до кипіння, почав віддавати сильним смородом; утворився настільки їдкий дим, що я насилу борюся з бажанням блювати.

Суміш кипіла дуже довго, поки ми нерухомо сиділи навпроти. Часом вітер надував випари в мій бік, сморід огортав мене, а я затримував дихання, щоб уникнути його.

До Хуан відкрив свою шкіряну торбину і дістав фігурку, він обережно передав її мені і сказав покласти її всередину горщика, не опікши руки. Я обережно випустив фігурку до киплячої маси. Він дістав свій ніж і я вмить подумав, що він знов збирається мене порізати, але замість цього, він кінчиком ножа занурив фігурку глибше.

Він довго наглядав за кипінням, а тоді почав чистити ступку. Я йому допомагав. Коли ми закінчили, він поставив ступку і товчач біля паркану. Ми зайшли до будинку, лишивши горщик на каменях на усю ніч.

Наступного ранку на світанку дон Хуан наказав мені витягнути фігурку і підвісити до стріхи, обличчям на схід, щоб вона висохла на сонці. В полудень вона стала жорстка мов дріт. Спека стягнула клей і зелений колір листя змішався з ним. Фігурка виглядала моторошно блискучою.

Дон Хуан попросив мене зняти її. Тоді він дав мені шкіряну торбину, зроблену зі старої замшевої куртки, яку я йому колись привіз. Сумка виглядала, як і його власна, тільки була зроблена з м'якшої коричневої шкіри.

— Поклади свій “образ” в сумку і закрій її. — сказав він.

Він не дивився на мене і навмисне відвернув голову. Щойно я поклав фігурку досередини торбини, він дав мені сітку і наказав покласти глиняний горщик в неї.

Він підійшов до мосі машини, взяв сітку з моїх рук і приладнав її до відкритих дверцят бардачка.

— Йди за мною, — сказав він.

Я слідував за ним. Він обійшов будинок, зробивши повне коло за годинниковою стрілкою. Він зупинився на веранді, а тоді обійшов будинок знов, але цього разу проти годинникової стрілки, і знов повернувся на веранду. Він нерухомо стояв якийсь час, а тоді сів.

Я звик вірити, що все, що він робить має якесь значення. Тому я був спантеличений, коли він сказав: Слухай! Я не можу згадати, де я його поклав.

Я запитав його, що він шукає. Він відповів, що забув, де він поклав саджанець для пересадки. Він ще раз обійшов навколо будинку, перш ніж згадав, де він був.

Він показав мені маленьку склянку на дошці під стріхою. В склянці була друга половина першої порції кореню дурману. Саджанець щойно почав розвиватись, випустивши листочки на верхній частині. В склянці було трошки води, але не було землі.

— А чому там нема землі? — спитав я.

— Не усі ґрунти однакові і трава диявола повинна знати тільки ґрунт, у якому вона буде жити і рости. А тепер час повернути її в землю, поки хробаки не з'їли її.

— Ми можемо посадити її біля будинку? — запитав я.

— Ні! Ні! Не тут. Вона має бути посаджена в місце, яке тобі подобається.

— Але як я знайду місце, яке мені подобається?

— Я цього не знаю. Ти можеш посадити її, де схочеш. Але вона повинна оберігатися і доглядатися, бо від її життя залежить сила, яка тобі потрібна. Якщо вона помре, це

означатиме, що вона тебе не хоче і ти більше не зможеш до неї звернутися. Це означатиме, що ти не матимеш над нею влади. Тому ти повинен оберегати її і доглядати за нею, щоб вона росла. Але все ж ти не маєш її розпещувати.

— Чому ні?

— Бо якщо вона не виросте, ти вже нічим її не задобриш. Але з іншого боку, ти повинен показувати свою турботу. Берегти від гусені і поливати водою, коли відвідуватимеш її. Це має робитися регулярно, поки вона не дасть насіння. Тільки коли з'явиться перше насіння, ти зможеш бути впевненим, що сподобався їй.

— Але, доне Хуане, це неможливо доглядати за коренем так, як ви хочете.

— Якщо ти хочеш її силу, ти мусиш це зробити! Іншого шляху не існує.

— Ви могли б доглянути за нею, поки мене не буде, доне Хуане?

— Ні! Не я! Я не можу цього зробити! Кожен повинен сам вирощувати свій власний саджанець. Зараз у тебе є свій. І поки вона не дасть насіння, ти не можеш вважати себе готовим до навчання.

— Як ви гадаєте, де мені її посадити?

— Це має бути твоє власне рішення! І ніхто не має знати місця, навіть я! Так повинно бути. Ніхто, жодна людина не має знати, де є твоя рослина. Якщо хтось йшов за тобою або бачив тебе, хапай саджанець і тікай в інше місце. Той, хто бачив, маніпулюючи рослиною, може завдати тобі неймовірної шкоди. Він може покалічити або вбити тебе. Тому ніхто, навіть я не маю знати де вона.

Він дав мені склянку з саджанцем.

— Тепер бери.

Я взяв, і він майже силою повів мене до моєї машини.

— Тепер ти повинен їхати. Йди і оберни місце, де посадиш її. Викопай глибоку ямку, в м'якій землі, недалеко від води. Пам'ятай: щоб вирости, вона має бути біля води. Копай тільки руками, навіть якщо вони будуть стікати кров'ю, постав саджанець в центрі ями і зроби насип [pilon] навколо. Тоді полий водою. Коли вода просочиться в землю, наповни яму м'якою землею. Тоді вибери місце у двох кроках на південний схід. Викопай ще одну глибоку яму, також руками, і вилий в неї все, що лишилося в горщику, потім розбий горщик, а черепки глибоко закопай десь поодаль від саджанця. Коли ти закопаєш горщик, повернись до саджанця і полий його ще раз. Тоді візьми свій образ, тримаючи його між пальцями там, де поріз, і, стоячи на місці, де ти закопав вариво, злегка торкнись саджанця голкою. Обійди саджанець чотири рази, щораз зупиняючись, щоб знов торкнутися його.

— В якому напрямі треба обходити корінь?

— В будь-якому. Але ти мусиш запам'ятати, в якому напрямі вилив клей і в якому напрямі ти ходив навколо кореню. Торкайся його легенько вістрям, щоразу окрім останнього, тоді ти повинен вколоти глибоко. Але роби це обережно, стань навколішки, щоб рука не здригнулась, бо ти можеш лишити кінчик всередині кореню, і тоді все скінчено, ти вже не зможеш використати корінь.

— Потрібно щось казати, поки я обходитиму саджанець?

— Ні, я зроблю це за тебе.

Субота, 27 січня 1962 року

Ранком, щойно я приїхав до його будинку, дон Хуан сказав мені, що він збирається показати, як готувати суміш для димка. Ми йшли на узгір'я по дорозі, що заглиблювалась в один з каньйонів. Він зупинився біля високого тонкого куща, який кольором помітно вирізнявся з навколишньої рослинності. Чапараль навколо куща був жовтуватим, а кущ — світло-зеленим.

— З цього дерева ти повинен взяти листя і квіти, — сказав він. — Найкращий час зривати їх — День усіх душ [el día de las animas].

Він взяв свій ніж і зрізав кінчик тонкої гілки. Він вибрав іншу подібну гілку і також зрізав її кінчик. Він повторював це, поки не мав повні руки гілок. Тоді він сів на землю.

— Подивись, — сказав він, — я зрізав усі гілки від розгалуження з двома і більше листами на гілці. Бачиш? Усі вони однакові. Від кожної гілки я брав тільки вершечки, де листя свіже і ніжне. Тепер ми повинні знайти тінь.

Ми йшли, поки він не знайшов те, що шукав. Він дістав з кишені довгий мотузок і прив'язав його до стовбура дерева і нижніх гілок двох кущів, утворивши щось схоже на шнурок для білизни, на який він підвісив вершечки, верхом донизу. Він вміло розмістив їх вздовж мотузка, почепивши за розгалуження між листочками і стеблом. Вони нагадували довгий ряд зелених вершників.

— Треба дивитися, щоб листя сохло в тіні. — сказав він. — Місце має бути ізольованим і важкодоступним. Щоб листочки були захищені, вони мають лишитися сохнути в місці, де їх знайти було б майже неможливо. Коли вони висохнуть, їх треба покласти в клунок і запакувати.

Він взяв листя з шнурка і кинув його біля кущів. Очевидно, він збирався лише показати мені процедуру.

Ми продовжували йти, і він зірвав три різні квітки, сказавши, що це частини суміші, які мають бути зібрані в той самий час. Але квіти мають лежати окремо в глиняних горщиках і сохнути в темряві, і кожен горщик повинен бути закритим, щоб квіти всередині запліснявіли. Він сказав, що листя і квіти для того, щоб підсолодити курильну суміш.

Ми вийшли з каньйону і пішли по руслу річки. Довгим обхідним шляхом ми повернулися до будинку. Пізнім вечором ми сіли в його кімнаті, що бувало рідко, і він розповів мені про останній інгредієнт суміші — гриби.

— Справжній секрет суміші в грибах, — сказав він. — Їх найважче зібрати. Подорож в місце, де вони ростуть, довга і небезпечна, а вибрати потрібні гриби ще важче. Є багато інших видів грибів, які ростуть поруч, яких не можна використовувати. Вони зіпсують правильні гриби, якщо будуть сушитися разом. Потрібно багато часу, щоб вивчити їх добре і не зробити помилку. Можна завдати серйозної шкоди, використавши не ті гриби, шкоди для людини і для люльки. Я знав людей, які померли на місці від використання неправильної суміші.

— Щойно зібрані гриби потрібно покласти в калебас, тому вже ніяк не можна буде їх перевірити. Бачиш: вони мають бути подрібнені, щоб пройти крізь вузьку шийку калебасу.

*Gourd — калебас — посудина, що виготовляється з певного сорту гарбуза

— Як можна уникнути помилок?

— Будучи обережним і знаючи, як робити вибір. Я казав тобі, що це нелегко. Не кожен може приборкати дим; більшість навіть не здатна спробувати

— Як довго потрібно тримати гриби в калебасі?

— Рік. Усі інші складові мають бути запаковані також рік.

Тоді відміряються їх відповідні пропорції і окремо перетираються в мілкий порошок. Маленькі грибочки не потрібно перетирати, бо вони й самі перетворяться на порошок, достатньо їх розчавити. Чотири частини грибів додаються до одної частини усіх інших інгредієнтів разом. Потім вони усі змішуються і кладуться в мішечок, такий як в мене. — Він вказав на маленький мішечок, що висів під сорочкою.

— Потім усі складники збираються ще раз і тільки коли вони будуть покладені сушитися, ти готовий курити суміш, яку ти приготував. У твоєму випадку, ти куритимеш наступного року. А через рік після цього суміш буде повністю твоя, бо ти збереш її самостійно. Першого разу я наб'ю люльку для тебе. Ти викуриш суміш в чашці і чекатимеш. Тоді прийде димок. Ти відчуєш його. Він зробить тебе вільним бачити усе, що ти захочеш. Це справді незрівнянний союзник. Але кожний, хто шукає його, мусить мати намір і незламну волю. Вони потрібні, щоб повернутися, бо інакше димок не дасть тобі повернутись. По-друге, потрібно пам'ятати усе, що димок показав, інакше в пам'яті не лишиться нічого, окрім уривків туману.

Субота, 8 квітня 1962

В наших розмовах дон Хуан послідовно використовував і звертався до фрази “людина знання”. Але ніколи не пояснював, що він має на увазі. Я запитав його про це.

— Людина знання — це той, хто слідує шляхом знання крізь випробування, — сказав він. — Той, хто без поспіху і вагань заходить настільки далеко, як зможе, у розкритті таємниць сили і знання.

— Кожен може стати людиною знання?

— Ні, не кожен.

— Тоді що потрібно робити, щоб стати людиною знання.

— Потрібно кинути виклик чотирьом своїм вічним ворогам і перемогти їх.

— Після перемоги цих чотирьох ворогів — станеш людиною знання?

— Так. Чоловік може називатися людиною знання, тільки якщо він здатен завдати поразки усім чотирьом противникам.

— Тоді кожен, хто їх переможе, може бути людиною знання?

— Кожен, хто їх переможе, стає людиною знання.

— Але ж є якісь особливі вимоги, які людина мусить виконати перед тим, як здолати цих ворогів?

— Ні. Будь-хто може спробувати стати людиною знання, дуже мало людей досягають успіху, але це природно. Супротивники, яких зустрічає людина на шляху знання, насправді страшні, більшість людей поступаються їм.

— А що це за вороги, доне Хуане?

Він відмовився говорити про ворогів. Він сказав, що ще має пройти багато часу, щоб ця тема мала якийсь сенс для мене. Я спробував продовжити розмову і запитав його, як він гадає, чи зможу я стати людиною знання. Він відповів, що жодна людина не може сказати напевно. Але я хотів знати, чи є якісь способи визначити, зможу я чи ні мати шанс стати людиною знання. Він сказав, що це буде залежати від мого поєдинку проти чотирьох ворогів: я вийду переможцем чи буду переможеним ними, але передбачити результат бою неможливо.

Я запитав його, чи він може використати чари або

передбачення, щоб побачити результат бою. Він категорично заявив, що результат битви жодним чином не може бути передбаченим, бо приналежність до людей знання — річ непостійна. Коли я попросив його пояснити мені це, він відповів:

— Стати людиною знання назавжди неможливо. Насправді, ніхто ніколи не стає людиною знання. Швидше, хтось стає людиною знання лиш на мить, коли він перемагає чотирьох природних ворогів.

— Ви повинні сказати мені, що це за вороги, доне Хуане.

Він не відповів. Я знов наполягав, але він змінив тему розмови.

Неділя, 15 квітня 1962

Я вже готувався до від'їзду і вирішив ще раз запитати його про ворогів людини знання. Я переконував, що мене довго не буде і що це гарна ідея записати те, що він скаже, а тоді думати над цим увесь час, поки я буду далеко.

Він трохи повагався, а тоді почав говорити:

— Коли чоловік починає вчитися, він ніколи не має чіткого уявлення про перешкоди, які перед ним постануть. Його воля хибна. Його намір неясний. Він сподівається на винагороди, які ніколи не реалізуються, тому що йому нічого не відомо про випробування вчення.

Він повільно починає вчитись — спочатку помалу, згодом швидше. І його думки починають плутатися. Те, що він вже знає, ніколи не є тим, що він собі уявляв, або очікував, і тому він починає боятися. Навчання ніколи не є тим, на що сподіваєшся. Кожен крок навчання — це нове випробування,

і страх, який переживає учень, починає безжально, вперто навалюватись. Його мета стає полем битви.

І таким чином чоловік натрапляє на першого зі своїх природніх ворогів. Страх! Жахливий ворог, підступний і непоборний. Він непомітно перебуває за кожним поворотом, крадеться і вичікує. І якщо ти здригнешся, відчувши його, втечеш, цей ворог покладе кінець твоїм пошукам.

— Що станеться з тим, хто втече?

— Нічого не станеться, окрім того, що він ніколи не буде вчитись. Він ніколи не стане людиною знання. Він, можливо, стане хвальком, або невинним переляканим чоловіком, в будь-якому разі він буде переможеним. Його перший ворог покінчить з його жаданнями.

— А як можна перемогти страх?

— Відповідь — дуже проста. Потрібно не втікати. Потрібно зневажати свій страх, і на зло зробити наступний крок в навчанні, і ще один, і ще один. Він може бути повністю переляканим, але все ж він мусить не зупинятись. Це правило! І прийде час, коли його перший ворог відступить. Тоді він переповниться впевненістю. Його намір стане сильнішим. Навчання більше не лякатиме.

Коли цей очікуваний момент прийде, чоловік може без вагань сказати, що він подолав свого першого природного ворога.

— Доне Хуане, це станеться одразу, чи поступово?

— Це відбуватиметься крок за кроком, але страх щезне раптово і швидко.

— А може людина відчути страх знов, якщо трапиться щось нове?

— Ні. Одного разу перемігши страх, людина звільниться від

нього на решту життя, бо замість страху вона набуде ясність, ясність розуму, яка розсіює страх. Після цього ти знаєш свої бажання, ти знаєш як їх досягнути. Ти можеш бачити нові шляхи в навчанні і просвічувати ясністю усе навколо. Ти починаєш відчувати, що усі таємниці розкриті.

Так ти стикаєшся зі своїм другим ворогом: Ясність! Це ясність розуму, яку так важко здобути, розвіявши страх, але вона осліплює.

Вона змушує чоловіка ніколи не сумніватися в собі. Вона дає йому впевненість робити все, що забажаєш, ясно бачити усе наскрізь. І він стає сміливим, бо він чистий, ніщо не може його зупинити, але усе це помилка, це як щось нецілісне. Якщо уступиш цій уявній силі, впадеш перед другим ворогом і зупинишся в навчанні. Ти будеш рватися вперед, коли треба бути спокійним, або будеш у спокої, коли потрібен буде поспіх. І ти не зрушиш з місця, поки не вичерпаєш свою здатність навчитися ще хоч чомусь.

— Що стане з тим, хто зазнає поразки на цьому етапі, доне Хуане? Він помре?

— Ні, він не помре. Просто другий ворог припинить його намагання стати людиною знання, замість того він стане гарним воїном або блазнем. Але ясність, за яку він так дорого заплатив, вже ніколи не зміниться на п'ятому або страх. Він буде ясно бачити, доки житиме, але він більше не буде вчитися або чогось прагнути.

— Але що можна зробити, щоб уникнути поразки?

— Потрібно робити те ж саме, що й зі страхом, він мусить знехтувати ясністю і користуватися нею, лише щоб бачити, і терпляче чекати, зважувати кожен свій новий крок, він мусить думати, що його ясність — це майже помилка. І настане час, коли він зрозуміє, що його ясність була лише точкою перед очима*. І таким чином він переможе свого

другого ворога і досягне стану, коли вже нічого йому не завдаватиме шкоди. Це не буде ілюзією. Це не буде лише точкою перед очима. Це буде справжня сила.

*a point before his eyes — орієнтир для гіпнозу

Він зрозуміє, що ця точка — сила, яку він переслідував так довго, нарешті належить йому. Він може робити з нею усе, що забажає. Його бажання стане законом. Він бачитиме усе, що є навколо. І тут він зіткнеться зі своїм третім ворогом: Силою!

Сила — це найсерйозніший ворог. І природно, що найлегше здатися, після всього цей чоловік справді непереможний. Він наказує, він починає, приймаючи зважений ризик, а закінчує, встановлюючи закон. Бо він — господар.

Чоловік на цьому етапі ледь зауважує, як третій ворог нависає над ним. Аж раптом, не помітивши, він програє бій. Його ворог перетворює його в жорстоку, капризну людину.

— Він втратить свою силу?

— Ні, він ніколи не втратить ні ясності, ні своєї сили.

— А чим він відрізнятиметься від людини знання?

— Він, отримавши силу, так і помре, ніколи не довідавшись, що з нею робити. Сила — тільки тягар у його долі. Такий чоловік не має влади над собою і не здатен сказати, коли і як використовувати свою силу.

— Поразка від цих ворогів — остаточна?

— Звісно, вона остаточна. Якщо вже один з цих ворогів перемагає, людина вже нічого не вдіє.

— Можливо, до прикладу, щоб той, хто переможений силою, зміг побачити свою помилку і виправитись?

— Ні, одного разу піддавшись, він вже втрачений.

— Але якщо він тимчасово засліплений силою, а потім знехтує нею?

— Це означатиме, що його битва ще триває. Це означатиме, що він ще намагається стати людиною знання. Людина переможена тільки тоді, коли вона вже не намагається і зрікається себе.

— Але тоді, доне Хуане, можливо, що людина могла відмовитися від себе через страх на цілі роки, але зрештою перемогти його.

— Ні, це не правда. Якщо людина піддалась страху, вона ніколи не переможе його, бо лякатиметься навчання і ніколи не спробує знову, але якщо учень намагається роками вчитися, відчуваючи страх, він зрештою переможе його, бо насправді ніколи не піддавався йому.

— Як можна перемогти третього ворога, доне Хуане?

— Потрібно свідомо відмовитися від сили. Потрібно зрозуміти, що насправді він не завойовував силу і вона йому ніколи не належала. Потрібно постійно тримати себе в уважному і чесному ставленні до всього, про що дізнався. Сила і ясність без контролю над собою гірші за ілюзії, і потрібно досягти точки, коли все буде під контролем. Тоді дізнаєшся, коли і як використати силу, а це означатиме, що третій ворог переможений.

Після цього людина буде в кінці своєї подорожі за знанням і тут, без попередження вона зіткнеться з останнім зі своїх ворогів: Старість! Цей ворог — найжорстокіший з усіх, його неможливо перемогти, можна лише відтягнути свою поразку.

В цей час людина вже не знає страху, нестримної ясності розуму; це час, коли уся сила підкорена, але також час, коли з'являється уперте бажання відпочити. Якщо дати волю

цьому бажанню прилягти і забути, втішитися своєю втомою, то останній раунд буде програно, і ворог скопить тебе, перетворить на нікчемне старе створіння. Бажання відступити відкине усю твою ясність, силу і знання.

Але якщо людина відкине втому, йтиме своїм шляхом до кінця, вона зможе називатися людиною знання, нехай на коротку мить буде відбитий її останній, непереможний ворог. Однієї цієї миті ясності, сили і знання достатньо.

РОЗДІЛ 4

Дон Хуан рідко відкрито говорив про Мескаліто. Кожного разу, як я розпитував його, він відмовлявся говорити. Але він завжди говорив достатньо, щоб підкріпити моє враження, що Мескаліто антропоморфний. Мескаліто був чоловіком не тільки тому, що граматично в мові вживався у формі чоловічого роду, але й тому, що незмінними властивостями його були захисник і вчитель. Дон Хуан щоразу підтверджував такі характеристики, коли ми про нього згадували.

Неділя, 24 грудня 1961 року

— Трава диявола ніколи нікого не захищала. Вона служить тільки, щоб давати силу. Мескаліто, з іншого боку, лагідний як дитина.

— Але ви казали, що часом Мескаліто жахає.

— Звичайно, він лякає, але якщо ти раз познайомився з ним, він приязний і добрий.

— Як він показує свою приязність?

— Він — захисник і вчитель.

— Як він захищає?

— Ти можеш тримати його при собі увесь час і він буде дивитись, щоб з тобою не трапилось нічого поганого.

— Як його тримати біля себе увесь час?

— В маленькому мішечку, прив'язаному до руки, або на шії.

- Ви маєте його з собою?
- Ні, бо я маю союзника. Але інші мають.
- Чому він навчає?
- Він вчить правильно жити.
- Як він вчить?
- Він показує речі і говорить, що є що [enzena las cosas y te dice lo que son].
- Як?
- Сам побачиш.

Вівторок, 30 січня 1962 року

- Що ви бачите, коли Мескаліто бере вас з собою, доне Хуане?
- Про такі речі просто так не розповідають. Я не можу тобі цього сказати.
- Якщо ви розповісте, з вами щось трапиться?
- Мескаліто — захисник, добрий, ласкавий захисник, але це не означає, що ти можеш з ним жартувати. Оскільки він добрий — він може наганяти жах на тих, хто йому не сподобався.
- Я й не збирався жартувати з ним. Я тільки хотів дізнатись, що він примушує робити чи бачити інших людей. Я розказував вам усе, що Мескаліто показав мені, доне Хуане.
- З тобою це інше, можливо тому, що ти не знаєш його шляхів. Тебе треба навчати його шляхам, як вчать дитину

ходити.

— Як довго мені ще вчитись?

— Поки він сам не буде мати для тебе сенс.

— А тоді?

— Тоді ти розумітимеш сам. Тобі не потрібно буде нічого більше мені розповідати.

— Ви можеш мені просто сказати, куди Мескаліто забирає вас?

— Я не можу говорити про це.

— Усе, що я хочу знати — це чи є інший світ, в який він забирає людей.

— Є.

— Це рай? (Іспанське слово рай — “cielo”, також означає “небо”).

— Він забирає крізь небо.

— Я маю на увазі небо, де є Бог.

— Тепер ти тупуватий. Я не знаю, де є Бог.

— Мескаліто — Бог? Єдиний Бог? Чи один з богів?

— Він просто захисник і вчитель. Він — сила.

— Він сила всередині нас?

— Ні. Мескаліто — не щось в нас, він зовні нас.

— Тоді кожен, хто приймає Мескаліто, мусить бачити його в певній формі.

— Ні, не кожен. Він не однаковий зі всіма.

Четвер, 12 квітня 1962 року

- Чому ви мені більше не розповідаєте про Мескаліто?
- Нема що говорити.
- Є тисячі речей, які я хотів би знати перед тим, як зіткнуся з ним знов.
- Ні. Мабуть, тобі й не потрібно нічого знати. Як я вже казав, він з усіма різний.
- Я знаю, але все ж мені б хотілось дізнатись, як інші його відчували.
- Свідчення тих, хто розбавкує про нього, нічого не варті. Ти побачиш. Можливо, ти будеш говорити про нього до певної миті, а потім ти вже ніколи не обговорюватимеш його.
- Ви можете мені розповісти про ваш перший досвід?
- Для чого?
- Тоді я знатиму, як поводитися з Мескаліто.
- Ти вже знаєш більше, ніж я. Ти справді грався з ним. Колись ти побачиш, яким добрим був захисник з тобою. Я впевнений, що першого разу він показав тобі багато-багато речей, але ти був глухий і сліпий.

Субота, 14 квітня 1962 року

- Мескаліто показується вам в іншій формі?
- Так, в іншій.
- Тоді, які найбільш звичайні форми тобі відомі?
- Немає загальної форми.

— Ви маєте на увазі, що він з'являється в іншій формі навіть тому, хто його добре знає?

— Ні. Він з'являється в іншій формі тільки тому, хто знає його мало, але з тим, хто знає його добре, він завжди постійний.

— Який він постійний?

— Він з'являється їм як чоловік, як ми, або як світло.

— Мескаліто колись міняв постійну форму з тими, хто знав його добре?

— Не знаю.

П'ятниця, 6 липня 1962 року

Пізнім полуднем в суботу 23 червня дон Хуан і я вирушили в подорож. Він сказав, що ми йдемо шукати онгітос* в штаті Чіхуахуа. Він сказав, що це буде довга і важка подорож. Він був правий. Ми прибули в маленьке шахтарське містечко о десятій ранку в середу, 27 червня. Ми перетнули площу і припаркували авто на околиці міста біля будинку його друзів, індіанця Тарахумари (Tarahumara) і його дружини. Тут ми заночували.

*honguitos — гриби з іспанської

Наступного ранку чоловік підняв нас біля п'ятої. Він приніс нам рідку вівсянку і боби. Він присів і говорив з доном Хуаном, поки ми їли, але він не сказав нічого стосовно нашої подорожі.

Після сніданку чоловік наповнив мою флягу водою і поклав в мій наплічник пару солодких рулетів. Дон Хуан віддав флягу мені, приладнав рюкзак на своїх плечах, подякував

чоловіку за гостинність і повернувшись до мене сказав: “Час іти”.

Ми йшли по брудній дорозі близько милі. Потім пішли через поля, і за дві години ми були біля підніжжя гір на півдні від міста. Ми піднялись пологим схилом в південно-західному напрямку. Коли схили стали стрімкіші, дон Хуан змінив керунок і ми пішли в долину на сході. Незважаючи на похилий вік, дон Хуан тримав такий надзвичайно швидкий темп кроку, що до середини дня я був повністю виснажений. Ми присіли, і він дістав їжу.

— Можеш з’їсти усе, якщо хочеш, — сказав він.

— А як же ви?

— Я не голодний, а пізніше нам не потрібна буде їжа.

Я був дуже змучений і голодний, тому скористався його пропозицією. Я подумав, що це гарний час, щоб поговорити про мету нашої подорожі, і, немов випадково, запитав:

— Ти гадаєш, ми залишимося тут надовго?

— Ми тут, щоб зібрати трохи Мескаліто.

— Де Мескаліто?

— Усюди, навколо нас.

Безліч різноманітних кактусів росло по всій площині, але серед них я не міг розрізнити пейоту.

Ми знов почали підйом, і о третій ми вийшли на довгу, вузьку терасу з гострими скелями обабіч. Я відчував дивне збудження від думки про пошук пейоту, якого я ніколи ще не бачив у природному середовищі. Ми увійшли на терасу і повинні були пройти близько ста двадцяти метрів, поки я раптом не розпізнав три безсумнівних кактуса-пейота. Вони росли просто навпроти мене жмутком, здіймаючись на кільканадцять сантиметрів над землею, ліворуч від стежини.

Вони виглядали як круглі, м'ясисті, зелені троянди. Я підбіг до них, показуючи їх дону Хуану.

Він не звертав на мене уваги і, немов навмисне повертаючись спиною, крокував далі. Я знав, що вчинив помилку, і решту часу ми йшли у цілковитій тиші, повільно рухаючись по пласкій площині плато, вкритому невеликими гострокутими скелями. Ми йшли серед кактусів, порушуючи спокій юрм ящірок, а часом поодиноких пташок. І я проминув безліч пейотів, не вимовивши ні слова.

О шостій ми були біля підніжжя гір, що огороджували долину. Ми піднялись на схил. Дон Хуан скинув свій наплічник і сів.

Я знов був голодним, але їжі більше не лишилось, і я припустив, що можливо ми знайдемо Мескаліто і повернемося до міста. Він виглядав роздратованим і зробив цмокаючий звук губами. Він сказав, що ми тут заночуємо.

Зліва скеля огороджувала нас стіною, а праворуч була долина, яку ми щойно проминули. Вона простягалася вдалину і здавалася ширшою і не такою пласкою, як я гадав. Дивлячись з місця де я сидів, на ній було повно невеликих пагорбів і виступів.

— Завтра ми підемо назад, — сказав дон Хуан, не дивлячись на мене і показуючи на долину. — Ми будемо повертатися і підбирати його, пересікаючи поле. Ми будемо підбирати його тільки тоді, коли він буде на нашому шляху. Він сам знаходитиме нас, а не навпаки. Він знайде нас, якщо захоче.

Дон Хуан притулився спиною до скелі і, схиливши голову, продовжував говорити так, ніби крім мене був ще хтось.

— Ще одне. Тільки я можу збирати його. Ти можеш нести сумку, або йти попереду мене — я ще не знаю, але завтра ти

не будеш показувати на нього так, як ти зробив це сьогодні!

— Мені дуже шкода, доне Хуане.

— Все гаразд. Ти не знав.

— Це ваш бенефактор навчив вас усьому цьому про Мескаліто?

— Ні. Ніхто мене не вчив. Захисник сам був моїм вчителем.

— Тоді Мескаліто — істота, до якої можна говорити?

— Ні.

— Як він тоді вчить?

Він трохи помовчав.

— Пам'ятаєш, коли ти грав з ним? Ти розумів усе, що він мав на думці, хіба не так?

— Так!

— Таким чином він вчить. Тоді ти цього ще не знав, але якби ти приділив йому увагу, ти б зрозумів, що він тобі казав.

— Коли?

— Тоді, коли ти бачив його перше.

Він здався дуже роздратованими моїми питаннями. Я сказав, що розпитую його, бо хочу знати усе, що можна.

— Не питай мене! — він зловмисно посміхнувся. — Запитай його, коли побачиш його наступного разу, запитай його про усе, що хочеш знати.

— Тоді Мескаліто — істота, з якою можна розмовляти...

Він не дозволив мені закінчити. Він повернувся, підняв флягу, спустився зі схилу і зник у скелях. Я не хотів залишатися тут наодинці і, хоча він не кликав мене, я пішов

слідом. Я слідував за ним. Ми пройшли майже сто п'ятдесят метрів до невеличкого джерела. Він вимив руки і обличчя і наповнив флягу. Він сполоснув рот водою, але не проковтнув її. Я зачерпнув трохи води руками і почав пити, але він зупинив мене і сказав, що пити непотрібно.

Він дав мені флягу і пішов назад. Коли ми повернулися, ми знов всілися обличчям до долини, а спинами притулились до скелі. Я спитав, чи будемо ми палити вогонь, він відреагував так, ніби питати про таке не було сенсу. Він сказав, що цієї ночі ми гості Мескаліто, і він подбає, щоб нам було тепло.

Було вже темно. Дон Хуан витягнув дві тонких бавовняних ковдри з рюкзака, кинув одну мені на коліна і сів, накинувши іншу собі на плечі. Долина під нами була в темряві, її краї розтанули у вечірніх сутінках.

Дон Хуан нерухомо сидів обличчям до поля, де ріс пейот. Легкий вітерець дув мені в обличчя.

— Сутінки — це щілина між світами, — сказав він м'яко, не обертаючись до мене.

Я не перепитував, що він має на увазі. Очима я відчував втому. Раптом я відчув піднесення і дивне непереборне бажання плакати!

Я ліг на живіт, земля була тверда і було незручно, тому я міняв позу що кілька хвилин. Зрештою я сів, схрестивши ноги і накинувши ковдру на плечі. На диво, така позиція виявилась надзвичайно зручною, і я відчув, що засинаю.

Коли я прокинувся, я почув, як дон Хуан говорить до мене. Було дуже темно. Я майже не міг його бачити. Я не розумів, що він мені говорить, але послідував за ним, коли він почав спускатися. Через темряву ми рухалися обережно, принаймні я. Ми зупинилися біля підніжжя скелі. Дон Хуан

сів і вказав мені сісти теж ліворуч. Він розстебнув сорочку і дістав шкіряний мішечок, який він розгорнув і поклав на землю навпроти себе. В ньому було кілька сухих шматків пейоту.

Після довгої паузи він взяв один шматок. Він тримав його в правиці і потирав між великим і вказівним пальцем, тихо наспівуючи. Зненацька він випустив приголомшливий крик:

— А-й-і-і-і-і!

Це було дуже несподівано, і звук був надприродним. Це налякало мене. Невиразно я бачив, що він поклав батончик пейоту собі в рот і почав жувати його. Через мить він підняв мішечок і простягнув мені, пошепки сказав, щоб я взяв один мескаліто, поклав торбинку навпроти і точно повторив усе, що він робив.

Я взяв шматочок пейоту і тер його так, як він показав. У цей час він наспівував, погойдуючись взад і вперед. Я намагався кілька разів покласти шматок в рот, але мені заважала необхідність кричати. Потім, немов уві сні, неймовірний пронизливий зойк вирвався з мене: “А-й-і-і-і-і!” — на якусь мить мені здавалось, що це хтось інший. Я відчував нервові поштовхи в животі. Я впав на спину і зомлів. Коли я трохи оговтався, поклав шматок пейоту в рот і почав жувати. Через деякий час дон Хуан взяв інший шматок з торбини. Я зітхнув з полегшенням, побачивши як він, проспівавши коротеньку пісню, кладе його собі в рот. Він передав торбину мені і я, поклавши її навпроти, знов взяв один шматок. Така послідовність повторювалась ще п'ять разів, поки я не відчув спрагу. Я взяв флягу щоб попити, але дон Хуан сказав мені тільки сполоснути рот і не пити, бо мене знудить.

Я кілька разів прополоскав рот водою. В якусь мить була страшна спокуса проковтнути воду, і я ковтнув трошки води.

Одразу ж в животі почалися конвульсії. Я гадав, що блювання буде безболісним і легким виверженням рідини, як це трапилось в мене першого разу з пейотом, але на диво воно було звичайним. І все ж воно не тривало довго.

Дон Хуан взяв наступний шматок і передав мені торбину, і процедура відновила і повторювалась поки я не зжував чотирнадцять шматків. Але цього разу мої перші відчуття спраги, холоду і дискомфорту зникли. Замість того я відчув незвичайне відчуття тепла і збудження. Я взяв флягу, щоб освіжити рот, але вона була пуста.

— Ми можемо сходити до джерела, доне Хуане?

Звук голосу не вийшов з мене, але відбився від піднебіння і повернувся в горло, луною перегукуючись туди й назад. Луна була м'яка і мелодійна, здавалось, що це крила змахують в моєму горлі. Це відчуття заспокоїло мене. Я спостерігав за цими рухами, поки вони не затихли.

Я повторив питання. Мій голос прозвучав так, ніби я говорив із підвалу.

Дон Хуан не відповів. Я підвівся і повернувся в напрямі джерела. Я подивився на нього, щоб побачити, чи він не йде, але він, здавалось, уважно прислуховувався до чогось.

Він зробив мені знак рукою замовчати.

— Абутол (як мені почулось) вже тут! — сказав він.

Я раніше ніколи не чув цього слова і, здивований, хотів запитати його про це, коли помітив звук, подібний до гудіння у вухах. Звук ставав гучнішим, поки не став, як вібрація, викликана жахливим ревом. Він тривав коротку мить і поступово спав, поки все знов не стихло. Сила і інтенсивність звуку налякали мене. Мною так трусило, що я насилу зміг лишитися на ногах, і все ж я мав ясний розум. Якщо я був перед цим кілька хвилин сонним, це відчуття

повністю зникло, залишивши стан крайньої ясності. Звук нагадав мені науково-фантастичний фільм, в якому гігантська бджола гуділа крилами, вилітаючи із радіаційної зони. Я засміявся від цієї думки. Я побачив, як дон Хуан відкинувся спиною в розслаблену позу. І раптом повернувся образ велетенської бджоли. Це здавалось більш реальним, ніж звичайні думки. Вона залишалась оточена надзвичайною ясністю. Усе інше зникло з мого розуму. Такого стану ясності розуму ніколи до цього в мене не було, і це спричинило нову хвилю жаху.

Я почав пітніти. Я нахилився до дона Хуана, щоб сказати йому, що мені страшно. Його обличчя було в кількох сантиметрах від мого. Він дивився на мене, але його очі були очима бджоли. Вони дивились, як круглі скельця, що світяться власним сяйвом у темряві. Його губи були витягнуті і бубоніли переривчастий звук: “Пету-пе-ту-пету”. Я відскочив, ледь не вдарившись о скелю. Майже цілу вічність я відчував нестерпних жак. Я задихався і скиглив. Піт охолодив мою шкіру, даючи мені відчуття жорсткого дискомфорту. А потім я почув, як голос дона Хуана каже: Вставай! Ворушись! Вставай!

Образ зник. і я знову зміг бачити звичайне обличчя дона Хуана.

— Я принесу воду, — сказав я після довгої паузи. Мій голос обірвався. Вимовляти слова було важко. Дон Хуан кивнув. Коли я пішов, я помітив, що мій страх зник так само швидко, як незбагнено з’явився.

Наблизившись до джерела, я помітив, що можу бачити кожен предмет на шляху. Я згадав як щойно бачив дона Хуана ясно, тоді як раніше ледь міг розрізнити обриси його фігури. Я зупинився і подивився у далечінь і міг бачити навіть інший бік долини. Деякі валуни по той бік долини стали чітко видні. Я подумав, що це, мабуть, настає ранок,

мене збентежило, що я не міг простежити плинність часу. Я подивився на годинник. За десять дванадцята! Я перевірів чи він працює — він працював. Зараз не міг бути полудень! Це була північ! Я вже збирався набрати води і повернутися до скель, але побачив, що дон Хуан спускається, і зачекав на нього. Я сказав йому, що можу бачити в темряві.

Він довго пильно вдивлявся в мене, не вимовляючи ні слова, якщо він і говорив, можливо я не чув його, бо сконцентрував увагу на моїй новій здатності бачити в темряві. Я міг розрізнити найменші піщинки. У цю мить усе було настільки ясным, що, здавалось, настав ранок або смеркання. Потім знов темніло і світліло. Невдовзі я зрозумів, що ясність пов'язана із розслабленням, а темрява із напруженням серцевого м'яза. Світ мінявся з світлого на темний і знов на світлий з кожним ударом серця.

Я був поглинутий цим відкриттям, коли той самий дивний звук, що я чув перед цим, почувся знову. Мої м'язи напружились.

— Ануктел (як мені почулось цього разу) тут, — сказав дон Хуан. Я почув настільки громоподібний вражаючий рев, що забув про усе. Коли він стих, я помітив раптовий зріст рівня води. Джерело, яке ще хвилину тому було тридцять сантиметрів шириною, збільшилося до величезного озера. Світло, яке сходило з-над нього, торкалося поверхні і сяло, немов крізь тонке листя. Час від часу вода ставала блискучою на мить — золотою і темною. Потім залишилась темрява, в якій відчувалась таємнича присутність.

Не можу передати як довго я, присівши, дивився на берег чорного озера. Рев мабуть затих на якийсь час, бо саме він повернув мене до реальності. Я обернувся і подивився на дона Хуана. Я побачив як він підіймається і зникає за скелею. Але самотність більше мене не хвилювала, я сидів у стані повної впевненості і невимушеності. Знов почувся рев,

він був дуже інтенсивний, як звук сильного вітру. Вслухаючись так уважно, як міг, я зміг чітко розрізнити музику. Вона складалась із пронизливих звуків, подібних до людських голосів низького барабанного стукоту. Усю свою увагу я зосередив на мелодії і знов помітив, що скорочення мого серця збігається зі звуком барабана і мелодією.

Я встав, і мелодія припинилась. Я спробував прислухатись до свого серцебиття, але не зміг його розрізнити. Я знов присів, гадаючи, що, можливо, позиція тіла спричиняє або провокує звуки. Але нічого не відбулося! Ні звуку! Навіть звуку мого серця! Я подумав, що досить, але коли зібрався йти, відчув поштовхи з землі. Земля під ногами трусилася. Я втратив рівновагу. Я відчув, як падаю і лежу на спині, поки земля шалено труситься. Я намагався вхопитися за скелю або рослину, але усе вислизало з-під мене. Я скочив на ноги, постояв мить і знову впав. Земля піді мною рухалася, сковзала у воду, як пліт. Я залишався нерухомим, приголомшений жахом, що, як усе навколо, був надзвичайним, неперервним і абсолютним.

Я плив по чорному озеру, сидячи на клаптику землі, який виглядав, як земляна колода. У мене було відчуття, що я пливу у південному напрямку за течією. Я міг бачити потоки і круговерті. На доторк вода була холодною і незвичайно важкою. Мені здалось, що вона жива.

Не було жодних помітних берегів або меж, і я не можу переказати своїх думок і відчуттів з цієї подорожі. Пройшли, здавалось, години дрейфу, доки мій пліт зробив поворот під прямим кутом вліво, на схід. І продовжував плисти по воді ще невелику відстань, поки несподівано на щось не наштовхнувся. Поштовхом мене відкинуло вперед. Я заплющив очі і, наткнувшись на землю, відчув гострий біль в колінах і простягнутих руках. Через мить я розплющив очі. Я лежав на землі. Було схоже ніби моя земляна колода

злилася з землею. Я сів і озирнувся. Вода відступала! Вона рухалась назад, як відступаюча хвиля, поки не зникла.

Я довго сидів, намагаючись зібратися з думками і збагнути усе, що сталося у послідовності подій. Усе моє тіло боліло. Горло здавалось мені розкритою раною — я прикусив губу, коли причалив. Я підвівся. Вітер нагадав мені, що я замерз. Одяг був мокрий. Руки, щелепа і коліна трусилися так сильно, що я знов мусів лягти. Краплі поту стікали мені на очі і викликали настільки пекучий біль, що я завив.

Через деякий час я заспокоївся і встав. В сутінках усе було дуже ясным. Я зробив кілька кроків. Звуки багатьох людських голосів наближались до мене. Вони говорили дуже голосно. Я прослідував на звук. Я пройшов майже п'ятдесят метрів і раптом зупинився. Я потрапив у тупик. Місце, в якому я стояв, мало форму загону з велетенських валунів. Я міг розрізнити ще один ряд, потім ще і ще, поки вони не зливалися у справжню гору. З-поміж них долинала надзвичайна музика, вона линула текучим, неперервним і похмурым потоком звуків.

Біля підніжжя одного валуна я побачив сидячого на землі чоловіка, обличчям повернутого від мене. Я наближався, поки не підійшов майже на три метри, тоді він повернув голову і подивився на мене. Я зупинився — його очі були водою, яку я щойно бачив! Вони були такі ж неосяжні і виблискували золотим і чорним. Його голова була загострена, як полуниця, його шкіра була зеленою, всіяною незліченою кількістю бородавок. За виключенням загостреної форми, його голова була точно як поверхня пейоту. Стоячи навпроти і витріщаючись, я не міг відвести погляду. Я відчував, як він навмисне тисне поглядом на мої груди. Я задихався. Я втратив рівновагу і впав на землю. Його очі відвернулись. Я почув, як він говорить до мене. Спочатку його голос нагадував м'який шелест легкого

вітерцю. Потім я чув його як музику, як мелодійні звуки, і я знав, що він говорить: “Що ти хочеш?”

Я впав перед ним навколішки і розповів про моє життя, а тоді заплакав. Він знов подивився на мене. Я відчув, як його очі відштовхують мене, і я подумав, що ця мить стане миттю моєї смерті. Він зробив мені знак підійти. Я, повагавшись, зробив крок уперед. Щойно я наблизився, він відвернув свої очі від мене і показав мені зворотну сторону долоні. Мелодія сказала: “Дивись!” В центрі була кругла діра. “Дивись!” — сказала мелодія знов. Я подивився в діру і побачив там себе. Я був дуже старим і кволим, і я біг стрімголов від яскравих іскор, літаючих навколо мене. Потім три іскри потрапили в мене: дві в голову і одна в ліве плече. Моя фігурка у отворі на мить завмерла, а потім вертикально повалилась, після чого щезла разом з дірою.

Мескаліто знов повернув свої очі до мене. Вони були так близько, що я “почув”, як вони м’яко гуділи тим самим специфічним звуком, який я вже багато разів чув цієї ночі. Вони стали більш мирними, як тихий ставок, вкритий золотими і чорними відблесками.

Він ще раз відвернув свої очі і стрибнув, як цвіркун, мабуть на п’ятдесят кроків. Він стрибнув ще і ще, і зник.

Наступне, що я пам’ятаю: я почав іти. Я свідомо намагався розпізнати знайому місцевість, наприклад гори вдалині, їх положення відносно мене. Я був заплутаний відсутністю точок, за якими я міг би зорієнтуватися, мені здавалось, що північ має бути зліва. Я довго йшов у цьому напрямі, поки не зрозумів, що вже день і що я більше не можу використовувати своє “нічне бачення”. Я згадав, що мав годинник, і подивився на час. Була восьма година.

Було вже близько десятої, поки я дістався до скель, біля яких я був минулої ночі. Дон Хуан лежав на землі і спав.

— Де ти був? — запитав він.

Я сів, щоб перевести подих.

Після довгого мовчання, він запитав:

— Ти його бачив?

Я почав розповідати йому усю послідовність подій від початку, але він обірвав мене, сказавши, що важливо лише, бачив я його чи ні. Він запитав, як близько був Мескаліто до мене. Я сказав, що близько — я майже торкався його.

Ця частина історії зацікавила його. Він уважно слухав кожну деталь, не коментуючи, перебиваючи тільки, щоб задати питання про форму істоти, яку я бачив, його характер та інших деталі про нього. Був вже полудень, коли дон Хуан, здається, довідався все, що хотів з моєї історії. Він встав і затягнув пасок полотняної сумки в мене на грудях. Він наказав мені йти позаду нього, а він ітиме вільно і зрізатиме Мескаліто, а я буду змушений брати його в руки і обережно класти всередину сумки.

Ми випили трохи води і почали йти. Коли ми дісталися краю долини, він, здавалось, трохи повагався, який напрям обрати. Коли він вирішив, ми пішли по прямій.

Кожного разу, як ми підходили до кактусу, він присідав перед ним і дуже обережно зрізав верхівку своїм коротким зубчастим ножом. Він робив надріз на рівні з землею і посипав “рану”, як він це називав, чистим сірковим порошком, який він ніс у шкіряній торбинці. Він тримав шматок кактуса в лівій руці, а посипав правою. Потім він вставляв і передавав шматок мені, я приймав його обома руками, як він наказав, і клав всередину сумки.

— Стань рівно і не дозволяй сумці торкатися землі або куців, або ще чогось, — повторював він час від часу, гадаючи, що я міг забути.

Ми зібрали шістдесят п'ять штук. Коли сумка була повністю заповнена, він закинув її мені на спину і причепив на мої груди ще одну. Поки ми перейшли плато, ми назбирали два повні рюкзаки, зі сто десятьма шматками пейоту. Вони були настільки важкі і громіздкі, що я під їх вагою і тиском насилу пересувався.

Дон Хуан прошепотів мені, що сумки такі важкі, бо Мескаліто хоче повернутись в землю. Він сказав, що йому сумно залишати своє місце і це робить Мескаліто тяжким, справжнє завдання для мене — не допустити щоб сумки торкнулися землі, інакше Мескаліто вже ніколи не дозволить мені взяти його знов.

Був такий момент, коли тиск ремінців на мої плечі став нестерпний. Щось докладало неабияку силу, щоб тягнути мене вниз. Мене охопило занепокоєння. Я помітив, що почав іти швидше, майже бігти. Я біг рясю за доном Хуаном.

І раптом вага на спині і грудях зменшилась так, ніби вантаж став губчастим і легким. Я вільно біг, наздоганяючи дона Хуана, який був попереду. Я сказав йому, що більше не відчуваю ваги. Він пояснив, що ми вже покинули домівку Мескаліто.

Вівторок, 3 липня 1962 року.

— Я гадаю, Мескаліто майже прийняв тебе, — сказав дон Хуан.

— Чому ви кажете, що він мене майже прийняв, доне Хуане?

— Він не вбив тебе і навіть не поранив. Він добре налякав тебе, але не налякав по справжньому. Якби він не прийняв

тебе взагалі, він би явився тобі у вигляді монстра у повному гніві. Деяким людям відомо, що таке жах від зустрічі з ним, коли він не приймає їх.

— Якщо він такий жахливий, чому ви не сказали мені про це перед тим, як брати мене на поле?

— Ти не маєш мужності шукати його свідомо. Я думав, так буде краще, якщо ти не знатимеш.

— Але я міг померти, доне Хуане!

— Так міг. Але я був упевнений, що з тобою усе буде гаразд. Одного разу він грався з тобою. Він не поранив тебе. Я думав, він пожаліє тебе і цього разу.

Я запитав його, чи він і справді гадав, що Мескаліто пошкодує мене. Адже те, що я пережив, було жахливим. Я гадав, що помру зі страху.

Він сказав, що Мескаліто був дуже добрим до мене, він показав мені сцену, яка була відповіддю на моє питання. Дон Хуан сказав, що Мескаліто дав мені урок. Я запитав, що це за урок і що він означає. Він сказав, що неможливо відповісти на це питання, бо я був надто наляканий, щоб знати точно, що запитав.

Дон Хуан перепитав, чи я не пам'ятаю, що сказав Мескаліто перед тим, як він показав мені сцену на своїй руці. Але я не пам'ятав. Усе, що пам'ятав: як я впав на коліна і сповідався йому.

Дон Хуан більше не виявляв інтересу говорити про це. Я запитав його:

— Ви можете навчити мене слів пісень, які ви співали?

— Ні, не можу. Ці слова мої, слів мене навчив сам захисник. Ці пісні мої. Я не можу розказати тобі їх.

— Чому ви не можеш їх мені розповісти, доне Хуане?

— Тому, що ці пісні — міс міток між захисником і мною. Я впевнений, що одного дня він навчить тебе твоїм власним пісням. А поки що зачекай, і ніколи не повторюй і не питай про пісні, які належать іншому.

— А що це за ім'я, яке ви називали? Можете мені його сказати, доне Хуане?

— Ні. Його ім'я ніколи не можна промовляти, тільки щоб покликати його.

— Що, якщо я сам захочу покликати його?

— Якщо одного дня він прийме тебе, ти зможеш промовити його ім'я. Це ім'я буде для тебе одного. Він з'явиться, чи ти його покличеш на весь голос, чи прокажеш тихенько. Можливо ім'я, яке він тобі відкриє, буде Хосе, хто зна?

— Що поганого в тому, щоб говорити його ім'я, коли ми говоримо про нього?

— Ти хіба не бачив його очей? Із захисником краще не жартувати. Тому я досі не можу збагнути, чому він грав з тобою!

— Як він може бути захисником, коли він заподіює шкоду деяким людям?

— Відповідь дуже проста. Мескаліто — захисник, бо він досяжний кожному, хто його шукає.

— Але ж правда, що все у світі досягне тому, хто шукає?

— Ні, це не правда. Сили союзників доступні тільки брухо, але будь-хто може долучитися до Мескаліто.

— Але чому тоді він шкодить декому?

— Не кожному подобається Мескаліто та все ж усі вони шукають його з бажанням отримати користь без жодних зусиль. Зрозуміло, що для них зустріч з ним завжди жахлива.

— Що стається, коли він приймає людину повністю?

— Він являється їй як людина або світло. Коли людина нарешті досягає цього, Мескаліто стає постійним. Після цього він вже ніколи не міняється. Можливо, коли ти зустрінешся з ним знову, він буде світлом, і одного дня він може навіть взяти тебе в політ або відкриє тобі усі свої таємниці.

— Що мені робити, щоб досягнути цього, доне Хуане?

— Ти повинен бути сильним, а твоє життя має бути правильним.

— Що таке правильне життя?

— Життя, яке проживається свідомо, добре, сильне життя.

РОЗДІЛ 5

Дон Хуан періодично розпитував, ніби випадково, про стан мого дурману. За рік, що минув з того часу, як я пересадив корінь, рослина виросла у великий кущ. Вона мала насіння, сім'яні коробки вже дозріли. І дон Хуан вирішив, що для мене настав час дізнатися більше про траву диявола.

Неділя, 27 січня 1963 року

Сьогодні дон Хуан дав мені попередню інформацію про “другу порцію” коріння дурману, наступний крок у вивченні традиції. Він сказав, що друга порція кореню — справжній початок навчання, у порівнянні з нею перша порція була дитячою забавкою. “Друга порція мусить бути опанована в досконалості, її потрібно вжити щонайменше двадцять разів, — сказав він, — перед тим, як ти перейдеш до третьої”. Я запитав:

— Що робить друга порція?

— Друга порція трави диявола використовується для бачення. З нею людина може ширяти в повітрі і бачити, що діється у будь-якому місці, яке вона забажає.

— Справді людина може літати в повітрі, доне Хуане?

— Чому ні? Як я вже тобі казав, трава диявола для тих, хто шукає силу. Чоловік, котрий оволодіє другою порцією, зможе використовувати траву диявола, щоб вчиняти неймовірні речі, щоб здобути більше сили.

— Які речі, доне Хуане?

— Я не можу сказати тобі, у кожного по-різному.

Понеділок, 28 січня 1963 року

Дон Хуан сказав:

— Якщо ти завершиш другий крок успішно, я можу показати тобі ще тільки один крок. У вивченні трави диявола я збагнув, що вона не для мене і я не пройшов її шляхом далі.

— Що примусило вас так вирішити, доне Хуане?

— Трава диявола ледь не вбивала мене кожного разу, як я намагався її використати. Одного разу мені було так погано, що я вирішив припинити. І все ж я зміг уникнути болю.

— Як? Існує спосіб уникнути болю?

— Так, існує.

— Це якийсь рецепт, процедура чи щось таке?

— Це спосіб ставлення до речей. Наприклад, коли я вивчав траву диявола, я був надто жадібним. Я хапався за речі, як діти хапають цукерку. Трава диявола — це тільки один з мільйону шляхів [un camino entre cantidades de caminos]. Тому ти повинен завжди пам'ятати, що шлях — всього лише шлях, якщо ти відчуваєш, що тобі не треба слідувати ним, ти за жодної умови не повинен лишатися на ньому. Щоб отримати таку ясність, ти повинен вести правильне життя. Тільки так ти знатимеш, що будь-який шлях — це лише шлях, і немає жодної перепони для тебе чи ще чогось, щоб відмовитись від нього, якщо так наказує тобі серце. Але твоє рішення залишитись чи покинути шлях мусить бути вільним від страху і честолюбства. Я застерігаю тебе. Дивись на кожен шлях уважно і обережно. Випробовуй його стільки разів, скільки тобі здасться необхідним. Тоді задай

собі і тільки собі одне питання. Це питання, яке ставлять тільки дуже старі люди. Одного разу мій бенефактор сказав мені, коли ще я був зовсім юним, а моя кров була надто сповнена енергії, щоб зрозуміти це. Тепер я розумію. Я скажу тобі, що це: Чи має твій шлях серце? Усі шляхи однакові: вони ведуть у нікуди. Вони є шляхами, що йдуть крізь терни і в терни. У моєму власному житті я міг би сказати, що перейшов довгі-довгі дороги, але зараз я ніде. Питання мого бенефактора тепер має сенс. Чи має цей шлях серце? Якщо так, шлях — достойний, якщо ні — він не потрібен. Обидва шляхи ведуть в нікуди, але один має серце, а інший — ні. Один робить подорож щасливою так довго, як довго ти ним слідуєш, ти з ним — одне. Інший примусить тебе проклинати своє життя. Один зробить тебе сильним, інший — слабким.

Неділя, 21 квітня 1963 року

По обіді у вівторок, 16 квітня, дон Хуан і я пішли в гори, де знаходились його рослини дурману. Він попросив мене лишити його на самоті і чекати в машині. Він повернувся приблизно за три години, несучи пакунок, загорнутий у червону тканину. Коли ми почали їхати назад до його дому, він вказав на пакунок і сказав, що це його останній подарунок мені.

Я запитав, чи це не значить, що він більше не збирається мене вчити. Він пояснив: це означає, що в мене є своя цілком зріла рослина, і його рослин я більше не потребую.

Пізніше по обіді ми сиділи в його кімнаті, він приніс гарно оброблену ступку і товчач. Заглиблення ступки було біля п'ятнадцяти сантиметрів в діаметрі. Він розгорнув великий клунок наповнений маленькими пакунками, відібрав два з

них і поклав їх на солом'яний килимок біля мене, тоді він додав ще чотири такого ж розміру з пакету, який привіз додому. Він сказав, що це насіння, і я повинен розмолоти його у м'який порошок. Він розкрив перший пакунок і висипав частину вмісту в ступку. Насіння було сухе, кругле, карамельно-жовтого кольору.

Я почав працювати товкачем. Через якийсь час він поправив мене: сказав мені натискати товкачем спочатку з одного краю ступки, а потім сковзувати по дну і знову вгору до іншого краю. Я запитав, що він збирається робити з цією пудрою. Він не хотів говорити про це.

Першу порцію насіння було надзвичайно важко розмолоти. Щоб повністю закінчити завдання пішло чотири години. Моя спина боліла через позу, у якій я сидів. Я ліг і захотів поспати просто тут, але дон Хуан розкрив наступний пакунок і висипав трохи вмісту в ступку. Цього разу насіння було трохи темніше, ніж перше, і злипалось. Решта вмісту пакунка була схожа на порошок з дуже дрібних круглих, темних гранул.

Мені захотілось трохи поїсти, але дон Хуан сказав, що якщо я бажаю вчитись, я мушу слідувати правилу, а правило полягало в тому, що я міг тільки випити небагато води, поки вивчаю секрети другої порції.

Третій пакунок містив пригорщу живих чорних зернових довгоносіків. А в останньому було трохи свіжого білого сімені, м'якого, як каша, але волокнистого — воно важко піддавалось розтиранню в пасту, як того хотів дон Хуан. Після того, як я закінчив з помолом того, що було в чотирьох пакунках, дон Хуан відміряв дві склянки зеленуватої води і вилив їх у глиняний горщик на вогні. Коли вода закипіла, він додав першу порцію розмелених зерен. Він їх помішував довгою шпигастою гілкою або кісткою, яку він приніс у своїй шкіряній торбині. Як тільки

вода знову закипіла, він по-одному додав інші інгредієнти таким самим способом. Тоді він додав ще одну склянку тієї ж води і лишив суміш на малому вогні.

Потім він сказав мені, що час розім'яти корінь. Він обережно добув великий шматок кореню Дурману з клунку, який він приніс додому. Корінь був біля сорока сантиметрів завдовжки. Він був товстий, мабуть три сантиметри в діаметрі. Він сказав, що це друга порція, і знову відміряв сам, оскільки це був його корінь. Він сказав, що наступного разу я сам буду відміряти мій власний корінь.

Він підштовхнув мені велику ступку і я почав товкти корінь точно так, як він розминав першу порцію. Він так само керував моїми діями, і знову ми лишили розчавлений корінь вимокати у воді під нічним небом. До цього часу суміш в горщику вже затвердла. Дон Хуан зняв горщик з вогню і розмістив його в підвішеній сітці, прикріпленій до настельної перекладки в центрі кімнати.

Біля восьмої години ранку 17 квітня дон Хуан і я почали очищувати екстракт кореню від води. Це був ясний сонячний день і дон Хуан розтлумачив гарну погоду, як знак, що трава диявола любить мене. Він сказав, що в порівнянні зі мною він може тільки пригадати, яка погана погода була в нього.

Процедура очищення екстракту була точно такою ж, як я спостерігав з першою порцією. Пізнім полуднем, після того, як ми злили воду восьмий раз, на дні чашки лишилась ложка жовтуватої речовини.

Ми повернулися до його кімнати, де ще лишались два маленьких пакунки, яких він не торкався. Він розкрив один, просунув в нього руку і обгорнув іншою рукою навколо зап'ястя. Він, здавалось, вхопив щось, судячи за рухами його руки всередині торбинки. Раптом швидким рухом він

розпахнув торбинку з руки, як рукавичку, вивернувши її назовні, і сунув свою руку до мого обличчя. Він тримав ящірку. Її голова була в кількох сантиметрах від моїх очей. Щось дивне було з її ротом. Я придивився всього на мить і тоді відскочив. Її паща була зашита грубими стібками. Дон Хуан наказав мені тримати ящірку лівою рукою. Я стиснув її, вона звивалася в моїй долоні. Я відчув огиду. Мої руки почали пітніти.

Він взяв останній пакунок і, повторивши той самий рух, витягнув іншу ящірку. Він також тримав її навпроти мого обличчя. Я бачив, що її повіки були зшиті. Він наказав мені тримати цю ящірку в правій руці.

Поки я тримав обох ящірок у своїх руках, я майже зомлів. Я мав непереборне бажання кинути їх і втекти звідси.

— Не роздави їх! — сказав він, і його голос приніс мені відчуття полегшення і самовладання. Він спитав, що зі мною коїться, намагаючись бути серйозним, але не зміг втримати відповідний вираз обличчя і засміявся. Я намагався полегшити хватку, але долоні настільки спітніли, що ящірки почали вислизати. Їх маленькі гострі пазури царапали мені руки, викликаючи сильне відчуття відрази і нудоти. Я закрив очі і стиснув зуби. Одна з ящірок вже зісковзнула на моє зап'ястя, їй лишалося висунути голову з-поміж моїх пальців, щоб звільнитися. Я мав особливе відчуття фізичного відчаю і найвищої відрази. Я прогарчав крізь зуби, щоб дон Хуан забрав цих клятих істот від мене. Моя голова почала труситися. Він із здивуванням поглянув на мене. Я, як ведмідь, загарчав і затрусився. Він вкинув ящірок в їхні торбинки і почав сміятися. Я хотів засміятися також, але в шлунку все перевернулося. Я ліг.

Я пояснив йому, що мене збентежило відчуття їхніх пазурів на моїх долонях, він сказав, що існує безліч речей, які можуть звести з глузду, особливо, якщо не мати рішучості,

цілеспрямованості, які необхідні для навчання, але коли людина має ясний, незламний намір, жодні відчуття не можуть стати перешкодою, бо вона здатна їх контролювати.

Дон Хуан трохи почекав, а тоді в такій самій послідовності дав мені ящірок знову. Він сказав мені тримати їх головами догори і м'яко погладжувати ними собі скроні, питаючи їх про усе, про що я хотів би дізнатись.

Спочатку я не зрозумів, що він хоче робити. Він знову сказав запитати ящірок про будь-що, що я сам не можу дізнатись. Він навів мені приклад, що я міг би запитати про людей, з якими я зазвичай не бачуся, або про речі, які я загубив, або про місця, які ніколи не бачив. Тут я здогадався, що він говорить про яснобачення. Я став дуже збудженим. Моє серце закалатало. Я відчув, як в мене перехоплює подих.

Він попередив мене не запитувати першого разу про особисте, він сказав, я міг би краще подумати про щось, що для мене не має великого значення. Я мушу думати швидко і ясно, бо потім не буде можливості змінити мої думки.

Я гарячково намагався вигадати, про що б я хотів знати. Дон Хуан настійливо підганяв мене, і я зі здивуванням виявив, що не знаю, про що я хотів би “запитати” ящірок.

Після нестерпно довгого чекання я придумав дещо. Якийсь час тому велика кількість книжок була викрадена з читальної зали бібліотеки — це не мало особистого значення, і все ж мене це цікавило. Я не мав жодних здогадів про того, хто взяв книги. Я потер ящірками скроні, запитуючи їх: хто був крадієм.

Через кілька хвилин дон Хуан поклав ящірок до торбинок і сказав, що ніяких великих секретів з коренем і пастою немає. Паста виготовляється, щоб дати напрям, корінь робить речі ясними. Але справжня таємниця в ящірках.

Вони — секрет магії другої порції, сказав він. Я запитав, чи є вони якимось спеціальним видом ящірок. Він сказав — так. Вони з тої самої місцевості, що і моя власна рослина, тому вони — мені друзі. А щоб стати другом з ящірками, потрібно довго доглядати за ними. Потрібно встановити справжню дружбу, приносячи їм їжу і промовляючи гарні слова до них.

Я запитав, чому так важлива їхня дружба. Він сказав, що ящірки дозволяють себе зловити, тільки якщо знають тебе, і, якщо ти серйозно сприймаєш траву диявола, ти маєш так само ставитись і до них. Він сказав, що, як правило, ловити їх слід, коли вже паста і корінь готові. Їх потрібно ловити під вечір. Якщо ти не близький друг ящіркам, сказав він, цілі дні можуть бути потрачені без успіху в намаганні спіймати їх, а паста зберігається тільки один день. Потім він дав мені детальні інструкції щодо того, що робити зі спійманими ящірками.

— Коли ти спіймав ящірок, посади їх у окремі торбинки. Тоді візьми першу і говори з нею. Вибачся за те, що завдаєш їй біль, і попроси про допомогу. Дерев'яною голкою зашиє їй рот. Для шиття використовуй волокно агави і шип чайа*. Затягуй щільними стібками. Тоді те саме скажи іншій ящірці і зшиє їй повіки. Поки настане ніч, все має бути готове. Візьми ящірку з зашитим ротом і поясни їй, про що ти хочеш довідатись. Попроси її йти і дивитися для тебе, скажи їй, що ти був змушений зашити їй рота, щоб вона поспішила назад до тебе і ні з ким не говорила. Дай їй зануритися у пасту, після того як намажеш їй голову, а тоді випусти на землю. Якщо вона піде в сторону твоєї фортуни, чари будуть легкими і успішними. Якщо вона піде у протилежному напрямі — буде невдача. Якщо ящірка піде до тебе (на південь), ти можеш очікувати більш ніж успіху, але якщо вона побіжить від тебе (на північ), чаклунство буде жахливо важким. Ти навіть можеш померти! Тому,

якщо ящірка втікає від тебе, це влучний момент, щоб відступити. В цей момент ти можеш прийняти рішення відмовитись. Якщо ти це зробиш, ти втратиш здатність керувати ящірками, але це краще, ніж втратити своє життя. З іншого боку, ти можеш наважитись іти до кінця всупереч моєму попередженню. Тоді наступний крок: взяти іншу ящірку і наказати їй вислухати розповідь її сестри, і тоді передати її тобі.

*Чойа — колючий кущ, розповсюджений у Латинській Америці

— Але як ящірка з зашитим ротом може сказати мені, що вона бачила? Хіба її рот не закритий, щоб не дати їй говорити?

— Зашивання її рота перешкоджає їй розповісти історію чужим. Кажуть, що ящірки балакучі. Вони всюди зупиняються щоб поговорити. Як би там не було, наступний крок — змаж пастою задню частину голови ящірки і потри нею праву скроню. Тільки обережно, щоб паста не попала на середину лоба. На початку твого навчання можна прив'язати ящірку за середину тулуба мотузкою до середини твого правого плеча. Тоді ти не загубиш її і не покалічиш. Але згодом, коли ти більше познайомишся з силою трави диявола, ящірки навчатись слухатися твоїх команд і будуть сидіти на твоєму плечі. Після того, як ти намазав пастою ящірки праву скроню, засунь пальці обох рук у глечик і розітри пасту спочатку на обох скронях, а потім усю голову з обох боків. Паста висохне дуже швидко і її можна накладати стільки разів, скільки потрібно. Кожного разу спочатку використовуй голову ящірки, а потім свої пальці. Рано чи пізно та ящірка, яка пішла дивитись, повернеться і розповість своїй сестрі все про свою подорож, а сліпа ящірка опише це тобі так, ніби ти подібний їй. Коли чаклунство закінчиться, поклади ящірку на землю і відпусти,

але не дивись куди вона піде. Викопай глибоку яму своїми руками і закопай усе, що ти використовував.

Біля шостої вечора дон Хуан вичерпав екстракт кореню з кухля на пласку сланцеву плиту — вийшло менше чайної ложки жовтуватого крохмалю. Він висипав половину в чашку і додав трохи жовтуватої води. Він покрутив чашкою в руці, щоб суміш розчинилась. Він передав чашку мені і наказав випити. Вона була несмачна і лишила злегка гіркуватий присмак в роті. Вода була дуже гарячою, і це роздратувало мене. Моє серце почало калатати, але я скоро заспокоївся.

Дон Хуан взяв іншого кухля з пастою. Паста виглядала затвердлою і мала блискучу поверхню. Я спробував простромити кірку пальцем, але дон Хуан підскочив до мене і відштовхнув мою руку від кухля. Він став дуже сердитим і сказав, що це було бездумно з мого боку і, якщо я справді хочу вчитися, то не маю бути легковажним. Це є сила, сказав він, вказавши на пасту, і ніхто не може сказати: яка ця сила насправді. Погане вже те, що ми користуємося нею у власних цілях — тут нічого не вдієш, ми люди, сказав він, але ми повинні принаймні ставитися до неї з необхідною повагою. Суміш виглядала, як вівсянка, в ній явно було достатньо крохмалю, щоб надати їй відповідної консистенції. Він наказав мені взяти торбинки з ящірками. Він взяв ящірку з зашитим ротом і обережно передав її мені. Він наказав мені взяти її лівою рукою, взяти трохи пасти пальцем і намастити голову ящірки, а тоді опустити ящірку в горщик і тримати її там, поки паста не покриє усе її тіло.

Потім він сказав мені забрати ящірку з горщика. Він забрав горщик і повів мене до скель неподалік від його дому. Він вказав на велику скелю і сказав мені сісти навпроти неї так, ніби це був мій куц дурману, і, тримаючи ящірку перед обличчям, пояснити їй знов, що я хочу знати, і попросити її

піти і знайти відповідь для мене. Він порадив мені сказати ящірці, що мені шкода за завдану їй шкоду, і пообіцяти їй, що буду добрим до усіх ящірок. І тоді він сказав мені тримати її між середнім і безіменним пальцем лівої руки, де він одного разу зробив надріз, і танцювати навколо скелі точно так само, як я це робив, коли пересаджував корінь трави диявола. Він запитав, чи все я пам'ятаю, що я тоді робив. Я сказав, що так. Він підкреслив, що усе має бути точно так само, і, якщо я не пам'ятаю, я мушу почекати, поки усе не стане чітким у думках. Він з великою наполегливістю попередив мене, що якщо я діятиму надто швидко, нерозсудливо, то можу собі нашкодити. Його остання порада: покласти ящірку з зашитим ротом на землю і дивитись, куди вона побіжить, щоб визначити результат. Він сказав, щоб я не відривав погляду від ящірки навіть на мить, бо звичайна хитрість усіх ящірок приспати увагу і чкурнути геть.

Ще не було зовсім темно. Дон Хуан подивився на небо.

— Я лишу тебе самого, — сказав він і пішов геть.

Я виконав усі його інструкції, а тоді поклав ящірку на землю. Коли я поклав її, ящірка стояла нерухомо. Потім вона подивилась на мене, побігла до скель на сході і зникла серед них.

Я сів на землю навпроти скелі так, ніби це була моя рослина. Глибокий смуток охопив мене. Я міркував про ящірку з її зашитим ротом. Я думав про її дивну подорож і те, як вона поглянула на мене перед тим, як побігти. Це були сумні і надокучливі думки. В якомусь сенсі я теж був ящіркою, що вчиняє іншу дивну подорож. Можливо, моя доля була тільки в тому, щоб це побачити, в цю мить я відчував, що, можливо, я ніколи нікому не зможу розповісти, що бачив. Вже було дуже темно. Я ледь міг розрізнити скелі попереду. Я подумав про слова дона Хуана: “Сутінки — це щілина

між світами!”

Після довгих вагань я почав виконувати призначені дії. Паста хоч виглядала, як вівсянка, на дотик була іншою. Вона була дуже гладка і холодна. Мала специфічний гострий запах. Вона викликала відчуття прохолоди на шкірі і швидко висихала. Я натер собі скроні одинадцять разів без жодного помітного ефекту. Дуже уважно я намагався врахувати будь-яку зміну у відчуттях або в настрої, не знаючи навіть, чого чекати. Загалом я не міг зрозуміти суті цього досвіду і намагався знайти якісь відгадки.

Паста висохла і лущилася на скронях. Я вже збирався натерти ще трохи, коли помітив, що сиджу на п'ятках на японський манер. Я сидів, схрестивши ноги, і не міг пригадати, щоб міняв позу. Якийсь час пішов на те, щоб я усвідомив, що сиджу на підлозі в якійсь критій аркаді з високими арками. Я подумав, що арки цегляні, але коли придивився, побачив, що вони з каменю.

Цей перехід мене спантеличив. Він прийшов так раптово, що я не встиг його помітити, моє сприйняття елементів зору було туманним, ніби уві сні. І все ж предмети не змінювались, вони залишались постійними, і я міг зупинитися біля будь-чого і торкнутися його. Зір не був настільки чистим чи реальним, як при вживанні пейоту. Він був затуманений інтенсивними приємними пастельними тонами.

Мене здивувало, що, коли я спробував встати, то помітив, що вже кудись перемістився. Я був на верху сходів, а Х... моя знайома, стояла внизу. Її очі були збуджені, в них був божевільний блиск. Вона сміялась так голосно, що, здавалось, була сама цим налякана. Вона почала підійматися сходами. Я хотів втекти, бо “вона була несповна розуму”. Це спало мені на думку. Я сховався за колоною і вона пройшла, не помітивши мене. Наступна

думка, що з'явилась у мене: “Вона збирається у довгу подорож”, і зрештою, остання, яку я пам'ятаю була: “Вона сміється щоразу, як готова розбитися”.

Раптом сцена стала дуже ясною, більше не було враження сну. Усе виглядало, як у дійсності, але за склом. Я спробував торкнутися колони, але усе, що я відчув — що я не можу рухатися, і все ж я знав, що можу залишатись так довго, як мені заманеться, спостерігаючи за сценою. Я був серед подій і проте не приймав у них участі.

Я відчув хвилю раціональних думок і аргументів. Наскільки я міг оцінювати, я перебував у звичайному стані тверезої свідомості. Кожний елемент належав до нормальної реальності. А проте я знав, що це не був нормальний стан.

Сцена раптово змінилася. Була ніч. Я знаходився у залі якоїсь будівлі. Темрява всередині приміщення дала мені зрозуміти, що попередня сцена була залита прекрасно чистим сонячним світлом. Однак все здавалось таким природнім, що я тоді цього не помітив. Я й далі спостерігав за новою сценою: я побачив молодого чоловіка, що виходить з кімнати, несучи на плечах великий рюкзак. Я не знав, хто він, але я вже бачив його раз чи двічі. Він пройшов повз мене і спустився сходами. На той час я вже забув про свої думки і раціональні питання. “Хто цей хлопець? — подумав я, — чому я його бачу?”

Сцена знову змінилась, і я побачив юнака, що псував книжки, він склеював сторінки, зтирав написи і таке інше. Тоді я побачив, як він розставляє книжки на дерев'яному стелажі. Тут було багато стелажів. Вони були не в його кімнаті, а у сховищі. З'являлися й інші сцени, але вони не були чіткі. Усе вкрило туманом. Я відчув, як голова йде обертом.

Дон Хуан трусив мене за плечі і я отямився. Він допоміг

мені підвестися і ми пішли до його дому. Пройшло три з половиною години з того моменту, як я почав натирати пасту на скроні, до мого пробудження, але стан видіння не міг тривати більше десяти хвилин. Я не відчував жодних неприємних ефектів. Я був голодний і хотів спати.

Четвер, 18 квітня 1963 року

Минулої ночі дон Хуан попросив мене описати мій недавній досвід, але я був надто сонним, щоб говорити про це. Я не міг зосередитись. Сьогодні, щойно я прокинувся, він попросив мене знову.

— Хто сказав тобі, що ця дівчина Х... була несповна розуму? — спитав дон Хуан, коли я закінчив розповідь.

— Ніхто. Це була просто одна з думок, які в мене були.

— Ти гадаєш, це були твої думки?

Я сказав йому, що вони були моїми думками, хоча я не мав підстав думати, що Х... була нездорова. Це були дивні думки. Вони, здавалось, потрапляли в мій розум нізвідки. Він з зацікавленням розглядав мене. Я запитав, чи він мені вірить, він розсміявся і сказав, що це моя звичка бути необережним у вчинках.

— Що я вчинив неправильно, доне Хуане?

— Ти повинен був слухати ящірок.

— Як я міг слухати?

— Маленька ящірка на твоєму плечі описувала тобі усе, що її сестра бачила. Вона говорила до тебе. Вона розповіла тобі усе, а ти не звертав уваги. Натомість ти вважав слова ящірки своїми власними думками.

- Але вони були моїми власними думками, доне Хуане.
- Ні, не були. Така природа цієї магії. Насправді твоє видіння було тобою швидше почуте, ніж побачене. Те саме сталося і зі мною. Я збирався попередити тебе, коли згадав, що мій бенефактор теж не попередив мене.
- Твій досвід був схожий на мій, доне Хуане?
- Ні я мав пекельну подорож. Я був близький до смерті.
- Чому вона була пекельна?
- Мабуть тому, що трава диявола незлюбила мене, або тому, що я не був упевнений у тому, що хотів запитати. Як ти вчора. Ти думав про дівчину, коли запитував про книги.
- Я не пригадую.
- Ящірки ніколи не помиляються, вони схоплюють кожну думку в питанні. Ящірка повертається і розповідає тобі про Х... речі, які ніхто ніколи не збагне, бо навіть ти не знаєш: про що ти думав тоді.
- А як щодо іншого мого видіння?
- Твої думки мали бути постійні, коли ти задавав питання. І тому ця магія мала бути сприйнята з ясністю.
- Ви маєте на увазі, що видіння дівчини не слід сприймати серйозно?
- Як його можна сприймати серйозно, якщо ти не знаєш, на які питання відповідали маленькі ящірки?
- Для ящірки було б більш ясно, якби питання було тільки одне?
- Так, тоді все було б ясно. Якби ти утримував одну думку постійно.
- Але що станеться, доне Хуане, якщо одне питання

складне?

— Настільки, наскільки твоя думка стійка і не перескакує на інші речі, вона ясна ящіркам, а тоді їх відповідь ясна тобі.

— А можна задати ящіркам ще питання протягом видіння?

— Ні, видіння — це бачення того, що ящірки розповідають тобі. Саме тому я сказав, що видіння швидше, щоб слухати, аніж щоб дивитись. Тому я попросив тебе задати неособисте питання. Зазвичай коли питання про людей, твоє прагнення торкнутися їх, поговорити з ними надто сильне, тоді ящірки припиняють говорити, і чари будуть розвіяні. Ти повинен знати набагато більше, ніж знаєш зараз, коли намагаєшся побачити речі, що стосуються особисто тебе. Наступного разу ти повинен слухати уважніше. Я більш ніж впевнений, що ящірки сказали тобі багато речей, але ти їх не почув.

П'ятниця, 19 квітня 1963 року

— Що я розмелював для пасти, доне Хуане?

— Насіння трави диявола і жуків, які живуть в сім'яних коробках. Міра — по одній пригорщі кожного. — Він склав праву долоню, щоб показати мені, скільки саме.

Я запитав його, що б сталося, якби один елемент був використаний без інших. Він відповів, що такий вчинок тільки налаштує траву диявола і ящірок проти тебе.

— Ти не повинен сваритися з ящірками, — сказав він, — наступного дня протягом вечора ти повинен повернутися в місце своєї рослини. Поговори з усіма ящірками і попроси двох, що допомогли тобі зі чарами прийти знову. Шукай усюди поки повністю не стемніє. Якщо ти не зможеш

знайти їх, ти повинен спробувати ще раз наступного дня. Якщо ти сильний — ти знайдеш їх обох і тоді ти повинен з'їсти їх на тому ж місці. І ти будеш назавжди наділений здатністю бачити невідоме. Тобі ніколи не буде потрібно ловити ящірок знову, щоб вчиняти це чаклунство. Вони будуть жити всередині тебе.

— Що робити, якщо я знайду тільки одну з них?

— Якщо ти знайдеш тільки одну, ти повинен дати їй піти в кінці своїх пошуків. Якщо ти спіймав її першого дня, не тримай її, сподіваючись зловити іншого дня іншу. Це тільки поспе твою дружбу з ними.

— А що, якщо я взагалі не зможу їх знайти?

— Я гадаю — це буде для тебе найкраще. Це означатиме, що ти муситимеш ловити двох ящірок щоразу, коли захочеш їхньої допомоги, але це також означатиме, що ти вільний.

— Що ви маєте на увазі, вільний?

— Вільний від того, щоб бути рабом трави диявола. Якщо ящірки живуть всередині тебе, трава диявола вже ніколи не відпустить тебе.

— Це погано?

— Звісно це погано. Вона відокремить тебе від усього іншого. Ти проведеш своє життя, плачучи її, як союзника. Вона власниця. Раз вона домінує над тобою, залишається тільки один шлях — її шлях.

— Що, якщо я знайду ящірок мертвими?

— Якщо ти знайдеш одну чи обох мертвими, ти повинен припинити вчиняти цю магію на певний період. Відклади це на якийсь час.

— Я гадаю це все, що я мав тобі сказати, що я повинен був

передати тобі як правило. Коли б ти не вчиняв цю магію самостійно, ти повинен слідувати усім крокам, які я тобі описав, коли ти сидиш навпроти своєї рослини. Ще одне. Ти не повинен ні їсти, ні пити поки магія не скінчиться.

РОЗДІЛ 6

Наступним кроком в навчанні дона Хуана був новий аспект опанування другої порції кореню дурману. В час, що минув між двома фазами навчання, дон Хуан розпитував тільки про вирощування моєї рослини.

Четвер, 27 червня 1963 року

— Непогано було б перевірити траву диявола, перед тим, як ставати на її шлях, — сказав дон Хуан.

— Як її перевірити, доне Хуане?

— Ти повинен спробувати ще раз магію з ящірками. В тебе є усі необхідні компоненти, щоб задати ящіркам ще одне питання — цього разу без моєї допомоги.

— Це необхідно, щоб я робив це, доне Хуане?

— Це найкращий спосіб перевірити ставлення трави диявола до тебе. Вона перевіряє тебе увесь час, отже цілком справедливо перевірити її теж, і якщо ти, слідуючи її шляхом, виявиш якусь причину, щоб облишити його, ти повинен просто зупинитись.

Субота, 29 червня 1963 року

Я завів мову про траву диявола. Я хотів, щоб дон Хуан розповів мені більше про неї, і все ж я не бажав приймати участь.

— Друга порція використовується тільки для яснобачення, хіба не так, доне Хуане? — запитав я щоб почати розмову.

— Не тільки. Магію ящірок вивчають з допомогою другої порції і разом перевіряють траву диявола, але у той же час другу порцію використовують і для інших цілей. Магія ящірок — це тільки початок.

— Тоді для чого ще її використовують, доне Хуане?

Він не відповів. Він раптом змінив тему і запитав, наскільки віріс дурман. Я зробив жест, показуючи, наскільки.

Дон Хуан сказав:

— Я навчив тебе відрізнити чоловічу рослину від жіночої. Тепер, іди до своїх рослин і принеси мені обох. Спочатку йди до першої рослини і уважно роздивись сліди від потоків дощової води. Насіння вже, мабуть, далеко віднесене дощем. Роздивись проточини і визнач напрям течії. Тоді знайди рослину, яка виросла якнайдалі від твого дурману. Кожна трава диявола, що росте між ними, належить тобі. Пізніше, коли вони дадуть насіння, ти можеш розширити свою територію, слідуючи потоку від одної рослини до іншої.

Він дав мені точні вказівки по виготовленню знаряддя для різання. Зрізання кореня, казав він, повинно здійснюватись у певний спосіб. Спочатку я повинен буду обрати рослину і очистити її від землі навколо місця, де коріння з'єднується зі стеблом. Після цього я повинен точно повторити той самий танок, який я виконував, коли пересаджував корінь. Потім я повинен відрізати стебло, залишивши корінь в землі. І нарешті — викопати сорок сантиметрів кореню. Він застеріг мене не говорити і не виявляти жодних емоцій під час виконання цього завдання.

— Ти мусиш взяти два шматка тканини, — сказав він, — розстели їх на землі і поклади на них рослини. Тоді розріж

рослини на частини і загорни. Послідовність — на твій розсуд, але ти повинен завжди пам'ятати, що в якому порядку ти робиш, тому що в такий спосіб ти будеш зобов'язаний чинити завжди. Принеси рослини мені щойно закінчиш.

Субота, 6 липня 1963 року

В понеділок 1 липня я зрізав дурман, як мені наказав дон Хуан. Я чекав, поки цілком не стемніє, щоб станцювати навколо рослин, бо я не хотів, щоб мене хтось бачив. Я почувався невпевнено і мені здавалось, що хтось збирається стати свідком моїх дивних дій. Я заздалегідь обрав рослини, які, як мені здалось, були чоловічої і жіночої статі. Я повинен був відрізати сорок сантиметрів кожного кореню, викопавши яму дерев'яною палкою, що було нелегким завданням. На це пішло кілька годин. Я закінчив роботу в цілковитій темряві і, коли був готовий зрізати їх, засвітив ліхтар. Моє початкове побоювання, що хтось може спостерігати за мною, було мізером у порівнянні зі страхом, що хтось побачить світло ліхтарика в кущах.

Я приніс рослини в дім дона Хуана у вівторок 2 липня. Від розкрив клунки і перевірів частини. Він сказав, що цього разу дасть мені насіння зі своєї рослини. Він поставив переді мною ступку, взяв скляну банку і висипав з неї сухе збите до купи насіння в ступку.

Я запитав його, що це було і він сказав, що насіння було поїдене жуками. Я помітив кілька жучків серед насіння — маленьких чорних зернових довгоносиків. Він сказав, що вони особливі і ми повинні покласти їх в окрему банку. Він вручив мені іншу банку, на третину заповнену такими ж жучками. Шматок паперу був вставлений в банку, щоб не

дати жукам втекти.

— Наступного разу ти будеш використовувати жучків зі своєї рослини, — сказав дон Хуан. — Потрібно зрізати насінні коробки, що мають маленькі отвори, в них повно жуків. Розкрий стручок і вишкреби усе в банку. Набери жменю жуків і поклади їх в іншу банку. Поводься з ними грубо: не треба бути м'яким. Відміряй жменю поїдженого сімені і жменю порошку з жуків, а решту закопай в тому напрямі (він вказав на південний схід) від своєї рослини. Тоді збери гарне, сухе насіння і відклади його окремо. Збери стільки, скільки бажаєш, воно завжди знадобиться. Непогано вибрати насіння на місці, щоб одразу закопати рештки.

Дон Хуан наказав мені спочатку розмолоти поїжене насіння, тоді яєчка жуків, потім жуків і нарешті хороше сухе насіння.

Коли все це було перемішане в порошок, дон Хуан взяв шматки дурману, який я зрізав, і розклав їх. Він відділив чоловічий корінь і обережно загорнув його в тканину. Він передав мені решту і наказав порізати все на дрібні шматочки, добре розім'яти їх, а потім злити увесь сік у горщик. Він сказав, що я повинен розминати шматочки у тому ж порядку, в якому я їх складав.

Коли я закінчив, він сказав мені відміряти одну склянку кип'яченої води і розмішати її з вмістом горщика, а потім додати ще дві склянки. Він дав мені гладенький кістяний кілок. Я розмішував ним в горщику, поставивши його на вогонь. Тоді він сказав, що я повинен приготувати корінь, і для цього ми повинні взяти більшу ступу, тому що чоловічий корінь не можна різати взагалі. Ми зайшли за будинок, де була приготована ступа, і я почав розминати корінь, як робив це раніше. Ми залишили корінь замочуватись у воді на нічному повітрі і пішли до будинку.

Він наказав мені дивитися за сумішшю в казані. Я мав дати їй кипіти, поки вона не почне загусати. Потім він ліг на килимок і заснув. Суміш кипіла щонайменше годину, коли я помітив, що ставало все важче і важче її перемішувати. Я вирішив, що вона готова, і зняв казанок з вогню. Я поклав його у сітку під стріхою і пішов спати.

Я прокинувся, дон Хуан вже не спав. Сонце світило в чистому небі. Був сухий жаркий день. Дон Хуан знов це протлумачив як те, що трава диявола любить мене.

Ми продовжили обробляти корінь і до кінця дня ми отримали жовтувату речовину на дні чаші. Дон Хуан злив зверху воду. Я гадав, що це вже кінець, але він знов наповнив чашу кип'яченою водою.

Він зняв горщик з сумішшю зі стріхи. Суміш виглядала майже сухою. Він забрав горщик до хати, обережно поставив на підлогу і сів. А тоді почав говорити:

— Мій бенефактор вчив мене, що можна змішувати дурман зі смальцем, і зараз ти повинен це зробити. Мій бенефактор змішував це зі смальцем для мене, але як я вже казав, я ніколи не любив цю рослину і ніколи по-справжньому не намагався стати з нею одним цілим. Мій бенефактор розповідав, що найкраще для тих, хто насправді хоче оволодіти силою, змішувати суміш з жиром дикого кабана. Жир з кишок найкраще. Але це на твій власний вибір. Можливо, доля повернеться так, що ти вирішиш взяти траву диявола, як союзника, тому, я пораджу тобі, як колись порадив мені мій бенефактор: ти повинен вполювати дикого кабана і взяти жир з його кишок [sebo de tripa]. В минулому, коли трава диявола була популярною, брухо влаштовували спеціальні полювання-експедиції, щоб здобути смалець дикого кабана. Вони вишукували найбільших і найсильніших самців. Вони знали особливу магію для дикого кабана, за допомогою якої вони оволодівали

особливою силою, настільки потужною, що в це важко повірити навіть у наші дні. Але ця сила втрачена. Мені нічого про неї не відомо. Я не знаю жодного чоловіка, який би знав щось про неї. Можливо трава сама навчить тебе усьому цьому.

Дон Хуан відміряв пригоршу смальцю, вкинув її в кухоль, в якому була суха суміш, і стер залишок смальцю на руці об край кухля. Він сказав мені розмішувати усе це, поки воно не стане однорідним і цілком змішаним.

Я змішував суміш майже три години. Дон Хуан час від часу спостерігав за мною і стверджував неготовність суміші. Нарешті його вигляд став задоволеним. Повітря проникло в пасту, надавши їй світло сірого кольору і желеподібної консистенції. Він підвісив кухоль до стріхи поруч з іншим кухлем. Він повідомив, що збирається лишити його до наступного дня, оскільки приготування другої порції вимагає двох днів. Він заборонив мені їсти на увесь цей час. Я міг пити воду, але їсти — ні.

Наступного дня, в четвер, 4 липня, дон Хуан наказав мені чотири рази ошпарити корінь кип'ятком. Коли останнього разу я вилив воду з келиха, корінь став чорним. Ми сиділи на веранді. Він поставив келихи навпроти. Екстракту кореню виявилось біля чайної ложки, він нагадував білуватий крохмаль. Дон Хуан висипав його у горня і додав води. Він повертів горням, щоб усе розчинилося, а тоді передав його мені. Він наказав мені випити усе. Я залпом опорожнив горня, поставив його на підлогу і відкинувся на спину. Моє серце почало калатати. Я відчув, що не можу дихати. Дон Хуан наказав мені скинути увесь одяг. Я запитав навіщо, на що він відповів, що мені треба натертися пастою. Я вагався. Я не знав, чи мені роздягатися. Дон Хуан настояв, щоб я поквапився. Він сказав, що надто мало часу, щоб клеїти дурня. Я скинув увесь мій одяг.

Він взяв свій кістяний кілок і накреслив дві горизонтальні лінії на поверхні пасти, розділивши таким чином вміст кухля на три рівні частини. Тоді, починаючи з центру верхньої лінії, він провів перпендикуляр до інших двох, ділячи пасту на п'ять частин. Він вказав на нижню праву частину і сказав, що це для моєї лівої ступні. Площина вище — для ноги. Верхня, найбільша частина — для геніталій. Наступна частина під нею з лівого боку призначалась для правої ноги, а частина нижче — для правої ступні. Він сказав мені нанести частину пасти на підощву і ретельно її втирати. Тоді він вказував мені, де наносити пасту на внутрішній стороні лівої ноги, на геніталіях і вниз по внутрішній частині правої ноги і, зрештою, на правій підощві.

Я слідував його вказівкам. Паста була холодною і мала надзвичайно сильний запах. Коли закінчив втирати, я випростався. Запах мазі заповнив ніздрі. Я задихався. Сильний запах насправді не давав мені дихнути. Це було схоже на якийсь газ. Я намагався дихати ротом і спробував заговорити до дона Хуана, але не зміг.

Дон Хуан продовжував спостерігати за мною. Я спробував підійти до нього. Мої ноги здавались резиновими і довгими, надзвичайно довгими. Я зробив ще один крок. Мої коліна, здавалось, пружинили, і відчуття були, немов я на ходулях. Вони трусились, вібрували і гнучко стискались. Я позадкував. Рух мого тіла був повільний і нетвердий. Це більше нагадувало хитання взад і вперед. Я поглянув вниз і побачив дона Хуана, що сидів піді мною, далеко внизу. За інерцією я просунувся назад ще на крок, який був ще гнучкіший і довший, ніж попередній. І тут я злетів. Я пам'ятаю, як один раз опустився і відштовхнувся обома ногами і підстрибнув назад, плавно линуци на спині. Я бачив темне небо наді мною, і хмари пропливали повз мене. Тоді я обернувся тілом так, щоб могли дивитися вниз. Я

побачив чорну масу гір. Я рухався з шаленою швидкістю, тримаючи руки притиснутими до боків. Моя голова була кермом. Якщо я відкидав її назад, я робив вертикальні кола. Я змінював напрям, повертаючи голову вбік. Я насолоджувався такою свободою і швидкістю, якої не знав ніколи досі. Дивовижна темрява вселяла в мене відчуття смутку, дивного прагнення. Це було ніби я віднайшов місце, якому я належав — я віднайшов темряву ночі. Я спробував озирнутися довкола, але усе, що я відчув — була ніч, спокій, який, проте, мав таку могутню силу!

Раптом в мені з'явилась думка, що час спускатись, це було так, ніби я отримав наказ і мусив коритися. І я почав спускатись, як пір'їна, рухами маятника. Такий спосіб руху призвів до того, що мене почало нудити. Я рухався повільно і ривками, неначе мене опускали, смикаючи мотузку. Мені стало зле. Здавалось, моя голова ось-ось вибухне від нестерпного болю. Мене огорнула темрява. Я добре усвідомлював відчуття занурення в неї.

Наступне, що я пам'ятаю — те, як я прокинувся. Я був у моєму ліжку у моїй власній кімнаті. Я сів. Образ моєї кімнати розтанув. Я встав. Я був голий! Від того, що я встав, мені знов стало зле.

Місцевість була знайомою. Я був близько милі від дому дона Хуана. Неподалік від місця, де росли його рослини дурману. Раптом все стало на свої місця і я усвідомив, що мені потрібно повертатись через увесь шлях до будинку дона Хуана голим. Бути без одягу було глибоким психологічним дискомфортом, але не було жодної можливості вирішити цю проблему. Я подумав зробити собі спідницю з гілок, але ця думка здалась мені безглуздою і, окрім того, скоро вже мало світати, ранкові сутінки починали розсіюватись. Я забув про мій сором і нудоту і попрямував до будинку. Мене переслідував страх бути

викритим. Я остерігався людей і собак. Я намагався бігти, але пошкодив ноги об маленькі гострі камінчики. Я почав іти повільніше. Було вже повністю ясно, коли я побачив когось, хто наближався по дорозі, і я швидко стрибнув у кущі. Моє становище здавалось мені настільки недоречним. Ще нещодавно я насолоджувався неймовірним задоволенням польоту, і ось я вже переховуюсь, соромлячись своєї наготи. Я подумав вистрибнути знову на дорогу і чим духу пробігти повз чоловіка, що йшов. Я гадав, що він буде настільки здивований цим, що поки усвідомить побачене, лишиться далеко позаду. Я обдумував усе це, але не наважився ворухнутись.

Чоловік підійшов дорогою просто до мене і зупинився. Я почув, як він кличе мене по імені. Це був дон Хуан і в нього був мій одяг. Поки я вдягався, він дивився на мене і сміявся, він сміявся так сильно, що я почав сміятися теж.

Того ж дня, в п'ятницю п'ятого липня, дон Хуан попросив мене в деталях розповісти усе, що я пережив. Я розповів усе, що трапилось, настільки ретельно, наскільки зміг.

— Друга порція трави диявола використовується, щоб літати, — сказав він, коли я закінчив. — Самої по собі мазі — недостатньо. Мій бенефактор казав, що корінь надає керунок і мудрість, а це стає причиною польоту. Коли ти навчишся більшому і частіше використовуватимеш його для польоту, ти почнеш усе бачити з великою ясністю. Ти зможеш ширяти у повітрі на сотні миль, щоб бачити усе, що відбувається у будь-якому місці, де ти забажаєш, або щоб завдати смертельного удару своїм ворогам, які знаходяться на великій відстані від тебе. Наприклад, трава вже навчила тебе, як змінювати напрям. Таким самим чином вона навчить тебе речам, які неможливо описати.

— Яким речам, доне Хуане?

— Цього я не можу тобі оповісти. Кожен чоловік — інакший. Мій бенефактор ніколи не розповідав мені про те, чому він навчився. Він розповідав мені, що робити, але ніколи не говорив, що він пережив. Це дуже індивідуально.

— Але я розкажую вам усе, що бачив, доне Хуане.

— Зараз, так. Але згодом — не будеш. Наступного разу, як ти вживатимеш траву диявола, ти робитимеш це самостійно серед своїх власних рослин. Запам'ятай це. Саме тому я пішов шукати тебе сюди, де ростуть мої рослини.

Він більше нічого не сказав і я провалився в сон. Коли я прокинувся, був вже вечір. Я почувався сповненим сил. З якогось дива я був переповнений якимось фізичним задоволенням. Я був щасливий і задоволений.

Дон Хуан спитав мене:

— Тобі сподобалась ця ніч? Чи вона тебе налякала?

Я відповів, що ніч була справді пречудова.

— А як головний біль? Він був дуже сильним? — запитав він.

— Головний біль був такий же сильний, як і усі інші відчуття. Це було найгірше страждання, яке я колись мав, — сказав я.

— А чи утримає це тебе від того, щоб спробувати силу трави диявола це раз?

— Я не знаю. Я не хочу її зараз, але пізніше — можливо. Я насправді не знаю, доне Хуане.

Було одне питання, яке я хотів йому поставити. Я знав, що він і далі уникатиме, отже я чекав, щоб він сам торкнувся цієї теми. Я прочекав цілий день. Зрештою перед від'їздом увечері я запитав його:

— Я справді літав, доне Хуане?

— Це ж ти мені розповідав. Хіба не так?

— Я знаю, доне Хуане. Я маю на увазі, чи моє тіло справді літало? Я злетів як пташка?

— Ти завжди задаєш мені питання, на які я не можу відповісти. Ти літав. Тому що друга порція трави диявола саме для цього. Якщо прийматимеш її далі, ти навчишся неперевершено літати. Це не так вже й просто. Людина літає завдяки другій порції трави диявола. Це усе, що я можу тобі розповісти. Те, що ти хочеш знати, не має сенсу. Птахи літають, як птахи, а чоловік, який вжив траву диявола, літає, як чоловік, що вжив траву диявола [el enyerbado vuela así].

— Як пташка [Así como los pajaros]?

— Ні, як людина, що вжила траву [No, así como los enyerbados].

— Тоді я не літав насправді, доне Хуане. Я літав у своїй уяві, тільки у своєму розумі. Де було моє тіло?

— В куцах, — відповів він навідріз, але одразу ж зайшовся сміхом. — Твоя проблема в тому, що ти розумієш речі тільки в один спосіб. Ти не віриш, що людина літає, а все ж брухо здатен пересуватися на тисячі миль в одну мить, щоб побачити, що там діється. Він може завдати удар своїм ворогам на далекій відстані. Отож, літає людина, чи ні?

— Розумієте, доне Хуане, ми з вами дивимося у різні боки. Припустімо, до прикладу, один з моїх друзів-студентів був би тут зі мною, коли я вжив траву диявола. Чи здатен би він був бачити, як я летів?

— Знову ти зі своїми питаннями про те, що трапилось би, якби... Безглуздо так говорити. Якби твій друг чи ще хто-небудь вжив другу порцію трави, усе що він міг би зробити

— це летіти. Якби ж він просто спостерігав за тобою, він міг би побачити, як ти лешиш, а міг би і не побачити. Це залежить від людини.

— Але я маю на увазі, дон Хуан, що коли ми бачимо пташку і бачимо як вона летить, ми погодимося, що вона летіла. Але якби двоє з моїх друзів побачили, як я літав минулої ночі, чи погодились б вони, що я літав?

— Добре. Вони б могли погодитись. Ти погоджуєшся з тим, що птахи літають, тому що бачив, як вони літають. Літати — звичайна справа для пташок. Але ти не погодишся з іншими речами, які роблять птахи, бо ти ніколи не бачив, як вони їх роблять. Якщо б твої друзі знали, що чоловік може полетіти, вживши траву диявола, тоді вони б погодились.

— Давайте спробуємо по-іншому, дон Хуан. Що я хочу сказати, це якби я прикував себе міцним ланцюгом до скелі, літав би я таким самим чином, оскільки моє тіло не змогло б приймати участь зі мною у польоті.

Дон Хуан скептично поглянув на мене.

— Якби ти прикував себе до скелі, — сказав він, — я боюся, що ти б літав, тримаючи скелю на цьому важкому ланцюгові.

РОЗДІЛ 7

Збирання складників і підготовка їх для курильної суміші складають річний цикл. Перший рік дон Хуан розповідав мені процес. В грудні 1962 року, коли цикл був вдруге поновлений, дон Хуан вже тільки скеровував мене, я збирав інгредієнти самостійно, готував їх і відкладав до наступного року.

В грудні 1963 року новий цикл почався втретє. Тепер Дон Хуан показав мені як змішувати сухі складники, які я зібрав і приготував минулого року. Він висипав курильну суміш в маленьку шкіряну торбинку, і ми знову вирушили збирати інгредієнти для наступного року.

Протягом року, що минув між двома заготівлями, дон Хуан зрідка згадував про “димок”. Проте, щоразу як я приїздив побачитися з ним, він давав мені потримати люльку, і процес знайомства з люлькою розвивався у спосіб, який він мені вже описав. Він клав люльку в мої руки дуже обережно. Він вимагав абсолютної і старанної концентрації на цій дії і давав мені дуже точні вказівки. Будь-який доторк до люльки міг неминуче спричинити його або мою смерть, як він казав.

Як тільки ми закінчили третій збиральний і підготовчий цикл, дон Хуан вперше за усі ці роки почав говорити про димок як про союзника.

Понеділок, 23 грудня 1963 року

Ми поверталися до його будинку після того, як зібрали кілька жовтих квіток для суміші, які були одним із

необхідних складників. Я зауважив, що цього року ми не слідували у тій самій послідовності збирання інгредієнтів, як ми це робили минулого року. Він засміявся і сказав, що димок не піддатний настроям і обра́зам, як трава диявола. Для димка порядок збирання неважливий, усе, що потребувалось від людини, що вживає суміш — це обережність і точність.

Я запитав дона Хуана, що ми будемо робити з сумішшю, яку він приготував і дав мені на збереження. Він відповів, що вона належить мені, і додав, що я повинен її використати, як тільки це стане можливим. Я запитав, скільки її потрібно для одного разу. Маленька торбинка, яку він дав мені, містила приблизно втричі більше, ніж вміщається в маленькій пачці тютюну. Він сказав мені, що я повинен використати суміш протягом року, а скільки викурювати кожного разу — моя особиста справа.

Я хотів знати, що трапиться, якщо вміст торбинки не закінчиться. Дон Хуан сказав, що нічого не трапиться, димок нічого не вимагає. Сам він вже більше не має потреби курити, проте кожного року він готує нову суміш. Він виправився і сказав, що зрідка йому все ж треба курити. Я спитав, що він робить з невикористаною сумішшю, він не відповів. Він сказав, що суміш через рік більше не придатна.

Тут ми почали довгу суперечку. Я не міг правильно сформулювати мої запитання, а його відповіді спантеличували. Я хотів знати, чи суміш втрачає свої галюциногенні властивості або силу через рік, і тому потрібно здійснювати річний цикл, але він наполягав, що суміш ніколи не втрачає своєї сили. Відбувається лише те, сказав він, що чоловіку вона більше не потрібна, оскільки готовий новий запас. Старого запасу потрібно позбутися особливим чином, який дон Хуан не схотів мені тоді відкривати.

Вівторок, 24 грудня 1963 року

— Ви казали, що вам не потрібно більше курити, доне Хуане.

— Так, тому що димок — мій союзник. Мені більше не потрібно курити. Я можу викликати його будь-коли і будь-де.

— Ви маєте на увазі, що він приходить до вас, навіть коли ви не курите?

— Я мав на увазі, що приходжу до нього вільно.

— Я теж зможу так робити?

— Якщо тобі вдасться взяти його в якості союзника, зможеш.

Вівторок, 31 грудня 1963 року

В четвер 26 грудня я вперше мав контакт з союзником дона Хуана, димком. Цілий день я роз'їжджав з ним і догоджав йому. Ми повернулися до його будинку пізнім вечором. Я згадав, що за цілий день ми не мали й крихти в роті. Його це аніскільки не турбувало, замість того, він почав розповідати мені, що для мене дуже корисно познайомитися з димком. Він сказав, що я повинен спробувати сам, щоб зрозуміти, наскільки важливо мати такого союзника.

Навіть не давши мені можливості відповісти, дон Хуан сказав мені, що він збирається розкурити люльку для мене просто зараз. Я спробував відмовити йому, аргументуючи це тим, що я не впевнений, що готовий для цього. Я сказав йому, що відчуваю, що недостатньо довго тримав люльку.

Але він сказав мені, що в мене не так багато часу, щоб вчитись, і тому я повинен скористатися люлькою дуже скоро. Він дістав люльку з футляру і погладив її. Я сів на підлогу біля нього і з усіх сил намагався вдати хворобу або втрату свідомості — будь-що, щоб тільки відвернути цей неминучий крок.

Кімната була майже у цілковитій темряві. Дон Хуан запалив газову лампу і поставив її в куток. Зазвичай лампа залишала кімнату в легкій напівтемряві, її жовтувате світло завжди діяло заспокійливо. Однак цього разу світло здавалось тьмяним і незвично червоним; це позбавляло мене впевненості. Він розв'язав свою торбинку з сумішшю, не знімаючи її з мотузки, що висіла на його шії. Він підніс люльку поближче, під сорочку, і насипав трохи суміші в заглиблення. Він дозволив мені спостерігати за процесом, додавши, що якщо частина суміші і розсиплеться — вона залишиться під сорочкою.

Дон Хуан наповнив три чверті люльки, а тоді зав'язав торбинку однією рукою, тримаючи люльку в іншій. Він підняв маленьку глиняну тарілку і подав її мені, попросивши принести кілька невеличких вуглинок з вогнища надворі. Я пішов за будинок, зачерпнув трохи вуглин в пічці з невипаленої цегли і поквапився назад до його кімнати. Я відчував глибоке хвилювання. Це було неначе передчуття.

Я сів біля дона Хуана і подав йому тарілку. Він поглянув на неї і спокійно сказав, що вуглинки занадто великі, а йому потрібні менші, які могли б пройти в чашку люльки. Я повернувся до пічки і взяв кілька придатних жарин. Він знову взяв тарілку з вуглинами і поставив її перед собою. Він сидів зі схрещеними ногами, підігнутими під себе. Він поглянув на мене одним оком і нахилився вперед так, що його підборіддя майже торкнулося вуглин. Він тримав

люльку в лівій руці, і тут надзвичайно швидким рухом правої руки він підняв палаючий шматок жаринки і поклав її в чашку люльки. Тоді він всівся прямо, тримаючи люльку обома руками, взяв її до рота і затягнув три рази. Він протягнув свої руки до мене і настійливо прошепотів, щоб я взяв люльку обома руками і кури.

В голові промайнула ідея відмовитись від люльки і негайно втекти, але дон Хуан повторив вимогу, знову пошепки, щоб я взяв люльку і кури. Я подивився на нього. Його очі пильно дивилися просто на мене. Але його погляд був учасливим і дружнім. Мені стало зрозуміло: минуло вже багато часу, як я зробив свій вибір, отже тепер я не мав жодних інших можливостей, окрім як робити те, що він накаже.

Я взяв люльку і ледь не випустив з рук. Вона була гаряча. Я з максимальною обережністю підніс її до рота, бо гадав, що її жар нестерпно опікатиме мої губи. Але я не відчув ніякого жару взагалі.

Дон Хуан сказав мені вдихнути. Дим розтікався в моєму роті і, здавалось, циркулював там. Він був важкий! Відчуття було таке, ніби рот був наповнений тістом. Таке уподібнення спало мені на думку, хоча я ніколи не тримав у роті тісто. Дим також нагадував ментол, всередині рота раптом я відчув прохолоду. Це було освіжаюче відчуття. “Знову! Знову!” — почув я, як дон Хуан шепоче. Я відчував, як дим вільно просочується всередину мого тіла, майже без моєї участі. Більше мені не потрібно було переконань дона Хуана, я затягувався механічно.

Раптом дон Хуан нахилився до мене і забрав люльку з моїх рук. Він обережно витрусив попіл на тарілку з вуглинами. Тоді він намочив палець слиною і витер люльку всередині. Кілька разів продув трубку. Я бачив, як він сховав люльку в футляр. Його дії заволоділи моєю увагою.

Коли він закінчив чистити люльку і сховав її, він пильно подивився на мене. І тут я збагнув, що моє тіло заціпеніло, наповнилося ментолом. Я відчував, як моє обличчя стало важким, а щелепи почали боліти. Я вже не міг тримати рот закритим, але слина не скапувала. Мій рот палав сухістю, проте я не відчував спраги. Я почав відчувати незвичний жар, який охопив усю мою голову. Холодний жар! Здавалось, моє дихання розрізає ніздрі і верхню губу кожного разу, як я видихав. Мене не опалювало, як вогнем, відчуття нагадувало шматок льоду.

Дон Хуан сів біля мене праворуч і нерухомо притис футляр з люлькою до підлоги, немов утримуючи її силою. Мої руки теж стали важкими. Долоні обвисли, притягуючи плечі донизу. З носа текло. Я витер його зовнішньою стороною руки, і моя верхня губа стерлась! Я стер своє обличчя і вся моя плоть зникла! Я танув! Я відчував ніби моє тіло справді розтає. Я скочив на ноги і спробував за щось ухопитися — будь-що, за що я б зміг триматися. Я переживав жах, такий як ніколи досі. Я вхопився за стовп, вкопаний в центрі кімнати доном Хуаном. Якусь мить я простояв так, а тоді подивився на нього. Він все ще нерухомо сидів, тримаючи люльку, і дивився на мене.

Моє дихання було болуче гарячим (а може крижаним?). Це душило мене. Я прихилив голову до стовпа, щоб притулитися, але певно промахнувся, а моя голова продовжувала рухатися вниз, минувши місце, де був стовп. Я зупинився вже майже біля підлоги. Я витягнув себе вгору. Стовп був навпроти моїх очей! Я знову спробував притулити голову до нього. Я намагався керувати собою і бути уважним. Тримаючи очі відкритими, я нахилився вперед, щоб торкнутися стовпа лобом. Він був у кількох сантиметрах від моїх очей, але коли я підніс голову до нього, я пережив дивовижне відчуття, як я проходжу просто крізь нього.

В розпачі я намагався знайти раціональне пояснення і вирішив, що мої очі викривляють відстань і що стовп мав би бути в трьох метрах від мене, навіть попри те, що я бачу його безпосередньо перед обличчям. Тоді я вирішив раціональним шляхом визначити місцезнаходження стовпа. Я почав рухатися боком навколо нього, щоразу маленькими кроками. Я був переконаний, що кружляючи навколо стовпа таким чином я не здатен зробити коло більше ніж півтора метра в діаметрі. Якщо стовп справді в трьох метрах від мене, тобто далі витягнутої руки, то зрештою настане момент, коли я опинюся спиною до нього. Я вірив, що в цей момент стовп зникне, тому що насправді, він буде позаду.

Я продовжив обходити стовп по колу, але він залишався у мене перед очима поки я обійшов його. З розпачу я спробував вхопитися за нього обома руками, але мої руки пройшли крізь нього. Я вхопив повітря. Я уважно підрахував відстань між собою і стовпом. Я припустив, що це мало б бути біля метру. Тобто мої очі сприймали відстань як метр. Якийсь час я побавився зі сприйняттям відстані, рухаючи головою зі сторони в сторону, по черзі фокусуючи кожне око на стовпі, а потім на тому, що було за ним. Відповідно до моїх міркувань про відстань, стовп, без сумніву, знаходився переді мною, імовірно на відстані метру. Витягнувши руки, щоб не вдаритись головою, я щосили кинувся на нього. Відчуття було тим самим — я пройшов крізь нього. Цього разу я пройшов увесь шлях до підлоги. Я знову підвівся. Процес піднімання був, мабуть, найбільш незвичайною дією, що я вчинив цієї ночі. Я підняв себе думкою! Для того, щоб піднятися, я не задіював свої м'язи, ні скелет, як я це звично робив, бо більше не мав над ними контролю. Я зрозумів це, коли впав на землю. Проте моє зацікавлення, викликане стовпом, було дуже сильним, і я “підняв себе думкою”, неначе рефлексивною дією. Перш ніж я збагнув, що не можу поворушитись, я вже стояв.

Я покликав дона Хуана на допомогу. В одну мить я несамовито прокричав на увесь голос, але дон Хуан не поворухнувся. Він продовжував дивитися на мене краєм ока, неначе не хотів повернути голову обличчям до мене повністю. Я зробив до нього крок, але замість того відлетів назад і відчув, як вперся спиною в стіну. Я знав, що вдарився в стіну, але не відчув нічого, я був неначе повністю занурений у м'яку, пористу субстанцію — нею була стіна. Мої руки розходились в різні боки і повільно усе моє тіло, здавалось, тоне у стіні. Я міг тільки дивитись уперед, в кімнату. Дон Хуан так і сидів, дивлячись на мене, але навіть не поворухнувся, щоб допомогти мені. Я відчайдушно спробував зусиллям вирватися зі стіни, але моє тіло ще глибше занурилось і продовжувало тонути, усе глибше і глибше. У стані жаху, який неможливо передати, я відчував, як пориста речовина стіни замикається на моєму обличчі. Я спробував заплющити очі, але вони залишались незмінно розкритими.

Я не пам'ятаю, що трапилось ще. Раптом дон Хуан опинився навпроти мене, на короткій відстані. Ми були в іншій кімнаті. Я бачив його стіл і палаючий вогонь всередині глиняної пічки і краєм ока я розгледів огорожу у дворі. Я міг бачити усе дуже чітко. Дон Хуан приніс газову лампу і підвісив її до балки в центрі кімнати. Я спробував подивитися в інший бік, але мої очі були скеровані тільки вперед. Я не міг ні відчутти, ні розрізнити жодної частини свого тіла. Я не міг відчутти своє дихання. Але мої думки були вкрай ясні. Я усвідомлював усе, що відбувалося зі мною. Дон Хуан підійшов до мене і прозорість мого розуму зникла. Здавалось, щось у мені зупинилось. Думок більше не було. Я бачив, як він до мене підходив, і я ненавидів його. Я хотів розірвати його на шматки. В ту мить я був здатний його вбити, але не міг поворухнутись. Раптом в мене з'явилося невиразне відчуття тиску в голові, але воно теж

зникло. В мені лишилось тільки одне відчуття — нестримний гнів на дона Хуана. Я бачив його всього у кількох сантиметрах від себе. Я хотів розірвати його. Я відчув, як з мене виривається стогін. Щось у мені почало дрижати. Я почув, як дон Хуан говорить до мене. Його голос був м'який і заспокійливий і я відчув нескінченне задоволення. Від нахилився ближче і почав наспівувати іспанську колискову.

“Свята Ганна, чому малеча плаче?

За яблучком втраченим

Я дам тобі одне,

Я дам тобі друге.

Одне для хлопця, одне для тебе”.

Тепло охопило мене. Це було тепло серця і почуття. Слова дона Хуана віддавали далекою луною. Вони викликали забуті спогади дитинства.

Гнів, який я щойно відчував, розтанув. Відчуття образи змінилося в палке почуття радісної любові до дона Хуана. Він сказав, що я повинен боротися з бажанням заснути, що я більше не маю тіла і тепер вільний обернутися на що завгодно, що б не забажав. Він відступив. Мої очі знаходились на звичайному рівні, неначе я стояв напроти нього. Він протягнув свої руки до мене і сказав увійти в них.

Чи я зрушив уперед, чи він підійшов ближче до мене. Його руки були майже на моєму обличчі, на моїх очах, і все ж я не міг їх відчутти. Увійди в мої груди, — почув я його голос. Я відчув, як я поглинаю його. Це було те ж саме відчуття пористої стіни.

Потім я міг тільки чути його голос, що наказував мені дивитися і бачити. Я не міг більше його розрізняти. Мої очі безсумнівно були розплющені, адже я бачив спалахи світла

на червоному фоні, це було так, ніби я дивився на світло через опущені повіки. Тоді мої думки неначе увімкнулися знов. Вони повернулися нестримною навалою образів: облич, сцен. Картини без будь-якого порядку виникали і зникали. Це було схоже на дуже стрімкий сон, у якому образи перехоплюються один іншим та змінюються. Потім думки почали зменшуватись у кількості і інтенсивності, а згодом знов зникли. Лишилось тільки відчуття усвідомлення щастя. Я не був здатний розрізнити жодних образів або світла. Зненацька мене неначе виштовхнули. Я виразно відчув, як був піднесений вгору. І я був вільний рухатися з приголомшливою легкістю і швидкістю у воді і повітрі. Я плавав, як вугор, я перекручувався, вигинався і ширяв вниз і вгору за своїм бажанням. Я відчував прохолоду подуву вітру навколо себе. І я почав спускатися, як пір'їна, вперед і назад все нижче, нижче і нижче.

Субота, 28 грудня 1963

Вчора я прокинувся пізнім полуднем. Дон Хуан сказав мені, що я спокійно проспав близько двох днів. Я відчував пронизливий головний біль. Я випив трохи води і мені стало зле. Я відчував себе знеможеним, абсолютно без сил і після того, як трохи поїв, знову провалився в сон.

Сьогодні я почувався чудово відпочившим. Ми з доном Хуаном говорили про те, що я пережив з димком. Гадаючи, що він, як завжди, хоче почути усе, я почав описувати свої враження, але він зупинив мене і сказав, що це не обов'язково. Він сказав, що насправді я не зробив нічого і що я одразу ж заснув, так що немає про що говорити.

— А як же спосіб мого сприйняття? Хіба це взагалі неважливо? — наполягав я.

— Ні, з димком неважливо. З часом, коли ти навчишся мандрувати, ми про це поговоримо, коли ти навчишся проникати в речі.

— Хіба хтось здатен проникати в речі?

— Хіба ти не пам'ятаєш? Ти зайшов всередину цієї стіни і пройшов крізь неї.

— Я гадаю, насправді я збожеволів.

— Ні не збожеволів.

— Ви пережили щось подібне, коли курили димок вперше, доне Хуане?

— Ні, це було не те саме. У нас різні характери.

— Як це було у вас?

Дон Хуан не відповів. Я переформулював питання і запитав знов. Але він сказав, що не пам'ятає свій досвід, і що моє питання подібне до того, що запитати рибалку, що він відчував першого разу, коли ловив рибу.

Він сказав, що димок у якості союзника — унікальний, а я нагадав йому, що він казав, що Мескаліто теж унікальний. Він відповів, що вони обидва унікальні. Але вони якісно відрізняються.

— Мескаліто — це захисник, тому що він розповідає тобі і може скеровувати твої дії, — сказав він. — Мескаліто вчить правильному шляху в житті. І ти можеш бачити його, бо він зовні тебе. Димок, з іншого боку, — це союзник, він перетворює тебе і дає тобі силу, не показуючи тобі своєї присутності. Ти не можеш говорити з ним. Але ти знаєш, що він існує, тому що він забирає твоє тіло і робить тебе легким, немов повітря. Проте ти ніколи не побачиш його. І все ж він є, бо дає тобі силу здійснювати неймовірні речі, так, неначе забирає твоє тіло геть.

— Я справді відчував, неначе втратив своє тіло, доне Хуане.

— Так і було.

— Ви маєте на увазі, що я не мав тіла?

— А як ти гадав?

— Гаразд. Я не знаю; усе, що я можу сказати, це те, що я відчував.

— Те усе, що ти відчував, і було реальністю.

— Але як вам вдалося мене побачити, доне Хуане? Яким ви мене бачили?

— Яким я бачив тебе, неважливо. Це схоже на те, коли ти ловив стовп. Ти відчував, що він не тут, але ти ходив навколо нього. Щоб упевнитися, що він тут є. Але коли ти стрибнув на нього, ти знов відчув, що його насправді тут немає.

— Але ж ви бачили мене таким самим, як зараз, хіба не так?

— Ні! Ти був НЕ таким, як ти тепер!

— Добре! Я погоджуюсь, але в мене було тіло, хіба ні? Просто я не міг його відчувати.

— Ні! Чорт забирай! Ти не мав тіла, як те тіло, яке ти маєш сьогодні!

— Що тоді сталося з моїм тілом?

— Я думав, що ти здогадався. Димок забрав твоє тіло.

— Але куди воно поділося?

— Як ти, чорт забирай, хочеш, щоб я тобі це пояснив?

Усі намагання отримати раціональне пояснення виявились марними. Я сказав йому, що більше не хочу сперечатися чи задавати дурні питання, але якщо я прийму ідею, що

можливо втратити тіло, я втрачу усю мою раціональність.

Він сказав, що я перебільшую, як завжди, і що я нічого не втрачаю і не втрачу через димок.

Вівторок, 28 січня 1964 року

Я запитав дона Хуана, що він думає про те, щоб дати димок будь-кому, хто хотів би отримати такий досвід.

Він на це обурено відповів, що дати димок будь-кому — те ж саме, що його вбити, бо не буде нікого, хто б супроводжував його. Я попросив дона Хуана пояснити, що він має на увазі. Він відповів, що я тут знаходжуся живий і розмовляю з ним, бо він повернув мене назад. Без нього я ніколи б не прокинувся.

— Як ви повернули мені моє тіло, доне Хуане?

— Ти й сам навчишся цьому згодом, але ти навчишся робити все це самостійно. Справа в тому, що я хочу навчити тебе стільки, скільки ти здатен, поки я ще тут. Ти вже згаяв достатньо часу, ставлячи дурнуваті питання про безглузді речі. Але цілком можливо, що це не твоє призначення пізнати усе про димок.

— Гаразд, а що тоді мені робити?

— Дозволь димку навчити тебе так багато, як ти зможеш навчитись.

— Димок також вчить?

— Звісно він вчить.

— Він вчить так, як Мескаліто?

— Ні, це не вчитель, як Мескаліто. Він не показує ті ж самі

речі.

— Але чого тоді вчить димок?

— Він показує тобі, як оволодіти його силою, і вчить, що ти маєш прийняти його стільки раз, скільки ти зможеш.

— Твій союзник дуже страшний, доне Хуане. Це не було схоже ні на що з того, що раніше зі мною бувало. Я думав, що втратив розум.

З якоїсь причини це була найбільш відповідна версія, що приходила мені на думку. Загалом я усвідомлював, що в підсумку усіх незвичних станів від вживання інших галюциногенів і порівняння їхньої дії — єдина думка, яка мені приходила в голову знову і знову, полягала в тому, що з димком просто втрачаєш розум.

Дон Хуан відкинув таке порівняння, сказавши, що те, що я пережив, була неймовірна сила. І щоб оволодіти цією силою, сказав він, ти повинен жити сильним життям. Ідея сильного життя стосується не тільки підготовчого періоду, але також тягне за собою зміну у ставленні до всього, після того, як набувається досвід. Він сказав, що димок настільки сильний, що чоловік може відповідати йому тільки силою, інакше його життя розлетиться на друзки.

Я запитав його, чи має димок однаковий вплив на кожного. Він сказав, що димок викликає трансформацію, але не в усіх.

— Тоді яка причина того, що димок викликав трансформацію в мені? — запитав я.

— Це, я гадаю, дуже дурне питання. Ти покійрно виконав кожний необхідний крок. Немає дива в тому, що димок трансформував тебе.

Я знову попросив його розповісти мені про те, як я виглядав. Мені хотілося дізнатися, яким я здався. Образ безтілесного буття, який він поселив в моїх думках, був

нестерпно незбагнений.

Він відповів, що насправді він боявся дивитися на мене, він відчував те ж саме, що мав би відчувати і його бенефактор, коли він дивився, як дон Хуан курить вперше.

— Чому ж ви боялись? Я був такий страшний? — запитав я.

— Я ніколи раніше не бачив, як хтось інший курить.

— Ви ніколи не бачили, як курить ваш бенефактор?

— Ні.

— Ви ніколи не бачили навіть себе?

— Як я міг?

— Ви могли курити навпроти дзеркала.

Він не відповів, але пильно поглянув на мене і похитав головою. Я знову запитав його, чи можливо дивитися в дзеркало. Він відповів, що дивитися можливо, але небажано, адже той, хто на таке наважиться, ймовірно помер би зі страху або через ще щось.

— Тоді він мав би виглядати жахливо. — сказав я.

— Усе своє життя я бажав це знати, — сказав він. — Проте я ніколи не розпитував про це і не дивився в дзеркало. Я навіть не думав про це.

— Як же тоді мені дізнатися про це?

— Ти повинен чекати так, як чекав я, доки зможеш передати димок ще комусь, якщо, звісно, ти колись оволодієш ним. Тоді ти побачиш, як виглядає людина. Так говорить правило.

— А що, якби я курих навпроти фотоапарату і зробив знімок себе самого?

— Я не знаю. Можливо, димок міг би налаштуватися проти тебе. Але я припускаю, ти гадаєш, що він настільки

безпечний, що ти можеш гратися з ним.

Я сказав йому, що не збирався гратися, а він сам казав мені раніше, що димок не вимагає визначених кроків, і я гадав, що не було б ніякої шкоди в тому, що я хочу дізнатися, як хтось виглядає. Він поправив мене, сказавши, що він говорив про відсутність необхідності слідувати певному порядку, як з травою диявола; усе, що потрібно з димком — це належне ставлення, сказав він. В такому сенсі кожен повинен точно слідувати правилу. Він навів мені приклад, показавши, що неважливо, який з складників суміші збирається першим, але вся суміш має бути правильною.

Я запитав його, чи була б якась шкода, якби я розповів комусь про мій досвід. Він відповів, що єдина таємниця, яку ні за яких обставин не можна відкривати — як готувати суміш, як поводитись і як повертатись, інші питання, що стосуються цього — не мають ніякої цінності.

РОЗДІЛ 8

Моя остання зустріч з Мескаліто складалася із сесії з чотирьох підходів, які зайняли послідовно чотири дні. Дон Хуан назвав цей період “мітот”*. Це була пейотна церемонія для майстрів пейоту та їхніх учнів. Тут було двоє літніх чоловіків, віку дона Хуана, один з яких був лідером, і п’ятеро молодших чоловіків зі мною включно.

*мітот, старовинний індіанський танок

Церемонія проходила в штаті Чіхуахуа, в Мексиці, неподалік кордону з Техасом. Вона складалась з наспівів і вживання пейоту протягом ночі. В денний час нас обслуговували жінки, які залишалися поза межами місця церемонії. Щодня вони постачали воду і невелику кількість дозволеної ритуальної їжі.

Субота, 12 вересня 1964 року

Протягом першої нічної церемонії, в четвер, третього вересня, я прийняв вісім шматочків пейоту. Вони на мене не подіяли, або якщо і подіяли, то їх вплив був надто слабким. Майже усю ніч я просидів із заплющеними очима. Так я почувався набагато краще. Я не засинав і не відчував втоми. В самому кінці спів став дуже незвичним. В коротку мить я відчув піднесення і мені захотілось плакати, але пісня раптом скінчилась, і відчуття зникли.

Ми усі піднялись і вийшли надвір. Жінки дали нам воду. Дехто з чоловіків прополоскав рот, інші — випили воду. Чоловіки не розмовляли взагалі, але жінки теревенили і сміялися протягом усього дня. Ритуальну їжу подали в обід.

Це була варена кукурудза.

На заході сонця в п'ятницю, четвертого вересня, почалась друга церемонія. Лідер заспівав свою пейоту пісню, і цикл пісень та споживання пейоту почався знову. Все скінчилося ранком, коли кожен чоловік співав свою власну пісню в унісон з іншими.

Коли я вийшов, я не побачив такої ж кількості жінок, як напередодні. Хтось дав мені воду, але мене більше вже не цікавило те, що відбувалося навколо. Я знов з'їв вісім шматочків пейоту — ефект був іншим.

Здається, вже справа йшла до кінця, коли незабаром спів почав прискорюватись з кожним, хто співав, дужче і дужче. Я відчував, як щось або хтось зовні будинку хоче увійти. Я не міг зрозуміти, чи сенс співу у тому, щоб перешкодити йому увірватися досередини, чи щоб привабити його.

Я був один єдиний, хто не мав пісні. Усі вони, здається, здивовано поглядали на мене, особливо молодші чоловіки. Я став почуватись ще більш збентежено і заплющив очі.

Тоді я збагнув, що міг відчувати усе, що діється набагато краще, тримаючи очі заплющеними. Ця думка безроздільно заповнила усю мою увагу. Я заплющив очі і став дивитись на чоловіків навпроти. Коли я відкрив очі, нічого не змінилось. Усе навколо було для мене точно тим самим, незалежно від того, були мої очі розплющені чи заплющені.

Зненацька усе зникло, неначе розсипалось на друзки, а тоді з'явилась людиноподібна фігура Мескаліто, яку я вже бачив два роки тому. Він сидів неподалік боком до мене. Я пильно вдивлявся в нього, але він не звертав на мене уваги і жодного разу не обернувся.

Я був впевнений, що зробив щось не так, щось, що тримало його на відстані. Я підвівся і рушив до нього щоб запитати

його про це. Але ця моя дія примусила усе зникнути. Усе почало блякнути і замість того, що я щойно бачив з'явилися фігури чоловіків, з якими я приймав участь у церемонії. Я знов почав чути гучний несамовитий наспів.

Я пішов до кущів неподалік, щоб трохи розім'ятись. Усе навколо виглядало пронизливо чітким. Я зауважив, що можу бачити в темряві, але цього разу мене це не здивувало. Мене хвилювало питання: чому Мескаліто уникає мене?

Я повернувся до групи, щоб продовжити, і приблизно в той час, як я заходив до будинку, почув важкий гуркіт і відчув тремтіння. Земля трусилась. Це був той самий звук, який я чув у долині пейоту двома роками раніше.

Я побіг назад в кущі. Я знав, що Мескаліто був там і що я повинен знайти його. Але його там не виявилось. Я дочекав до ранку і повернувся до інших перед закінченням сесії.

Та ж сама церемонія повторилась і на третій день. Я не відчував втоми, але увесь день по обіді проспав.

Увечері в суботу, п'ятого вересня, старий чоловік заспівав свою пейотну пісню, щоб знову почати цикл. Протягом цієї сесії я жував тільки один шматок пейоту. Цього разу я не слухав жодної пісні і ні на що не звертав увагу. Від самого початку усім своїм єством я зосередився на одній єдиній думці. Я знав, що не вистачає чогось страшно важливого для мого добра.

Поки чоловік співав, я дуже гучно попросив Мескаліто навчити мене пісні. Моє прохання змішалось з голосом того, хто співав. І одразу ж я почув пісню у моїх вухах. Я повернувся, сів спиною до групи і почав слухати. Я чув слова і мелодію знову і знову. Я повторював їх доти, доки не вивчив усю пісню. Це була довга пісня іспанською мовою. Тоді я кілька разів проспівав пісню в групі, а

невдовзі в моїх вухах почулась нова пісня. До ранку я проспівав обидві пісні незчисленну кількість разів. Я відчував оновлення і міць.

Після того, як нам дали воду, дон Хуан вручив мені сумку і ми попрямували до пагорбів. Це був довгий і напружений шлях до пологого узгір'я. Там я помітив кілька рослин пейоту. Але з якоїсь причини я не хотів дивитись на них. Після того, як ми пересікли долину, група розпалася. Дон Хуан і я повернули назад і йшли, збираючи пейот, я допомагав йому так, як і першого разу.

Ми повернулися пізнім вечором в неділю 6 вересня. Вночі лідер знову почав цикл. Ніхто не промовив ні слова, але я знав дуже добре, що це остання сесія. Цього разу старійшина співав нову пісню. Торбина із свіжими шматками пейоту передавалась по колу. Я вперше скуштував свіжий пейот. Шматок був соковитий, але жувати його було важко. Він нагадував важкий зелений плід і був більш гострим і гірким, ніж сухий пейот. Особисто мені свіжий пейот здався незрівнянно більш живим.

Я розжував чотирнадцять шматків, уважно їх рахуючи. Коли я жував останній, почувся знайомий гуркіт, що позначав присутність Мескаліто. Усі нестямно співали, і я знав, що дон Хуан й усі інші насправді теж чули цей гуркіт. Я відкинув думку, що їх реакція була спровокована знаком одного з групи тільки для того, щоб обманути мене.

В цю мить я відчув, як величезна хвиля мудрості поглинає мене. Здогадки, які не залишали мене три роки, поступилися визначеності. Три роки знадобилося мені, щоб усвідомити, чи швидше винайти, що яким би вмістом не володів кактус *Lophophora williamsii*, існування Мескаліто ніяким чином не залежить від мене. Він існує сам по собі де завгодно, у всьому просторі. І тепер я знав це.

Я збуджено співав, доки міг вимовляти слова. Я почувався так, неначе мої пісні виходили зсередини мого тіла, нестримно його струшуючи. Я відчував потребу вийти і знайти Мескаліто, або я б вибухнув. Я вирушив у напрямі пейотного поля, продовжуючи співати свої пісні. Я знав, що вони — мої особисті, безсумнівний доказ моєї унікальності. Я добре відчував кожен свій крок. Кроки відгукувались від землі. Їхній відгук викликав відчуття ейфорії людського буття, яку неможливо описати.

Кожна рослина пейоту на полі світилася блакитним іскристим сяйвом. Одна з них світилася дуже яскраво. Я сів навпроти неї і заспівав їй мої пісні. Поки я співав, Мескаліто вийшов з рослини — та сама фігура чоловіка, яку я вже бачив перед тим. Він дивився на мене. З великим завзяттям, як на мій темперамент, я заспівав йому. Чувся звук флейти або вітру, подібний до музичної вібрації. Він, здається, промовив те ж саме, що й два роки тому: “Чого ти хочеш?”

Я говорив дуже голосно. Я сказав, що мені відомо, що в моєму житті і моїх вчинках щось неправильно, але я не можу зрозуміти, що саме. Я просив його сказати мені, що зі мною не так, і також сказати мені його ім'я, яким я міг би покликати його тоді, коли потребуватиму його допомоги. Він поглянув на мене, його губи видовжились в трубку, доки не досягли мого вуха, і тоді він сказав мені своє ім'я.

Раптом я побачив свого батька, який стояв посередині пейотного поля, але поле зникло і сцена обернулася моїм старим домом, будинком мого дитинства. Мій батько і я стояли біля фігового дерева. Я обійняв тата і хутко почав розповідати йому про речі, які я ніколи не був здатний йому розповісти. Кожна моя думка була лаконічна і чітка. Це було так, неначе я насправді не мав часу і повинен був висловити усе одразу. Я говорив приголомшливі речі про

свої почуття до нього, речі, які я б ніколи не наважився висловити за звичайних обставин.

Мій тато мовчав. Він просто слухав, а потім був неначе відтягнутий кудись геть. Я знов лишився на самоті. Я розплакався, відчуваючи каяття і жаль.

Я пішов через пейотне поле, вимовляючи ім'я Мескаліто, якому він мене навчив. Щось виростало з дивної, подібної до світла рослини пейоту. Це був довгий світлий предмет — стовп світла розміром з людину. За одну мить він освітив усе поле інтенсивним жовтуватим чи то бурштиновим світлом, а тоді він освітив усе небо над нами, утворивши надзвичайне дивуюче видовище. Я гадаю, я міг осліпнути, якби продовжував дивитись. Я заплющив очі і закрив голову руками.

Я був упевнений, що Мескаліто наказав мені з'їсти ще один шматок пейоту. Я подумав, що не маю ножа, щоб зрізати його.

— Їж з землі, — промовив він мені таким же дивним чином.

Я ліг на живіт і почав жувати верхівку рослини. Це розпалило мене. Я відчував тепло і ясність у кожному куточку свого тіла. Усе навколо ожило. Усе наповнилося витонченими, складними деталями, але все ж залишалось простим. Я був усюди, я міг бачити усе згори, знизу і навколо одночасно.

Це особливе відчуття тривало достатньо довго, щоб я зміг усвідомити його. Згодом воно перемінилось на гнітючий страх, страх, який захопив мене не зненацька, але якось швидко. Спочатку мій дивовижний світ тиші був струшений різкими звуками, це не примусило мене хвилюватись. Потім звуки стали гучнішими і неперервними, неначе вони наступали на мене. Поступово я втратив відчуття польоту у аморфному, невизначеному і прекрасному світі. Звуки

перетворилися на гігантські кроки. Щось величезне дихало і рухалось навколо мене. Я був упевнений, що воно полює на мене.

Я побіг і сховався під валуном, намагаючись звідти розгледіти, що мене переслідує. Однієї миті я виповз зі своєї схованки подивитись, і ким би не був мій переслідувач, він стояв наді мною. Він нагадував морську водорість. Водорість накинулась на мене, і я подумав, що вона збирається розчавити мене, але помітив, що знаходжусь всередині заглибини чи тунелю. Я чітко бачив, що ця ламінарія не повністю вкривала землю навколо мене. Залишався невеличкий відкритий простір під валуном. Я спробував заповзти в нього. Я помітив, як рідина великими краплями скапувала з водорості. Я знав, що це травний сік, який розчинить мене. Краплина впала мені на руку, я спробував обтерти її в землі, потім наслинив і далі обтирав землею. В певний момент я став майже пароподібним. Щось мене виштовхувало до світла. Я подумав, що ламінарія перетравила мене. Я невиразно розрізняв світло, яке щоразу ставало яскравішим, воно просочувалось з-під землі, поки зрештою не прорвалося і не обернулося на сонце, що виходило з-за гір.

Повільно в мені почали відновлюватись звичні процеси відчуття. Я ліг на живіт, поклавши підборіддя на зігнуту руку. Рослина пейоту навпроти мене знов почала світитися, не встиг я оком моргнути, як стовп світла знов з'явився. Він простерся наді мною. Я сів. Світло спокійною і відчутною силою торкнулося цілого мого тіла, а потім згорнулося і зникло.

Я біг увесь час, поки не опинився серед інших чоловіків. Усі разом ми повернулися в місто. Дон Хуан і я залишилися ще на один день з доном Роберто, лідером пейотної церемонії. Я проспав увесь час, поки ми залишались у нього.

Коли ми вже збирались від'їжджати, юнаки, які приймали участь у пейотних сесіях, підійшли до мене. Вони по черзі обіймали мене і тихенько посміювалися. Кожний з них представився. Я проговорив з ними кілька годин про усе, окрім пейотних зустрічей.

Дон Хуан сказав, що час іти, і вони знов мене обійняли. “Повертайся”, — сказав один із них. — “Ми вже чекаємо на тебе”, — додав інший. Я повільно від'їжджав, намагаючись розгледіти старших чоловіків, але нікого з них там не було.

Четвер, 10 вересня 1964 року

Переказуючи дону Хуану свій досвід, я завжди був змушений відновлювати усі події крок за кроком, на межі своїх можливостей. Це, здавалось, було єдиним способом згадати усе.

Сьогодні я розповів йому деталі моєї останньої зустрічі з Мескаліто. Він уважно слухав мою розповідь до того моменту, коли Мескаліто сказав мені свої ім'я. Тут дон Хуан зупинив мене.

— Відтепер ти сам по собі, — сказав він. — Захисник прийняв тебе. Тепер я мало чим зможу тобі допомогти. Ти більше нічого не повинен розказувати мені про свої зустрічі з ним. Тепер ти знаєш його ім'я, і ні його імені, ні про те, що він робить з тобою, ніколи не має знати жодна жива істота.

Я наполягав, що я хочу розповісти йому усе в деталях про те, що пережив, тому що це усе є для мене незрозумілим. Я сказав йому, що потребую його допомоги, щоб інтерпретувати те, що я бачив. Він відповів, що я можу робити це самостійно, і що так буде набагато краще для

мене — почати думати самостійно. Я заперечив, що я зацікавлений слухати його думку, оскільки щоб досягти самостійно, потрібно надто багато часу, і я не знаю, як це робити.

Я сказав:

— Взяти, до прикладу, пісні. Що вони означають?

— Тільки ти можеш вирішити це, — сказав він, — Як я можу знати, що вони означають? Тільки захисник може сказати тобі про це, так само, як і навчити своїм пісням. Якби я пояснював тобі, що вони означають, це було б те саме, що ти вивчив би чийсь чужі пісні.

— Що ви маєте на увазі, доне Хуане?

— Можна точно сказати, хто обманює, слухаючи, як співають пісні захисника. Тільки ті пісні, які наділені душею, належать йому і були передані ним. Решта — скопійовані чужі пісні. Люди часто брешуть. Вони співають чужі пісні, навіть не знаючи, про що у них йдеться.

Я сказав, що я мав намір тільки запитати, для чого ці пісні використовуються. Він відповів, що пісні, які я вивчив — для закликання захисника, і що я завжди можу використовувати їх разом із його іменем, щоб покликати його. Пізніше Мескаліто може навчити мене й інших пісень для інших цілей, сказав дон Хуан.

Тоді я запитав його, коли, на його думку, захисник прийме мене повністю. Він засміявся так, неначе моє питання було ідіотським. Він сказав, що захисник вже прийняв мене, і щоб до мене дійшло, що він це зробив, він аж двічі показався мені як світло. Дон Хуан, здавалось, був дуже вражений тим, що я бачив світло два рази. Він наголосив на цьому моменті моєї зустрічі з Мескаліто.

Я сказав йому, що не розумію: як це можливо бути

прийнятим захисником і проте бути наляканим ним в той самий час.

Він довгий час не відповідав. Здавалось він був спантеличений. Зрештою він сказав:

— Це ж так просто. Те, що він хотів тобі сказати, настільки очевидне, що я не можу збагнути, як ти цього не розумієш.

— Це все і далі незрозуміле мені, доне Хуане.

— Щоб насправді побачити і осягнути те, що має на увазі Мескаліто, потрібен час; думай про його уроки, доки вони не стануть ясними.

П'ятниця, 11 вересня 1964 року

І знову я наполягав, щоб дон Хуан розтлумачив мої видіння. Якийсь час він мовчав, а тоді заговорив так, ніби ми розмову про Мескаліто вже закінчили.

— Бачиш, як безглуздо розпитувати, чи він є тим, з ким ти завжди можеш поговорити? — сказав дон Хуан. Він не схожий ні на що, що ти колись міг би побачити. Він подібний до чоловіка, і в той же час він не схожий на жодну людину. Важко це пояснити людям, які нічого не знають про нього і хочуть одразу дізнатися усе. До того ж, його уроки такі ж загадкові, як і він сам. Я не знаю жодної людини, яка б могла передбачити його вчинки. Ти запитуєш — він показує тобі шлях, але він не говорить тобі про це так, як ти і я спілкуємось між собою. Тепер розумієш, що він робить?

— Це мені зрозуміло, але що мені важко осягнути, це що він хоче мені сказати.

— Ти просив його сказати, що з тобою не так, і він зобразив

тобі повну картину. Тут не може бути помилки! Ти не можеш стверджувати, що ти не розумієш. Це не було спілкування і все ж було. Потім ти запитав його про щось інше, і він відповів тобі в точно такий самий спосіб. Що ж до того, що він мав на увазі, я не впевнений, чи вірно розумію це, тому що ти не схотів розповісти мені про своє питання.

Я дуже уважно пригадав і повторив питання, які задавав, я промовив їх так само, як і вперше: “Чи правильно я чиню? Чи вірний шлях я обрав? Що мені робити зі своїм життям?” Дон Хуан сказав, що питання, які я задав — лише слова. Набагато краще не виголошувати питання, а запитувати їх внутрішньо. Він сказав мені, що захисник дав мені урок, і щоб довести те, що він має на увазі ним і щоб не лякати мене, він двічі явився як світло.

Я сказав, що все ще не можу зрозуміти, чому Мескаліто лякав мене, якщо він прийняв мене. Я нагадав дону Хуану, що згідно з його твердженням, бути прийнятим Мескаліто означає, що його форма стає постійною і не перетворюється з радості на жах. Дон Хуан розсміявся з мене знов і сказав, що якщо б я обміркував питання в моєму серці, коли розмовляв з Мескаліто, я б міг зрозуміти його урок.

Думати про питання, яке було в моєму серці, було для мене важким випробуванням. Я сказав дону Хуану, що в моїй голові було багато різних речей. Коли я запитав, чи на правильному я шляху, я мав на увазі: “Чи я перебуваю водночас у двох світах? Який світ правильний? З яким світом мені пов’язати життя?”

Дон Хуан вислухав мої пояснення і зробив висновок, що я не маю ясного бачення світу, і що захисник дав мені чудовий і зрозумілий урок. Він сказав:

— Ти гадаєш, що для тебе є два світи, два шляхи. Але

насправді є лише один. Захисник показав тобі це з неймовірною прозорістю. Єдиний світ, доступний тобі — це світ людини, і ти не можеш вирішити покинути його. Ти — чоловік! Захисник показав тобі світ щастя, в якому немає різниці між речами, тому що немає нікого, хто б запитував про різницю. Але цей світ не належить людині. Захисник викинув тебе з нього і показав, як людина думає і бореться. Це світ людини! І бути людиною — це бути приреченим жити у цьому світі. Ти маєш шаленство вважати, що живеш у двох світах, але це всього лише твоя дурість. Оскільки для нас є лише один єдиний світ. Ми — люди і повинні із радістю слідувати за світом людей.

— Я впевнений, що його урок означав саме це.

РОЗДІЛ 9

Дон Хуан, здавалось, хотів примусити мене працювати з травою диявола так багато, як це взагалі можливо. Така позиція взагалі не співпадала з його позірною ворожістю до цієї сили. Це виявлялось у тому, що він часто говорив, що наближається час, коли я повинен буду курити знову, і тому я повинен набути більш глибоких знань про силу трави диявола.

Він неодноразово пропонував мені ще раз випробувати траву диявола чаклуванням з ящірками. Думка про це довгий час займала мене. Відчуття невідворотності драматично наростало, доки я не відчув себе зобов'язаним здійснити те, що вимагав дон Хуан. І одного дня я вирішив вдатися до магії, щоб знайти кілька вкрадених речей.

Понеділок, 28 грудня 1964 року

В суботу 19 грудня я зрізав корінь дурману. Я зачекав, поки повністю не стемніє, щоб станцювати навколо рослини. Я готував екстракт кореню протягом ночі, і в неділю о шостій ранку я прийшов на місце мого дурману. Я сів навпроти нього. Я захопив докладні записи, в яких містився опис уроків дона Хуана про цю процедуру. Прочитавши їх знову, я зрозумів, що не повинен розмелювати насіння тут. Дивним чином вже те, що я знаходжусь тут, навпроти моєї рослини, давало мені виняткове відчуття емоційної стійкості, ясності думок і силу концентруватися на діях, яких мені зазвичай бракувало.

Я ретельно прослідував усім вказівкам, так розраховуючи час, щоб паста і корінь були готові до надвечір'я. Біля п'ятої

години вечору я був зайнятий спробами впіймати ящірок. Півтори години я намагався це зробити усіма можливими методами, які зміг вигадати, але усі мої намагання провалилися.

Я сидів навпроти дурману у намаганнях вигадати спосіб завершити мій намір, коли я раптом згадав, як дон Хуан казав, що з ящірками треба говорити. Спочатку мені здавалось безглуздим говорити до ящірок. Це було так, неначе я був перед аудиторією. З часом це відчуття зникло, і я почав говорити. Вже було майже темно. Я підняв камінь. Під ним сиділа ящірка. Вона сиділа у заціпенінні. Я взяв її, а тоді побачив, що там була ще одна ящірка, під іншим каменем. Вони навіть не ворухнулись.

Зашивання рота і очей було найважчим завданням. Я зауважив, що дон Хуан надавав усім моїм діям відчуття необхідності. Він наполягав на тому, що коли чоловік починає діяти, його вже ніщо не має зупиняти. Однак, якби я захотів зупинитись, ніщо б не могло мені завадити. Мабуть, я не хотів зупинитись.

Я відпустив одну ящірку, і вона побігла на північний схід — гарний знак, але важкий досвід. Я прив'язав іншу ящірку до мого плеча і намастив скроні так, як мене було навчено. Ящірка була жорстка на дотик, на якусь мить я навіть подумав, що вона померла, а дон Хуан ніколи не говорив мені про те, що робити, якщо це трапиться. Але вона була лише в заціпенінні.

Я випив трунок і якийсь час зачекав. Нічого дивного не відбувалось. Я почав намащувати пасту на скроні. Я наклав її двадцять п'ять разів. Тоді цілком механічно, я був дуже неуважний, я почав намащувати пасту на усе чоло. Коли я зрозумів свою помилку — швидко стер пасту. Моє чоло вкрилося потом, я став дуже збудженим. Мене охопила сильна тривога, адже дон Хуан суворо заборонив мені

намащувати пасту на чоло. Страх перейшов у відчуття цілковитої покинутості та приреченості. Я був там один-однісінький. Якби зі мною щось трапилось, не було нікого, хто б міг мені допомогти. Мені захотілось втекти звідти геть. Мене охопило панічне відчуття нерішучості, я не знав, що мені робити. Потік думок захлиснув мій розум, спалахуючи з надзвичайною швидкістю. Я зауважив, що ці думки були дивні, вони дивували мене тому, що, здавалось, приходили в інший спосіб, ніж звичайні думки. Я знав, як я думаю. Мої думки мали визначений порядок і він був моїм, тому я міг би визначити будь-яке відхилення.

Одна з чужих думок стосувалась висловлювання якогось автора. Мені важко пригадати, але це було більше схоже на голос, неначе хтось сказав позаду мене. Це трапилось настільки швидко, що налякало мене. Я спробував зупинитись, щоб обміркувати усе це, але воно перейшло у звичайний хід думок. Я був упевнений, що читав цей вислів, але не міг згадати імені автора. І раптом пригадав: це був Альфред Кребер. Тоді інша чужа думка перервала мене і “сказала”, що це не Кребер, а Георг Зіммель написав ці слова. Я наполягав, що це був Кребер, і далі поринув у гущину суперечки з самим собою. Я забув про своє відчуття самотності.

Мої повіки стали важкими, так, неначе я прийняв снодійне. Не зважаючи на те, що я ніколи не приймав снодійного, саме такий образ виник у мене. Я почав провалюватися в сон. Я захотів піти до авта і залізи в нього, але я не міг рухатись.

Тоді цілковито раптово я прокинувся, чи, швидше, я ясно відчув це. Моя перша думка була про те, котра зараз година дня. Я озирнувся навколо. Я не був навпроти моєї рослини. Безтурботно я усвідомив той факт, що я переживаю черговий досвід магії. Годинник над моєю головою

показував 12:35. Я знав, що був полудень.

Я побачив молодого чоловіка, який ніс стос паперів. Я був настільки близько від нього, що міг торкнутися. Я навіть бачив, як пульсують вени на його шиї, і чув швидко биття його серця. Я повністю заглибився у те, що бачу, і вже не спостерігав за характером моїх думок. Тоді я почув “голос” у своїх вухах, який описував сцену, і я зрозумів, що “голос” був чужим в моєму розумі.

Я настільки захопився слуховим описом сцени, що геть втратив інтерес до візуального сприйняття. Звук долинав до мого правого вуха, над плечем. Фактично він утворював сцену, описуючи її. Але усе це керувалося моєю волею, тому що я міг зупинити сцену в будь-який момент і оглянути усе до найменших подробиць. Я “чув-бачив” цілісно усю послідовність дій юнака. Голос продовжував пояснювати в усіх подробицях усе, що відбувалось, але чомусь це не було важливим. Цей голосок мав надзвичайний вплив на мене. Тричі я намагався обернутися, щоб побачити, хто говорить. Я пробував повернути голову вправо або просто несподівано обернутися і побачити, чи є хтось. Але кожного разу, коли я робив це, мій зір ставав розмитим. Я подумав: причина того, що я не можу повернутися назад, в тому, що сцена — не у площині звичайної реальності. І ця думка була моя власна.

Відтепер я зосередив свою увагу виключно на голосі. Здавалось, він походив від мого плеча. Він був цілковито чистим, попри те, що був тоненьким. Він неначе нагадував дитячий голос або фальцет, але водночас був голосом мініатюрного чоловічка. І також він не належав мені. Я зробив висновок, що це була англійська. Кожного разу, як я намагався навмисне вловити мить звуку, він повністю вщухав або ставав невиразним, і сцена блякла. Я подумав про порівняння. Голос був як картинка, що утворена

пилинками на повіках або кров'яними судинами на рогівці ока, подібна до хробака, форму якої можна іноді бачити, поки не концентруєш на ній погляд, але в мить, коли намагаєшся розгледіти, вона вислизає з поля зору, рухаючись по поверхні ока.

Я цілковито втратив інтерес до того, що відбувалось. Поки я слухав, голос ставав більш складним. Те, що я вважав голосом, було більш схоже, ніби щось нашіптувало думки мені на вухо, але й таке порівняння неточне. Щось ніби думало замість мене. Думки були зовні мене. Я знав, що це було так, тому що я міг помічати свої власні думки і думки іншого в одну й ту ж мить.

В момент коли голос утворював сцени з діями юнака, я усвідомив, що його дії не мають нічого спільного з моїм питанням про втрачені предмети. Юнак виконував доволі складні дії. Це знов привернуло мою увагу, і я більше не надавав такої ваги голосу. Я почав втрачати терпіння і хотів припинити все це. “Як мені зупинити це?” — подумав я. Голос в моєму вусі сказав, що я повинен повернутись до кан'йону. Я запитав, як це зробити, і голос відповів, що я повинен думати про свою рослину.

Я подумав про свій дурман. Зазвичай я сидів напроти нього. Я робив це так часто, що візуалізувати це мені було дуже просто. Я подумав, що те, що я в цей момент бачу його, було черговою галюцинацією, але голос сказав, що я повернувся. Я вслухався. Була тільки тиша. Дурман навпроти мене здавався настільки реальним, як і все інше навколо, але я міг доторкнутися до нього, міг рухатися навколо.

Я встав і пішов до автомобіля. Зусилля виснажило мене і я сів, закривши очі. Я відчував, як голова йде обертом, і мене почало нудити. У вухах гуділо.

Щось проповзло на моїх грудях. Це була ящірка. Я згадав про вказівку дона Хуана звільнити її. Я повернувся до рослини і розв'язав ящірку. Я не хотів дивитися, померла вона чи жива. Я розбив глиняний горщик з пастою і ногою прикидав його землею. Я повернувся в авто і провалився в сон.

Четвер, 24 грудня 1964 року

Сьогодні я розповів усе пережите дону Хуану. Як завжди він слухав, не перебиваючи мене. А в кінці ми мали завершаюче обговорення.

— Ти зробив щось дуже неправильне.

— Я знаю, це була дурна помилка, випадковість.

— Не буває випадковостей, коли ти маєш справу з травою диявола. Я казав тобі, що вона увесь час тебе перевірятиме. Я бачу, що або ти дуже сильний, або ти справді подобаєшся їй. Середина чола — тільки для великих брухо, для тих, хто вміє оволодівати її силою.

— Що зазвичай відбувається, коли чоловік намащує пастою лоб, доне Хуане?

— Якщо чоловік не є великим брухо, він вже ніколи не повернеться з цієї подорожі.

— Ви колись намазували пасту собі на чоло, доне Хуане?

— Ніколи! Мій бенефактор казав мені, що дуже мало людей повернулося з такої мандрівки. Чоловік може пропадати місяцями, в той час як інші мають доглядати за ним. Мій бенефактор казав, що ящірки можуть забрати на край світу і показувати йому найдивовижніші таємниці на його прохання.

— Ви знаєте когось, хто колись здійснив таку подорож?

— Так, мій бенефактор. Але він ніколи не вчив мене, як повернутися.

— Це настільки важко, доне Хуане?

— Так. Тому твій вчинок мене насправді вразив. У тебе не було ясного шляху, по якому ти міг би йти, тоді як ми мусимо йти певними точними кроками, оскільки тільки так людина здобуває силу. Без них ми ніщо.

Ми кілька годин просиділи у повній тиші. Він, здавалось, був дуже глибоко занурений у роздуми.

Субота, 26 грудня 1964 року

Дон Хуан запитав мене, чи я намагався знайти ящірок. Я сказав йому, що так, але мені не вдалося їх відшукати. Я спитав його, що б трапилось, якби одна з ящірок померла, поки була в мене. Він сказав, що смерть ящірки — поганий знак. Якщо ящірка із зашитим ротом помре в будь-який момент, не буде жодного сенсу продовжувати магічні дії, сказав він. Це також означатиме, що ящірки розірвали дружбу зі мною, і я повинен відкласти навчання з травною диявола на довгий час.

— Як довго, доне Хуане? — запитав я.

— Два роки або й більше.

— Що б трапилось, якби померла інша ящірка?

— Якщо б померла інша ящірка, ти б опинився у справжній небезпеці. Ти б лишився сам, без провідника. Якби вона померла перед чаклуванням, ти міг би зупинити це, але якщо б ти зупинився, ти також повинен би був відмовитись від трави диявола. Якщо ж ящірка помирає, коли вона на твоєму плечі, після того, як ти вже почав чаклувати, ти був би змушений продовжувати з нею, а це було би справжнім божевіллям.

— Чому це було би божевіллям?

— Тому що за таких обставин усе втрачає сенс. Ти залишаєшся сам один, без провідника, і споглядаєш жахливі і безглузді речі.

— Що ви маєте на увазі під безглуздими речами?

— Речі, які ми бачимо самі. Речі, які ми бачимо, коли не маємо керунку. Це означає, що трава диявола позбувається тебе, остаточно відкидає геть.

- Ви знаєте когось, хто б колись пережив таке?
- Так, це я. Без мудрості ящірок я втратив розум.
- Що ви бачили, доне Хуане?
- Купу нісенітниць. Що ж ще можна побачити, не маючи керунку?

Понеділок, 28 грудня 1964 року

- Доне Хуане, ви розповідали мені, що трава диявола перевіряє людей. Що ви мали на увазі?
- Трава диявола подібна жінці і, як жінка, вона заманює чоловіка. Вона розставляє сіті для нього на кожному повороті. Вона вчинила так з тобою, коли змусила натерти пастою чоло. Вона зробить так знову, і цілком імовірно, що ти загинеш. Я раджу тобі не робити цього. Не захоплюйся нею, трава диявола — це тільки один зі шляхів до таємниць людини знання. Існують інші шляхи. Її пастка в тому, щоб ти повірив, що вона єдиний шлях. Кажу тобі, немає сенсу марнувати своє життя на шлях, особливо якщо в ньому немає серця.
- Але звідки вам відомо, що шлях не має серця, доне Хуане?
- Перед тим, як ти обираєш шлях, запитай себе: чи має він серце; якщо відповідь буде — ні, ти будеш знати це, і тоді ти повинен обрати інший шлях.
- Але як я можу точно знати, чи має шлях серце чи ні?
- Кожен може дізнатися це. Біда в тому, що ніхто не задає собі таке питання, і коли чоловік зрештою усвідомлює, що обрав шлях без серця, цей шлях вже готовий знищити його.

У цій точці дуже мало людей можуть зупинитись, щоб зважити усе і облишити шлях.

— Яким чином мені правильно поставити це питання, доне Хуане?

— Просто запитай.

— Я маю на увазі, чи є перевірений метод, щоб я не збрехав самому собі і міг бути впевненим, що відповідь “так” не є насправді “ні”?

— Навіщо тобі брехати?

— Можливо, тому, що в ту мить шлях буде приємним і радісним.

— Це нонсенс. Шлях без серця ніколи не приносить радості. Навіть для того, щоб вступити на нього, потрібна важка праця. З іншого боку, шлях серця — легкий, він не примушує тебе працювати, щоб ти полюбив його.

Дон Хуан раптом змінив тему розмови і прямо поставив мене перед думкою, що я захопився травою диявола. Я був змушений погодитись з цим принаймні в тому, що надаю їй перевагу. Він запитав мене, що я відчуваю відносно його союзника, димка, і я повинен був визнати, що навіть думка про нього лякає мене до запаморочення.

— Я повинен сказати тобі, що вибір шляху мусить біти звільнений від страху і амбіцій. Але димок засліплює тебе страхом, а трава диявола сліпить тебе амбіціями.

Я доводив, що амбіція потрібна хоча б навіть для того, щоб стати на будь-який шлях, і що його твердження про вибір шляху без амбіцій безпідставне. Людина повинна мати амбіції, щоб вчитись.

— Бажання вчитись — це не амбіція, — сказав він, — бажати знати — це наша доля, як людей, але шукати траву

диявола — це прагнути сили, і це вже амбіція, бо ти вже не прагнеш знання. Не дозволяй траві диявола засліпити тебе. Ти вже на її гачку. Вона спокушає чоловіків, даючи їм відчуття сили, вона дає їм відчути, що вони здатні вчиняти речі, на які не здатна звичайна людина. Але в цьому її пастка. І наступне: шлях без серця повертається проти людини і знищує її. Щоб померти, багато не потрібно, але шукати смерті — це не шукати нічого.

РОЗДІЛ 10

В місяці грудні 1964 року дон Хуан і я відправились збирати різні рослини, необхідні для виготовлення курильної суміші. Це був вже четвертий цикл. Дон Хуан лише наглядав за моїми діями. Він нагадував мені слідкувати за часом, бути спостережливим і все зважувати, перш ніж зібрати будь-яку рослину. Щойно усі інгредієнти були зібрані і запаковані, він спонукав мене знов зустрітись з його союзником.

Четвер, 31 грудня 1964 року

— Тепер тобі відомо трохи більше про траву диявола і димок, і ти зможеш сказати більш чітко, котрий із союзників тобі більше до вподоби, — сказав дон Хуан.

— Димок справді жахає мене, доне Хуане. Я не знаю точно чому, але в мене немає до нього довіри.

— Ти любиш лестоці, і трава диявола підкупила тебе. Як жінка, вона примусила тебе добре почуватись. З іншого боку, димок — найбільш благородна сила, в нього є чисте серце. Він не спокушає людей і не робить їх в'язнями, він не любить і не ненавидить. Все, що він вимагає — це сила. Трава диявола також вимагає сили, але іншої сили, подібної до сили бути активним з жінкою. З іншого боку, сила, якої вимагає димок — це сила серця. В тебе її немає! Дуже мало людей наділені нею. Тому я раджу тобі глибше пізнати димок. Він зміцнює серце. Він не схожий на траву диявола, яка сповнена пристрасті, ревності і жорстокості. Димок спокійний. Тобі не потрібно хвилюватись, що забудеш про щось.

Середа, 27 січня 1965 року

У вівторок 19 січня я знову курив галюциногенну суміш. Я сказав дону Хуану, що маю передчуття, що димок налякає мене. Він відповів, що я повинен спробувати його знову, щоб справедливо його оцінювати.

Ми пішли до його кімнати, була вже майже друга година по обіді. Він виніс свою люльку. Я взяв вуглинки, і тоді ми всілися один навпроти одного. Він сказав, що зараз розігріє люльку і розбудить її, і якщо я буду уважним, то побачу, як вона світиться. Він притуляв люльку бо губ три або чотири рази і всмоктавав повітря через неї. Тоді він ніжно потер її. Раптом він кивнув мені. Майже непомітно, він подав мені знак поглянути на пробудження люльки. Я подивився, але не зміг розгледіти цього.

Він передав люльку мені. Я наповнив чашку своєю власною сумішшю і тоді взяв жаринку щипцями, які я змайстрував з дерев'яної прищепки і зберіг про всяк випадок. Дон Хуан поглянув на мої щипці і почав сміятися. На якусь мить я завагався, і жаринка пристала до щипців. Я побоявся постукати ними об чашку люльки, і тому мені довелось плюнути на жаринку, щоб вона відпала.

Дон Хуан відвернувся і закрити обличчя рукою. Його тіло трусилося. На мить мені здалося, що він плаче, але він тихо сміявся.

Процес був перерваний на довгий час, тоді він швидко сам взяв жаринку, поклав її до чашки люльки і наказав мені курити. Довелося зробити зусилля, щоб всмоктати повітря крізь суміш, вона була дуже щільною. Після першої спроби я відчув, що всмоктав до рота дуже дрібний порошок. Рот

одразу занімів. Я побачив жар в чашці, але зовсім не відчув диму так, як відчувається дим сигарет. Все ж у мене з'явилось відчуття, що я щось вдихнув, щось спочатку наповнило мої легені, а тоді проникло вглиб мене і наповнило моє тіло спокоєм.

Я нарахував двадцять зтяжок, після чого рахунок перестав бути важливим. Я почав пітніти, дон Хуан пильно придивився до мене, а тоді сказав мені, щоб я не боявся і точно виконував усе, що він мені скаже. Я спробував сказати “усе гаразд”, але натомість вийшов чудернацький виючий звук. Він продовжувався й після того, як я закрив рот. Звук здивував дона Хуана, і в нього почався черговий приступ сміху. Я хотів кивнути “так” головою, але не зміг поворухнутись.

Дон Хуан обережно розкрив мої руки і забрав люльку. Він наказав мені лягти на підлогу, але не засинати. Я чекав, що він збирається допомогти мені, але він цього не зробив. Він просто пильно дивився на мене, не відводячи погляду. Раптом я побачив, як кімната перевернулася, і я вже дивився на дона Хуана, лежачи на боці. З такої точки зору зображення стало незвично затьмареним, неначе у сні. Я можу неясно пригадати, що дон Хуан багато говорив до мене, поки я був нерухомий.

Я не відчував страху чи дискомфорту протягом цього стану, ні нудоти — коли покинувся наступного дня. Єдина незвичайна річ відбулась зі мною — я не міг думати ясно якийсь час після пробудження. Згодом, приблизно через чотири п'ять годин, я знову став собою.

Середа, 20 січня 1965 року

Дон Хуан не говорив зі мною про те, що я пережив, і не просив мене розповісти про це йому. Єдине, про що він сказав — що я занадто швидко заснув.

— Єдиний спосіб не засинати — це стати пташкою або цвіркуном, або щось на зразок того, — сказав він.

— Як вам це вдається, доне Хуане?

— Це те, чого я тебе вчу. Пам'ятаєш, що я сказав тобі вчора, коли ти не мав тіла?

— Я не можу точно повторити.

— Я — ворона. Я вчив тебе, як стати вороною. Коли ти навчишся цього, ти не будеш засинати і будеш вільно рухатись, інакше ти будеш завжди приліплений до землі там, де впадеш.

Неділя, 7 лютого 1965 року

Моя наступна спроба з димком відбулася біля полудня в неділю, 31 січня. Я прокинувся надвечір наступного дня. Я мав відчуття, що набув незвичну силу пригадувати все, що дон Хуан колись говорив мені у процесі досвіду з димком. Його слова були неначе вписані в мою свідомість. Я продовжував слухати їх з надзвичайною ясністю і наполегливістю. Протягом цієї спроби мені стало очевидним ще одне: щойно я починав ковтати порошок, який потрапляв мені в рот кожного разу, як я затягувався, моє тіло ціпеніло. Отже, я не тільки вдихаю дим, я ще ковтаю суміш.

Я спробував розповісти про своє відкриття дону Хуану, а він сказав, що я не виявив нічого особливого. Я згадав, що можу згадати усе, що трапилось, але він не хотів слухати

про це. Кожний спогад був точний і безпомилковий. Процедура куріння була та ж сама, що й минулого разу. Це було майже так, ніби два досвіди повністю співпадають, і я можу почати згадувати з моменту, коли закінчився перший. Я чітко пам'ятаю, що з часу, коли відчув землю своїм боком, я був повністю позбавлений відчуттів і думок. Проте ясність моєї свідомості не погіршилась. Я пам'ятаю, як мислив останню свою думку в момент, коли кімната набула вертикального положення: “Я повинен був гримнутись головою об підлогу, і все ж я не відчуваю жодного болю”.

З цього місця я міг тільки бачити і чути. Я міг би повторити кожне слово, яке дон Хуан сказав мені. Я слідував усім вказівкам, які він мені давав. Вони здавались чіткими, логічними і простими. Він сказав, що моє тіло зникло і все, що лишилося з мене — тільки голова, він сказав, що голова ніколи не зникає, тому що голова — це те, що обертається на ворону. Він наказав мені зробити зусилля і кліпати очима, додавши, що коли мені це вдасться, я буду готовий, щоб продовжити. Потім він сказав мені, що моє тіло зовсім зникло і все, чим я є, стало головою; він сказав, що голова ніколи не зникає, тому що саме вона перетворюється на ворону.

Він наказав мені кліпнути. Він мабуть повторював цей наказ і усі інші свої вказівки, адже я можу пригадати їх із надзвичайною ясністю. Я, мабуть, кліпнув, бо він сказав, що я готовий і наказав мені тримати голову прямо і покласти на підборіддя. Він сказав, що на підборідді — лапи ворони. Він наказав мені відчути лапи і стежити, як вони повільно виростають. Тоді він сказав, що я ще не зміцнів і що повинен виростити хвіст, хвіст повинен виходити з моєї шиї. Він наказав мені потягнутися хвостом, як віялом, і відчути, як він торкається землі.

Тоді він заговорив про крила ворони і сказав, що вони

повинні виходити з моїх вилиць. Він сказав, що це буде важко і боляче. Він наказав мені розгорнути їх. Він говорив, що вони мають стати максимально довгими, настільки довгими, як мені вдасться їх видовжити, інакше мені не вдасться літати. Він сказав мені, що крила виходять довгі і чудові, і що я повинен змахувати ними, поки вони не стануть справжніми.

Тоді він заговорив про маківку моєї голови і сказав, що вона все ще надто велика і тяжка, і її об'єм заважатиме мені літати. Він наказав мені зменшити її, кліпаючи; з кожним морганням моя голова ставатиме все меншою. Він наказав мені кліпати, поки вага не зменшиться і я не зможу вільно стрибати. Тоді він сказав мені, що голова вже зменшилась до розмірів ворони, і я можу походити навколо і пострибати, поки мої рухи не стануть невимушеними.

Це було останнє, що мені потрібно було змінити, сказав він, перед тим, як полетіти. Це найбільш важке перетворення і, щоб його здійснити, я повинен бути готовий виконувати усе в точності, як він мені скаже. Я повинен навчитися бачити, як ворона. Він сказав, що мій рот і ніс будуть витягуватися між очей, поки не перетворяться на сильний дзьоб. Він сказав, що ворони бачать по сторонам, і наказав мені повернути голову і подивитись на нього одним оком. Він сказав, що якщо я захочу перевести погляд на іншу сторону, мені потрібно кивнути дзьобом, і цей рух дозволить мені бачити іншим оком. Він наказав мені перемістити зір на інше око. А тоді сказав, що я готовий літати, і що єдиний шлях примусити мене летіти — підкинути мене в повітря.

В мене не виникло жодних складностей у викликанні відповідних відчуттів — по кожному наказу. Я мав відчуття виростання пташиних лап, які спочатку були кволі і хиткі. Я відчував, як із задньої частини моєї шиї з'являється хвіст, а крила — з моїх вилиць. Крила глибоко вигинались, процес

був важким, але не був болючим. Тоді кліпанням я зменшив розмір голови до розмірів ворони. Але найбільш вражаюча переміна відбулася з моїми очима. Я мав пташиний зір!

Коли дон Хуан наказав мені виростити дзьоб, я мав дратівливе відчуття нестачі повітря. Потім щось випнулося і утворилося навпроти мене. Але цього не було, поки дон Хуан не наказав мені дивитися бічним зором, і мої очі насправді не стали спроможні бачити повністю з обох боків. Я міг кліпати оком і тим самим переміщати зір з одного ока на інше. Але вигляд кімнати і усіх предметів в ній не був подібний до звичайного вигляду. Проте неможливо описати, яким чином він відрізнявся. Можливо, він був викривлений, а можливо, речі втратили фокус. Дон Хуан став дуже великим і сяючим. Щось в ньому заспокоювало і вселяло впевненість. Потім картинка затьмарилась, вона втратила свої обриси і набула гострих, абстрактних форм, які якийсь час мерехтіли.

Неділя, 28 березня 1965 року

В четвер 18 березня я знов курих галюциногенну суміш. З самого початку процедура відрізнялась деякими деталями. Спершу я наповнив люльку. Після того, як я викурих першу порцію, дон Хуан наказав мені очистити чашку, але наповнив її сумішшю самостійно, бо мені бракувало координації в руках. Навіть щоб порухати руками мені потрібно була прикласти величезні зусилля. В моїй торбинці було достатньо суміші, щоб ще раз наповнити люльку. Дон Хуан поглянув на торбинку і сказав, що це мій останній дослід із димком до наступного року, оскільки я вже використав усі свої запаси.

Дон Хуан вивернув торбинку і струснув пил на тарілку, на

якій лежали жаринки. Він спалахнув жовтогарячим сяйвом, неначе на жаринки поклали аркуш з прозорого матеріалу, і цей аркуш спалахнув полум'ям і розсипався на складний візерунок ліній. Щось пробігало всередині ліній з величезною швидкістю. Дон Хуан сказав мені слідкувати за рухом в лініях. Я побачив щось, що виглядало як гладенька кулька, що носилась вперед і назад всередині вогняних ліній. Він нахилився, засунув руку в полум'я, взяв жаринку і поклав її в отвір люльки. Він наказав мені зтягнутись. Я мав ясне враження, що він поклав маленьку кульку до чаші люльки, щоб я вдихнув її. В мить кімната втратила своє горизонтальне положення. Я відчув глибоке заціпеніння, відчуття важкості.

Коли я прокинувся, я лежав на спині на дні неглибокого зрошувального каналу, по підборіддя у воді. Хтось підтримував мою голову. Це був дон Хуан. Перша думка, яка спала мені в голову — це що вода в каналі незвичайна, вона була холодна і важка. Вона легко накочувалась на мене і мої думки яснішали з кожним її рухом. Спочатку вода сяяла яскравим зеленим ореолом чи флюоресцентним сяйвом, яке невдовзі розчинилось, залишивши тільки потік звичайної води.

Я запитав дона Хуана про час дня, і він сказав, що щойно почався ранок. За мить я цілком прокинувся і виліз з води.

— Ти повинен розповісти мені про все, що бачив, — сказав дон Хуан, щойно ми дісталися його дому. Він також сказав, що три дні намагався повернути мене назад і що це було дуже важко. Я робив кілька спроб описати те, що я бачив, але не міг зосередитись. Пізніше ввечері я відчув, що готовий говорити з доном Хуаном, і почав розповідати йому те, що я згадав від моменту, коли повалився на бік, але він не хотів про це слухати. Він сказав, що єдина цікава частина того, що я бачив, починається з моменту, коли він підкинув

мене у повітря і я полетів.

Усе, що я зміг згадати — це серія фантастичних образів і сцен. Вони не мали послідовного порядку. В мене було враження, що кожна з них, подібно окремій бульбашці, виринала з пам'яті, а тоді зникала геть. Проте вони не були лише сценами, які я споглядав. Я приймав у них участь. Коли я намагався відновити їх вперше, в мене було відчуття, що вони невиразні, розсіяні спалахи, але поки я думав про них, я зрозумів, що кожна є надзвичайно ясна, не зважаючи на те, що абсолютно не має стосунку до звичайного способу бачити. Образів було небагато і вони були дуже прості.

Щойно дон Хуан згадав, що він підкинув мене у повітря, в мене з'явився слабкий і надзвичайно чистий спогад, коли я дивився на нього з деякої відстані. Я дивився виключно на його обличчя. Його розмір був дивовижний. Воно було рівним і випромінювало світло. Його волосся мало жовтуватий відтінок, і воно рухалось. Кожна частинка його обличчя самостійно рухалась, випромінюючи якийсь різновид янтарного світла.

В наступній сцені дон Хуан підкидає мене вгору чи жбурляє мною просто вперед. Я пам'ятаю, як я розправив крила і полетів. Я відчував, як сам розсікаю повітря, важко рухаюсь просто вперед. Це швидше нагадувало ходіння, ніж політ. Моє тіло виснажилось. Не було відчуття свободи і ширяння в повітрі.

Потім я пам'ятаю момент, коли я застиг у повітрі, спостерігаючи за гострими, темними хребтами гір у притупленому неприємному світлі. Наступне, що я побачив, було поле з незчисленною кількістю вогників. Вогники рухались і мерехтіли, змінюючи яскравість. Вони були майже подібні до кольорів. Їх світло зачарувало мене.

В іншій сцені якийсь об'єкт був майже навпроти моїх очей.

Він був товстий і шпилястий. Він світився рожевим сяйвом. Я раптом відчув десь у своєму тілі тремтіння і побачив, як безліч подібних рожевих форм наближаються до мене. Вони усі рухались до мене. Я пострибав геть.

В останній сцені, яку я зміг пригадати, було три сріблястих пташки. Вони випромінювали блискуче металічне світло, майже як справжня сталь, яка була наділена інтенсивністю, рухом, життям. Вони сподобались мені. Ми літали разом.

Дон Хуан не зробив жодного коментаря до моєї розповіді.

Вівторок, 23 березня 1965 року

Чергова бесіда відбулася наступного дня, після того, як я пригадував свій досвід.

Дон Хуан сказав:

— Невелика справа — стати вороною. Ти зробив це, і тепер ти завжди будеш нею.

— Що сталося після того, як я обернувся на ворону, доне Хуане? Я літав усі три дні?

— Ні, ти повернувся на світанні, так, як я і казав тобі.

— Але як я повернувся?

— Ти був дуже змучений і заснув. Це усе.

— Я маю на увазі: чи прилетів я назад?

— Я вже сказав тобі. Ти послухав мене і повернувся в дім. Але не забивай собі голову дурницями, це не має значення.

— А що тоді має значення?

— В усій твоїй мандрівці була тільки одна дуже важлива річ

— це срібні птахи!

— А що в них особливого? Це ж лише птахи.

— Не просто птахи — це були ворони.

— Вони — білі ворони, доне Хуане?

— Чорне пір'я ворон насправді срібне. Ворони світяться так інтенсивно, що вони не подібні до інших птахів.

— Чому їх пір'я виглядає срібним?

— Тому, що ти бачив їх очима ворони. Птахи, які виглядають для нас темними, для ворон — білі. Білі голуби, наприклад, рожеві або блакитні для ворони; чайки — жовті. А тепер спробуй згадати, як ви зустрілись з ними.

Я подумав про це, але птахи були тьмяними невиразними образами, які я не міг з'єднати до купи. Я сказав йому, що я можу пригадати тільки, що я відчував, літаючи з ними. Він спитав мене, чи я зустрівся з ними у повітрі, чи на землі, але я не зміг відповісти. Він майже розізлився на мене. Він вимагав, щоб я подумав про це. Він сказав: “Чорт забирай! Усе це не має значення, усе це буде лише примарою божевільного, поки ти не згадаєш”. Я силкувався пригадати, але не зміг.

Субота, 3 квітня 1965 року

Сьогодні я думав про образ мого “марення”, про срібних птахів. Мені пригадалося, як я дивився на темну масу з міріадами отворів. Насправді ця маса була купою маленьких отворів. Я не знаю чому, але вона здавалась м'якою. Поки я дивився на неї, три пташки підлетіли до мене. Одна з них видала звук, тоді усі три підсіли до мене на землю.

Я описав цей образ дону Хуану. Він запитав, мене звідки прилетіли птахи. Я сказав, що не зможу визначити цього. Він став дуже нетерплячий і звинуватив мене в тупості. Він сказав, що я міг би все згадати, якби намагався, але я боюся дати собі волю. Він також сказав, що я думаю в поняттях і людини, і ворони, а це означає, що я не був ні одне, ні інше в ту мить, яку намагаюся пригадати.

Він попросив мене пригадати, що сказала мені ворона. Я намагався думати про це, але в голові замість того з'являлась безліч сторонніх думок. Я не міг зосередитись.

Неділя, 4 квітня 1965 року

Сьогодні я здійснив довгу прогулянку. Коли я дістався до будинку дона Хуана, було вже зовсім темно. Я думав про ворон, коли раптом дуже дивна думка осяяла мій розум. Це було як враження або відчуття, а вже згодом думка. Пташка, яка щось прокричала, сказала, що вони прибули з півночі і летять на південь, і коли ми знову зустрінемося, вони летітимуть тим самим шляхом.

Я сказав дону Хуану про свої думки чи, можливо, спогади. Він сказав: “Не забивай собі голову тим, чи згадав ти це, чи вигдав. Такі думки притаманні тільки людям. Вони не бувають у ворон, особливо таких, як ти бачив. Вони посланці твоєї долі. Тепер ти ворона. Тобі вже ніколи цього не змінити. Відтепер ворони своїм польотом сповіщатимуть кожний поворот твоєї долі. В якому напрямку ти полетів з ними?”

— Я не можу цього знати, доне Хуане!

— Якщо ти добре подумаєш — згадаєш. Сядь на підлогу і скажи мені місце, в якому ти був, коли птахи прилетіли до

тебе. Заплющ очі і накресли на підлозі.

Я виконав його пораду і відзначив точку.

— Не розкривай очей! — наполягав він, — В якому напрямі ви усі полетіли відносно цієї точки?

Я зробив ще одну позначку на землі.

Використовуючи ці точки як орієнтири, дон Хуан пояснив мені, як різні напрями польоту ворон будуть вщувати про майбутні події або смерть. Він встановив чотири точки компаса як вісь польоту ворон.

Я запитав його, чи ворони завжди сліднують визначеним точкам, щоб передбачити долю людини. Він сказав, що ці орієнтири належить тільки мені. Будь-які ворони в моїй першій з ними зустрічі мають ключове значення. Він наполіг, щоб я повторив кожну деталь, адже послання або поведінка посланців має індивідуальне і особисте значення.

Була ще одна річ, пригадування якої він вимагав — це був час дня, коли посланці покинули мене. Він попросив мене подумати про різницю в освітленні навколо мене між часом, коли я почав летіти, і часом, коли срібні птахи летіли зі мною. Коли я вперше мав болюче відчуття польоту, було темно. Але коли я побачив птахів, все було у червоному сьайві, можливо у жовтогарячому.

Він сказав: “Значить це був кінець дня, сонце ще не сіло. Коли повністю темніє, ворони сліпнуть від близьки, а не від темряви, як ми. Такий знак часу означає для тебе, що твої останні посланці прилетять наприкінці дня. Вони повідомлять тобі своїм польотом в тебе над головою. Вони стануть сріблясто-білими. Ти побачиш, як вони сяють у небі, і це означатиме, що час твій прийшов. Це означатиме, що ти скоро помреш і сам станеш вороною”.

— А що, якщо я побачу їх вранці?

- Ти не побачиш їх вранці!
- Але ворони літають увесь день.
- Але не твої посланці, дурню!
- А ваші посланці, доне Хуане?
- Мої прилетять вранці. Їх також буде троє. Мій бенефактор сказав мені, що, крикнучи, їх можна обернути на чорних, якщо ти не хочеш помирати. Але тепер я знаю, що не можна цього робити. Мій бенефактор був схильний до крику, галасу і жорстокості проти диявола. Димок — інший, тому що він не має пристрасті. Він безсторонній. Коли твої срібні посланці прилетять до тебе, немає сенсу кричати на них. Просто лети разом з ними, як робив це раніше. Після того, як вони візьмуть тебе з собою, ви повернете в інший бік. І в небі буде четверо тих, що відлетіли.

Субота, 10 квітня 1965 року

Я переживав короткі миті роз'єднаних думок чи поверхові стани зміненої реальності.

Один момент галюциногенного досвіду з грибами періодично виринав у моїх думках: м'яка, темна маса отворів. Я продовжував візуалізувати її як жир або олійну бульбашку, яка починала затягувати мене до центру. Це було майже так, неначе центр міг розкритися і поглинути мене. Це були дуже короткі миті, які були подібні до станів зміненої реальності. Як результат, мене мучили напади сильного хвилювання, тривоги і дискомфорту; і я свідомо прагнув закінчення цих переживань, щойно вони починалися.

Сьогодні я обговорив свій стан з доном Хуаном. Я запитав його про пораду. Він, здавалось, залишився байдужим і сказав мені не звертати уваги на ці переживання, бо вони беззмістовні або швидше нічого не варті. Він сказав, що тільки ті досвіди заслуговують на увагу, у яких присутні ворони, усі інші різновиди видінь — всього лише результат моїх страхів. Він знову нагадав мені про правило участі у курінні димка — обов'язково вести правильне і сильне життя. Особисто мені здавалось, що я переступив поріг небезпеки. Я сказав йому, що відчуваю свою неспроможність продовжувати, було щось насправді жахливе в грибах.

Пригадуючи образи, які виникали під час галюциногенного досвіду, я прийшов до неминучого висновку, що те, як я бачив світ, принципово відрізнялось від звичайного бачення. Іноді в станах зміненої реальності я споглядав форми і образи в межах мого візуального сприйняття світу. Але відчуття зору, яке було під впливом галюциногенного димка — було радикально іншим. Усе, що я бачив, було навпроти мене у прямій лінії зору; нічого не було під чи над цією лінією.

Кожна картина була дратуюче пласкою, збивала з пантелику і, проте, була наділена глибиною. Можливо, більш точно було би сказати, що зображення утворювалось скупченням неймовірно гострих деталей, що були поміщені всередину полів різного світла; світло в полях рухалось, утворюючи ефект обертання.

Після намагань з'ясувати і примусити себе пригадати, я був змушений утворити серію аналогій чи порівнянь для того, щоб зрештою зрозуміти, що я бачив. Обличчя дона Хуана, до прикладу, виглядало так, неначе він був занурений під воду. Вода, здавалось, рухалась за течією над його обличчям і волоссям. Це настільки збільшувало його, що я

міг бачити кожен пору на його шкірі або кожен волосину на його голові, де б я не зосередив свій зір. З іншого боку, я бачив масу плоских предметів, які мали безліч гострих країв, але вони не рухались, оскільки не було коливань світла, яке вони випромінювали.

Я запитав дона Хуана, що було зі світлом, яке я бачив. Він сказав, що оскільки це був мій перший досвід, я бачив зором ворони — розмито і не усвідомлюючи сенсу того, що бачу, але пізніше, практикуючи, я набуду здатності розпізнавати усе, що бачу.

Я запитав про різницю, яку я помічав у русі світла.

— Речі, які наділені життям, — сказав він, — рухаються всередину, і ворона може з легкістю бачити, коли щось мертве чи помирає, бо рух зупиняється або уповільнюється, готуючись замерти. Ворона також може сказати, коли щось рухається занадто швидко, за тією ж ознакою ворона може сказати, коли щось рухається правильно.

— Що це значить, що щось рухається надто швидко чи правильно?

— Це значить, що ворона може насправді сказати, чого слід уникати, а що шукати. Коли щось рухається надто швидко всередину, це означає, що воно випромінює жорстокість чи готується напасти, і ворона уникатиме його. Коли ж щось рухається правильно — це гарний знак, і вороні це подобається.

— А скелі рухаються всередині?

— Ні, ні скелі, ні мертві тварини, ні мертві дерева. Але їх вигляд зачаровує. Тому ворони літають над мертвими тілами. Їм подобається дивитись на них. Всередині їх світло не рухається.

— Але коли тіло гниє, хіба воно не змінюється і не

рухається?

— Так, але це інший рух. Те, що бачить ворона тоді — це мільйони частинок, які рухаються всередині тіла, наділених своїм власним світлом, і це те, що вороні подобається бачити. Це насправді незабутнє видовище.

— Ви колись бачили це, доне Хуане?

— Кожний, хто вчиться ставати вороною, може побачити це. Ти теж побачиш це.

І тут я задав дону Хуану питання, якого я не міг не запитати.

— Я справді був вороною? Я маю на увазі: будь-хто, хто міг бачити мене, подумав би, що я звичайна ворона?

— Ні. Ти не можеш так думати, коли маєш справу з силою союзників. Такі питання не мають сенсу, і все ж стати вороною — найпростіше завдання. Це майже як дитяча забавка, тут немає великої користі. Так як я вже казав тобі, димок — не для тих, хто шукає силу. Він тільки для тих, хто жадає бачити. Я навчився ставати вороною, бо ця пташка з усіх найефективніша. Жоден птах не переслідує її, за винятком хіба більших голодних орлів, але ворони літають групами і можуть себе захистити. Люди теж не чіпають ворон, а це чи не найважливіше. Будь-яка людина може помітити орла, особливо незвичного орла, або будь-якого іншого великого незвичного птаха, але хто зверне увагу на ворону? Ворона — це безпечно. Вона ідеальна за розміром і природою. Вона безпечно може дістатися в будь-яке місце, не привертаючи уваги. З іншого боку, можна стати левом чи ведмедем, але це значно небезпечніше. Такі створіння занадто великі. Надто багато енергії потрібно затратити, щоб стати ними. Можна також стати цвіркуном або ящіркою, або навіть мурахою, але це ще набагато небезпечніше, оскільки більші тварини полюють на менших.

Я заявив, що те, що він сказав, означає, що будь-хто насправді перетворюється на ворону чи цвіркуна, чи щонебудь ще. Але він наполіг на тому, що я невірно його зрозумів.

— Ти можеш витратити дуже багато часу, щоб навчитись ставати справжньою вороною, — сказав він, — але ти не перетворишся, ти не можеш перестати бути людиною. І є ще дещо інше.

— Ви можете мені сказати, що ще, доне Хуане?

— Можливо, тепер ти сам це знаєш. Мабуть, якби ти так не боявся збожеволіти чи втратити своє тіло, ти б зрозумів цю дивовижну таємницю. Але швидше за все ти повинен почекати, поки втратиш свій страх, щоб зрозуміти, що я маю на увазі.

РОЗДІЛ 11

Остання подія, записана мною у польових нотатках, відбулася у вересні 1965 року. Це був останній урок дона Хуана. Я назвав його вивченням “особливого стану зміненої реальності”, тому що він був не схожий на результат дії жодної рослини, що я вживав досі. Здавалось, що дон Хуан викликає його шляхом ретельних маніпуляцій враженнями, які він на мене справляв; він поведився зі мною настільки вправно, що став здаватись чистим і тривалим враженням того, що він насправді не є сам собою, а чимось, що втілене в нього. Як результат, я переживав відчуття глибинного конфлікту; я хотів вірити, що це і є дон Хуан, і все ж я не міг упевнитися у цьому. До конфлікту додавалось усвідомлення страху, настільки гостре, що воно погіршило стан мого здоров'я на кілька тижнів. Зрештою я подумав, що було би мудрим рішенням закінчити моє навчання. Після цього я не приймав участь у навчанні, проте дон Хуан не припиняв вважати мене своїм учнем. Він розглядав мій відхід виключно як необхідний період підсумування досвіду, ще один з кроків у навчанні, який може тривати невизначену кількість часу. З цього часу, однак, він ніколи не розтлумачував свого знання.

Я записав детальний звіт мого останнього досвіду майже через місяць після того, як він відбувся; незважаючи на те, я вже зробив безліч записів наступного дня в час, коли я знаходився під сильним емоційним збудженням, яке передувало апогею мого жаху.

П'ятниця, 29 жовтня 1965 року

В четвер, 30 вересня, я приїхав, щоб побачити дона Хуана. Короткі, поверхові стани незвичної реальності продовжували мене турбувати, не зважаючи на моє рішення припинити їх або ігнорувати, як порадив мені дон Хуан. Я відчував, що мій стан погіршується, тривалість таких станів зростала. Мене стали непокоїти звуки пролітаючих літаків. Гудіння їхніх двигунів, що проносились наді мною, неминуче захоплювало мою увагу, і я зосереджувався на них. Я почувався так, неначе слідував за ними, ніби я був всередині або летів поруч. Таке відчуття було дуже надокучливим. Моя неспроможність позбутися цього викликала в мені глибоку тривогу.

Дон Хуан після того, як уважно вислухав усі подробиці, вирішив, що я страждаю від того, що втратив душу. Я сказав йому, що мене мучать галюцинації з того моменту, коли я курих гриби, але він наполіг, що ці галюцинації — щось нове, і димок тут ні до чого. Він сказав, що раніше я боявся і просто уявляв безглузді речі, але тепер я справді наврочений. Доказом може бути те, що звук пролітаючого літака здатен забирати мене геть. Зазвичай, сказав він, дзюркіт струмка чи ріки може зачарувати навроченого чоловіка, який загубив душу, і віднести його аж до смерті. Тоді він попросив мене описати усе, що я робив до того часу, коли зі мною почали відбуватися галюцинації. Я перерахував усе, що робив з того, що зміг згадати. З цього переліку він зробив висновок про місце, де я втратив свою душу.

Дон Хуан, здавалось, був надмірно схвильований, такий стан був цілком йому непритаманний. Це, звісно, посилило і мої побоювання. Він сказав, що не може визначити, хто заманив мою душу, але хто б це не був, без сумніву він бажає або вбити мене, або навести на мене дуже тяжку хворобу. Тоді він дав мені детальні інструкції, як приймати бойову стійку — специфічне положення тіла, щоб бути

максимально захищеним, поки перебуваєш на своєму місці сили. Я повинен був зберігати цю позу, яку він називав “una forma para pelear”.

Я запитав його, для чого це все і хто збирається нападати. Він відповів, що він збирається знайти того, хто захопив мою душу і, якщо це ще можливо, повернути її. Тим часом я змушений знаходитись на своєму місці сили, поки він не повернеться. Бойова стійка — насправді лише пересторога, сказав він, на випадок, якщо щось трапиться за його відсутності; її необхідно буде використовувати, якщо на мене нападуть. Вона полягає у постукуванні литки і стегна правої ноги і тупотінні лівою стопою на зразок танцю, яке я повинен робити, повернувшись обличчям до нападника.

Він застеріг мене, що стійка має бути використана тільки в мить екстремальної небезпеки, але поки небезпеки не видно, я повинен просто сидіти, схрестивши ноги, на своєму місці. За умови крайньої небезпеки, я можу вдатися до останнього засобу захисту — кинути щось у ворога. Він сказав мені, що зазвичай кидають предметом сили, але оскільки я не володію жодним з них, я змушений використати будь-який невеликий камінь, який я зміг би тримати у долоні правої руки, камінь я можу тримати, притискаючи до долоні великим пальцем. Він сказав, що ця техніка може використовуватись виключно в момент незаперечної небезпеки втратити життя. Кидання предмету має супроводжуватись бойовим криком, цей крик має властивість направляти предмет точно в його ціль. Він наполегливо переконував мене, щоб я був вкрай обережним, усвідомлював мету крику і не використовував його навмання, а тільки в справді серйозній ситуації.

Я запитав його, що він має на увазі під “справді серйозною ситуацією”. Він сказав, що викрик чи бойовий крик — це щось, що лишається з людиною протягом всього її життя,

тому з самого початку він має бути дуже сильним. А єдиний шлях почати його правильно — стримувати абсолютно природні побоювання і поспіх до того часу, поки людина цілком не наповниться силою, і тоді її крик вихопиться у потрібному напрямку і з належною силою. Він сказав, що крик — надзвичайна необхідність, коли кидаєш в ціль.

Я попросив його пояснити мені детальніше про силу, що сповнює перед бойовим криком. Він сказав, що це щось, що пронизує тіло і виходить з землі, це різновид сили, що випромінює твоє місце, якщо бути точним. Це є сила, що народжує пронизливий крик. Якщо такою силою належним чином опанувати, бойовий крик вийде досконалий.

Я знову запитав його, чи він вважає, що зі мною має щось трапитись. Він сказав, що йому це невідомо, і переконливо застеріг мене залишатись приклеєним до місця сили так довго, як це взагалі можливо, бо це єдиний захист, який я тепер маю проти усього, що може трапитись.

Я почав відчувати, що наляканий, і став благодіяти його, щоб він пояснив більш конкретно. Він сказав, що усе, що він знає, це що я не повинен рухатись за жодних обставин; я не повинен був входити до будинку чи йти до кущів. Передусім, сказав він, я не повинен промовляти жодного слова, навіть йому. Він сказав, що я можу співати свої пісні Мескаліто, якщо мені буде дуже страшно, а тоді додав, що я вже знаю достатньо про це усе, тому мене не потрібно, як дитину, попереджати про усе, що може трапитись, щоб я вчинив правильно.

Його застереження викликали в мені стан глибокого страждання. Я був упевнений, що він очікує, що щось трапиться. Я запитав його, чому він радить мені, щоб я співав пісні Мескаліто, і що на його думку може мене налякати. Він розсміявся і сказав, що я можу злякатись навіть того, що буду сам. Він пішов до будинку і зачинив

двері за собою. Я подивився на годинник. Була рівно сьома вечора. Довгий час я тихо сидів. З кімнати дона Хуана не доносилося жодних звуків. Все було у тиші. Дув легенький вітер. Я подумав скочити до авта, щоб взяти куртку, але не наважився переступити попередження дона Хуана. Я не був сонний, але дуже змучений. Холодний вітер не дозволяв мені відпочити.

Чотири години по тому я почув, як дон Хуан ходить навколо будинку. Я подумав, що він, мабуть, вийшов через задні двері щоб попісяти в куцах. Тоді він голосно покликав мене.

— Гей, хлопче! Хлопче! Ти мені потрібен тут, — сказав він.

Я вже майже підвівся, щоб піти до нього. Це був його голос, але цей тон не належав йому, і ці незвичні слова також. Дон Хуан ніколи не кликав мене “Гей, хлопче!”. Отож я залишився там, де й був. Холод пробіг по моїй спині. Він знову почав гукати, використовуючи ті самі або схожі фрази.

Я чув, як він ходить навколо задньої частини свого будинку. Він спотикнувся об купу дров так, неначе він не знав, що вони там лежали. Тоді він вийшов на ганок і сів біля дверей, опершись спиною до стіни. Він здавався важчим, ніж звичайно. Його рухи були не повільніші чи незграбніші, а просто важчі. Він гепнувся на підлогу, замість того, щоб легко опуститись, як він робив це зазвичай. Окрім того, то було не його місце, а дон Хуан би ніколи, за жодних обставин, не сидів в іншому місці.

Тоді він покликав мене знову. Він запитав, чому я відмовляюся прийти, коли потрібен йому. Він говорив голосно. Я не хотів навіть дивитись у його бік, а проте я мав непереборне бажання подивитись на нього. Він почав злегка погойдуватися зі сторони в сторону. Я змінив позу і став у бойову стійку, якої він мене навчив, і повернувся обличчям

до нього. Мої м'язи задерев'яніли і дивно напружились. Я не знав, що спонукало мене прийняти бойову стійку, можливо, я зробив це тому, що я вірив, що дон Хуан намагається навмисно налякати мене, справляючи враження, що я бачу несправжнього його. Я відчував, що він дуже ретельний в тому, щоб робити непритаманні йому речі, щоб поселити в мені сумніви. Я боявся, але проте я відчував себе ніби поза цим усім, тому що насправді критично оцінював і аналізував усю послідовність подій.

І тут дон Хуан встав. Його рухи були зовсім несхожі на нього. Він простяг руки вперед і тоді підвівся, спочатку задньою частиною тіла; тоді, схопившись за двері, він випростався. Я був вражений, наскільки добре мені були відомі його рухи, і що тепер вселяло в мене справжній жах, він давав мені побачити дона Хуана, який рухається не як дон Хуан.

Він зробив до мене кілька кроків, обхопивши обома руками за нижню частину спини, неначе намагаючись випростатись чи перебороти біль у спині. Він стогнав і задихався. Його ніс, здавалось, був закладений. Він сказав, що збирається забрати мене з собою і сказав мені встати і слідувати за ним. Він пішов у західному напрямі від будинку. Я повернувся обличчям до нього. Він повернувся до мене. Я не зрушував з місця; я був приклеєний до нього.

Він проревів: “Гей хлопче! Я кажу тобі: йди зі мною. Якщо ти не підеш, я потягну тебе силою!”

Він рушив до мене. Я почав бити по литці і стегну, швидко танцюючи. Він підійшов до краю веранди, майже торкаючись мене. Несамовито я приготувався кинути в нього камінь, але він змінив напрям і пішов в бік від мене, до кущів зліва. В мить, коли він повертався назад, він раптом знову змінив напрям, але я повернувся обличчям до нього.

Він пішов. Я продовжував утримувати бойову стійку, але оскільки я більше не бачив його, вирішив знову сісти, схрестивши ноги, спиною до каменю. Тепер я був насправді переляканий. Я хотів утекти, проте така думка лякала мене ще більше. Я відчував, що буду повністю в його руках, якщо він зловить мене у дорозі до машини. Я почав співати пейотні пісні, які знав. Але якимось чином я знав: вони тут не потрібні. Вони лише допомагали, як заспокійливе, і вони заспокоїли мене. Я співав їх знову і знову.

За чверть третя ранку я почув звуки всередині будинку. Я негайно змінив позу. Двері різко розчинились і звідти, шпортаючись, вийшов дон Хуан. Він задихався і тримався за горло. Він впав навколішки напроти мене і застогнав. Він попросив мене високим, схожим до скавучання голосом, підійти і допомогти йому. Тоді він знову застогнав і наказував мені підійти. Він видавав звуки, схожі до хрипіння. Він благав мене підійти і допомогти йому, бо щось душило його. Він повзав навколішках, спираючись на руки, поки не опинився у півтора метрах від мене. Він простягнув руки до мене. Він сказав: “Іди сюди!”. Тоді він встав. Його руки були простягнуті до мене. Здавалось, він був готовий схопити мене. Я почав тупотіти ногою по землі і хлопати по литці і стегну. Я сам себе не тямив від страху.

Він зупинився і пішов за будинок в кущі. Я повернувся обличчям до нього. Тоді я знову сів. Я більше не хотів співати. Здавалось, мої сили покинули мене. Усе моє тіло боліло; усі м’язи заціпеніли і були болюче напружені. Я не знав, що мені думати. Я не міг вирішити, злитись мені на дона Хуана чи ні. Я був готовий накинутись на нього, але звідкись знав, що він повалить мене, як комаху. Мені реально захотілось плакати. Я відчував глибокий відчай, думка, що дон Хуан збирається увесь час лякати мене, викликала в мені ридання. Я був неспроможний знайти хоч якусь причину, щоб пояснити цю страшну театральну сцену,

його рухи були настільки довершені, що я втратив упевненість. Це не було так, неначе він намагається рухатись як жінка; це було схоже на те, якби жінка намагалась рухатись, як дон Хуан. В мене було враження, що вона насправді намагалась ходити і рухатись, вдаючи дона Хуана, але була занадто важка і не мала його спритності. Хто б це не був навпроти мене, створювалось враження молодшої, важчої жінки, що намагається імітувати повільні рухи спритного старого чоловіка.

Такі думки вганяли мене у стан паніки. Цвіркун почав голосно скрекотати, дуже близько від мене. Я зауважив, що тон його голосу був надзвичайно яскравий, я гадаю, що це був баритон. Голос почав віддалятися. Зненацька усе моє тіло струсило. Я знову став у бойову стійку обличчям до місця, звідки доносився голос цвіркуна. Звук відносив мене з собою, він почав заманювати мене, поки я не зрозумів, що він тільки схожий на цвіркуна. Звук знову наблизився. Він став жажливо гучним. Я почав співати свої пейотні пісні голосніше і голосніше. Раптом цвіркун зупинився. Я одразу ж сів на землю, але продовжував співати. За мить я побачив чоловіка, що біжить до мене з іншого боку, навпроти місця, де співав цвіркун. Я почав хлопати руками по стегну і литці і ошаленіло сильно тупотіти. Силует наблизився дуже швидко і вже майже торкався мене. Його вигляд нагадував пса. Я відчув настільки дикий страх, що оціпенів. Я не можу пригадати більше нічого з того, що я відчував чи про що думав.

Ранок приніс свіжість. Я почувався значно краще. Щоб не відбулося, усе, здавалось, минуло. Годинник показував п'яту сорок вісім, коли дон Хуан спокійно відчинив двері і вийшов. Він потягнувся, позіхнув і глянув на мене. Він зробив два кроки, продовжуючи позіхати. Я побачив, як його очі дивились крізь напівзакриті повіки. Я підстрибнув, бо знав: хто б це не був чи що б це не було, переді мною не

дон Хуан.

Я підняв з землі невеликий загострений камінь, тримаючи його в правій руці і не дивлячись на нього. Я просто тримав його, притиснувши до долоні великим пальцем. Я прийняв стійку так, як навчив мене дон Хуан. Я відчував, як дивна енергія наповнила моє тіло в лічені секунди. Тоді я проволав і кинув камінь в нього. Здається, крик вийшов чудовий. В ту мить мене не хвилювало, чи живий я, чи помер. Я відчував приголомшливу силу мого крику. Він був довгий і пронизливий, і він насправді скерував камінь в ціль. Силует навпроти похитнувся, зойкнув і, похитуючись, пошкунтильгав за будинок у кущі.

Пройшли години, поки я заспокоївся. Більше не маючи сил сидіти, я тупцював на місці. Мені потрібно було дихати ротом, щоб вдихати достатньо повітря.

Об одинадцятій дон Хуан вийшов знову. Я збирався вскочити на ноги, але він рухався своїми рухами. Він підійшов точно до свого місця і сів у свою звичну, знайому позу. Він подивився на мене і посміхнувся. Це був дон Хуан! Я підійшов до нього і замість того, щоб злитися, поцілував його руку. Тепер я справді був упевнений, що він не розігрував переді мною театральні сцени, але хтось видавав себе за нього, щоб завдати мені шкоди чи вбити мене.

Наша розмова почалась із обговорення особи жінки, яка нібито вкрала мою душу. Тоді дон Хуан попросив мене розповісти йому про найменші деталі того, що зі мною трапилось.

Я розповів усю послідовність подій дуже ретельно. Він увесь час сміявся, неначе це був жарт. Коли я закінчив, він сказав: “Ти був молодчиною. Ти переміг у битві за свою душу. Але це усе набагато серйозніше, ніж я думав.

Минулої ночі твоє життя висіло на волосинці. На щастя для тебе, ти вже чогось навчився в минулому. Якби ти не мав підготовки, зараз ти був би вже мертвий, тому що той, кого ти бачив минулої ночі, намагався покінчити з тобою”.

— Як це можливо, доне Хуане, що вона виглядала точно як ви?

— Дуже просто. Вона діаблеро-жінка і має дуже сильного помічника. Але вона не надто добра в імітуванні мене, і ти розгадав її хитрощі.

— Її помічник — також союзник?

— Ні, помічник просто сприяє діаблеро. Помічник — це дух, що живе по той бік нашого світу і допомагає діаблеро викликати хвороби і страждання. Він допомагає їм вбивати.

— Діаблеро також мають союзників, доне Хуане?

— Діаблеро якраз і мають союзників, але перед тим, як діаблеро зможе приручити союзника, він має помічника, який допомагає йому в його завданнях.

— А як щодо жінки, що прийняла вашу подобу, доне Хуане? Вона має тільки помічника і ще не має союзника?

— Я не знаю, чи вона має союзника, чи ні. Деякі люди не люблять силу союзників і надають перевагу помічникам. Приручити союзника важке завдання. Значно легше отримати помічника із потобіччя.

— Ви гадаєте, я міг би мати помічника?

— Щоб з'ясувати це, ти повинен вчитися далі. Тепер ми знову на початку, майже як в перший день, коли ти приїхав до мене і попросив мене розповісти про Мескаліто, а я не міг цього зробити, бо ти б нічого не зрозумів. Інший бік цього світу — це світ діаблеро. Я гадаю, було би краще розповісти тобі про свої власні відчуття так само, як мій

бенефактор розповів мені про свої. Він був воїном і діаблеро. Його життя було сповнене сили і жорстокості світу. А я далекий від цього. Така моя природа. Ти бачив мій світ від самого початку. Щоб показати тобі світ мого бенефактора, я можу тільки підвести тебе до дверей цього світу, і ти повинен будеш вирішити самостійно, чи ти готовий вчитись цьому власними силами. Тепер я мушу попередити тебе, що вчинив помилку. Тепер я бачу, що набагато правильнішим для тебе було би починати так, як починав я. Тоді тобі було би набагато легше зрозуміти, наскільки простішою і водночас глибшою є різниця. Діаблеро — це діаблеро, а воїн — це воїн. Можна бути обома водночас. Існує достатньо людей, хто є і тим, і іншим. Але чоловік, який лише проходить дорогами життя — це все. Зараз я ні воїн, ні діаблеро. Для мене існує тільки мандрівка по шляхам, які мають серце, або які можуть мати серце. Там я подорожую, і єдиний достойний виклик для мене — це пройти їх якнайдалі. Так я мандрую: дивлюсь, споглядаю затамувавши подих...

Він зупинився. Його обличчя видавало особливий настрій; він, здавалось, був надзвичайно серйозним. Я не знав, про що запитати або сказати. Він продовжив:

— Найголовніша річ, якій потрібно навчитись — це як дістатись щілини між світами і як увійти у інший світ. Існує щілина між двома світами: світом діаблеро і світом живих людей. Це місце, де два світи сходяться. Щілина тут. Вона відкривається і закривається, як двері від подуву вітру. Щоб дістатись сюди, чоловік мусить розвинути свою волю. Він повинен, можна сказати, розвинути нестримне бажання і щире самовіддачу. Але це він повинен вчинити без допомоги жодної сили чи людини. Чоловік самостійно повинен обмірковувати і вирішувати до тієї миті, коли його тіло буде готовим витримати подорож. Ця мить оповіщується тривалими тремтінням кінцівок і жорстоким

блюванням. Зазвичай в цей час людина не може ні їсти, ні спати і втрачає сили. Якщо конвульсії не зупиняються — людина готова вирушати, і щілина між світами, з'являється просто перед її очима, як монументальні двері, вона простягається зверху до низу. Коли прохід розкривається, чоловік повинен проковзнути в нього. З того боку, за межею, важко щось побачити. Дме вітер, немов у розпалі піщана буря. Навколо кружляють буревії. І людина може рухатись у будь-якому напрямі. Коротка чи довга буде мандрівка залежить виключно від її сили волі. Мандрівка сильної людини коротша. Нерішучого і слабкого чоловіка чекає довгий і небезпечний шлях. В кінці цієї мандрівки людина прибуває до чогось на зразок плато. Його можна точно впізнати за ознаками. Це площина високо над землею. Її також впізнають по вітру, який тут стає ще більш жорстоким, поривчастим і реве з усіх сторін. На верхівці знаходиться вхід в інший світ. І тут є завіса, яка розділяє два світи; мертві люди проходять крізь неї беззвучно, але ми повинні прорватися крізь неї з волюванням. Вітер набирає сили, той самий невгамовний вітер, що дув на плато. Коли вітер стане достатньо сильним, чоловік повинен прокричати, і вітер проштовхне його крізь завісу. Там він також повинен бути незламним, щоб змогти подолати вітер. Усе, що йому потрібно — легенький поштовх, інакше його віднесе на край іншого світу. Одного разу опинившись по той бік, чоловік повинен буде продовжити свій шлях. Його добра вдача допоможе йому знайти помічника неподалік від входу. Чоловік повинен попросити його про допомогу. Він повинен попросити навчити його і зробити його діаблеро. Коли помічник погодиться, він вб'є його на місці, і поки він мертвий, помічник вчить його. Коли ти сам здійсниш подорож, залежно від твоєї вдачи, ти можеш знайти помічником великого діаблеро, який вб'є тебе і вчитиме. Проте найчастіше трапляються дрібні брухо, які можуть

навчити дуже мало. І ні ти, ні вони вже не зможете відмовитись. Найкраще шукати помічника-чоловіка, щоб не стати жертвою діаблеро-жінки, яка завдасть тобі неймовірних страждань. Жінки завжди так чинять. Але це усе залежить від твоєї долі, звісно, якщо твій бенефактор сам не є великим діаблеро. Якщо так — він має багатьох помічників в потойбічному світі і може скерувати тебе зустрітись з одним із них. Мій бенефактор був таким чоловіком. Він спрямовував мене до зустрічі зі своїм духом-помічником. Після свого повернення ти вже ніколи не будеш тим самим. Тобі доведеться часто повертатися, щоб побачитись зі своїм помічником. І ти повинен заходити усе далі і далі від входу, поки, зрештою, одного дня ти не опинишся надто далеко, щоб змогти повернутись. Іноді діаблеро можуть зловити душу, проштовхнути її у прохід і лишити там на опіку своєму помічникові, поки він не пограбує усю її волю. Іноді, як у твоєму випадку, душа належить людині із сильною волею і діаблеро повинен тримати її всередині торбини, бо вона надто важка, щоб її кудись віднести. В таких випадках, проблему повинна вирішити битва — битва, в якій діаблеро або виграє усе, або усе втратить. Цього разу вона прогала і повинна була звільнити твою душу. Якби вона перемогла, вона б віднесла її помічнику.

— Але як я переміг?

— Ти не зійшов зі свого місця. Якщо б ти оступився на кілька сантиметрів, ти був би знищений. Вона обрала момент, коли я був далеко — найкращий час для удару, і вона зробила це добре. Вона прогала лише тому, що не врахувала твою власну натуру, яка є войовнича, а також тому, що ти не зійшов з місця, на якому ти непереможний.

— Як вона вбила би мене, якщо би я зійшов?

— Вона би вдарила тебе, подібно блискавці. Але

найголовніше, що вона отримала б твою душу, а ти б зів'янув.

— А що буде тепер, доне Хуане?

— Нічого. Ти переміг і отримав свою душу назад. Це був хороший бій. Минулої ночі ти навчився багатьом речам.

Згодом ми почали шукати камінь, яким я кидав. Він сказав, якщо б ми змогли знайти його, ми б стовідсотково упевнилися, що справу зроблено. Ми оглядали усе навколо біля трьох годин. Я мав таке відчуття, що можу впізнати його. Але я не зміг.

В той самий день, коли починався вечір, дон Хуан взяв мене з собою на узгір'я неподалік будинку. Там він дав мені дуже довгі і детальні вказівки щодо ведення бою. Однієї миті, під час повторення необхідних дій, я помітив, що залишився на самоті. Задихаючись, я забіг на пагорб. По мені тік піт, і все ж мене пробирав холод. Кілька разів я покликав дону Хуана, але він не відповів, і я почав відчувати дивний неспокій. Я почув шурхіт у гущавині, неначе хтось пробирається до мене. Я прислухався, але звук припинився. Тоді знову з'явився, голосніший і ближчий. В цей час мені спало на думку, що події минулої ночі знову повторяться. За кілька секунд мій страх виріс до небувалих меж. Шарудіння в кущах наближалось, і мої сили покинули мене. Я хотів закричати або заплакати, втекти геть або втратити свідомість. Мої ноги підкосились, я із зойком повалився на землю. Я навіть не міг заплющити очі. Після цього я пам'ятаю тільки те, як дон Хуан розпалив вогонь і розтирав мої руки і ноги після судоми.

Я перебував у стані глибокого виснаження кілька годин. Згодом дон Хуан пояснив мою неадекватну реакцію, як звичайну річ. Я сказав, що не можу логічно збагнути, що спричинило мою паніку, а він відповів, що це не був страх

смерті, а швидше страх втратити душу. Страх, що звичайний для людей, які не наділені непохитним наміром.

Цей досвід, був останнім у навчанні у дона Хуана. З того часу я відмовився від його уроків. Хоча сам дон Хуан не змінив свого ставлення до мене як до учня, я вважаю, що був переможений першим ворогом людини знання.